

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

INSANCIL

AYLIK
KÜLTÜR
SANAT
DERGİSİ

YIL: 1 SAYI: 10

Sedat Tosunoğlu

Akıllı kişi, görünüşteki kalıcılığa aldanmayandır, dahası değişikliğin
ilkin alacağı yönü önceden görendir.

SCHOPENHAUER

5.000 TL. (KDV DAHİL)

AĞUSTOS 1991

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Sahibi - Yazışleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN İSTANBULLUOĞLU

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Kurum Yönetmeni
ESER GÜNÇE

Görsel Yönetmen
CEMİLE ÇAKIR

Kurum Yazmanı
SEVİL SELÇUK

Teknik Kadro
İSMET HÜNERLİ
FERRUH ÇAKIR

Katkıda Bulunanlar
NAZAN KARACA
NİHAT ATEŞ
SADIK ALBAYRAK
H.ALİ ŞİMŞEK
SEDAT TOSUNOĞLU

Yönetim Yeri: Mollafenari Sk. Nadir Han
No: 40-42 Kat:5 CAGALOGLU-İSTANBUL
Tel: 511 79 94
Fax: 527 50 75
Posta Çeki No: 666 043

Abone Koşulları
Yıllık (12 Sayı) 50.000.- TL. (KDV. Dahil)
Öğretmen-Öğrenci 40.000.- TL.
Yurtdışı : 50 Mark.
Dizgi: Sarmal Dizgievi - 522 45 78
Baskı: Pirmat Basımevi İstanbul
Tel: 527 50 75 - 522 79 64
Son Basım Tarihi : 5 / 8 / 1991

Cengiz Gündoğdu	
<i>Sizi Seviyoruz</i>	1
<i>Önce Çağımızın İnsanı Olmalıydık</i>	2
Atşar Timuçin	
<i>Felsefeden Ne Bekliyoruz</i>	3
Kazım Polat	
<i>İnsanlaşma Üzerine Notlar -3- Sorular</i>	5
Mehmet Başaran	
<i>Büyük Aydınlanmacımız</i>	7
A.Necmettin Borteçin	
<i>Su Olmak İstiyorum</i>	9
Sadık Albayrak	
<i>Hiçleşen İnsana Methiye</i>	13
Ali Ersin Günçe	
<i>Bir Teğet Tarihi derinliklerinden (Şiir)</i>	14
Ferzan Gürel	
<i>Gerçek, Ama Kimin Gerçeği</i>	16
Ömer Bilge	
<i>Zaman (Şiir)</i>	17
Muzaffer Uyguner	
<i>Bir Edebiyat Ansiklopedisi Üzerine Notlar</i>	18
Faruk Bal	
<i>Şiirler</i>	20
Yusuf Çotuksöken	
<i>Dil Deneğinin Yazım Kılavuzu</i>	21
Hayri Kako Y.	
<i>Şiir Felsefe Gibi Bir Seçenek</i>	23
Koray Feyiz	
<i>Deniz (Şiir)</i>	25
Mustafa Suphi Yeşilyurt	
<i>Sunay Akın: Kız Kulesine bile Çarşaf Giydirebilirler (Söyleşi)...</i>	28
Necdet Tozcan	
<i>Nerdayim (Şiir)</i>	29
İzzet Kılıçlı	
<i>Aşk Bülteni - 7-</i>	30
Metin Günal	
<i>Göktaş (Şiir)</i>	31
Necati Mert	
<i>Geceye Uçurulan Güvercinler</i>	32
İsmail Tanju	
<i>Tiyatronun İşlevi Kitleleri Harakte Geçirmektir</i>	34
Hayati Asilyazıcı	
<i>Şota Rustaveli Tiyatrosu Türkiye'de</i>	36
Birsan Can	
<i>Gülüm (Oykü)</i>	38
Murat Yavuz	
<i>Herşeyin Bir Başlığı Olması Şart mı?</i>	39
Ayten Mutlu	
<i>Güz Kuşları Uçmadan (Şiir)</i>	40
Memet Türkkan	
<i>Yanlışlıkla Doğrusuyla Türkçemiz</i>	41
Hilmi Haşal	
<i>Kemer (Şiir)</i>	42
Cengiz Gündoğdu	
<i>Köy Güncesi</i>	43
Berrin Taş	
<i>Yeniden Doğuyorum (Şiir)</i>	45
Çigdem Sezer	
<i>Dar Geliyor Gökyüzü (Şiir)</i>	47
Muammer Hacıoğlu	
<i>Sokaktaki Çocuk (Şiir)</i>	48
<i>Fuar Olan Sanat</i>	49

SİZİ SEVİYORUZ

Sevgideğer okurum, ben 1960'lı yıllarda birçok kitabı, kent içi çalışan otobüslerde okudum. Bu, yalnız benim yaptığım bir iş değildi. Birçok insan, otobüse biner binmez, çantasından bir kitap çıkarır... şiir... roman... öykü... inceleme... ineneği durağa kadar birkaç sayfa olsa bile okurdu... Sonra n'oldu... Sonra kitabın suç aleti sayıldığı dönemler yaşandı. Bu güzel alışkanlık... kent içi otobüslerde kitap okuma alışkanlığı bitti. Şimdi insanlar, uzak yolculuklarda bile kitap okumuyorlar... Bütün bunları şunun için söylüyorum. **İnsancıl**'ın kuruluş sürecinde şöyle düşündüm. Kent içi otobüslerinde kitap okuyanı saptayalım... bu insanlara ücretsiz dergi gönderelim. Olmadı. Neden olmadı. Otobüslerde kitap okuyan var mı diye arandığım günlerde ben rastlamadım. Bazen rastladım. Düşündüğümü yapamadım. Aylar geçti. Bu düşüncüyü hep taşıdım ama. Geçen gün arkadaşım Işitan Gündüz'le, Kabataş'tan bir otobüse bindik. İkimizin de canı sikkindi... Bir baktım, ayakta durduğum koltuğun yanında bir genç kitap okuyor. Işitan'a gösterdim. "Bak" dedim "kitap okuyan bir insan." Işitan'a tasarımı anlattım. "Canımızın sıkıldığı şu günde en azından bir insanı sevinirelim. O sevinirse, biz de seviniriz" dedim. Son durak Eminönü'nde genç tam kalkarken "Siz kitap okuyordunuz" dedim. Böyle demem çevreyi biraz ürküttü. Adımı söyledim. **İnsancıl**'dan söz ettim. "Otobüste kitap okuduğumuz için size bir yıl ücretsiz dergi göndereceğiz" dedim. Yüzü güldü gencin. Sevindi. Biz de güldük. Otobüste kitap okuyan bu gencin adı Mert Ulubay. Bu yıl Basın-Yayın Yüksek Okulu'nu bitirmiş. Mert Ulubay'a **İnsancıl** bir yıl ücretsiz gönderilecek.

Arkadaşımız Hilmi Büyükşekerci, şiirin, bir anlamda sanatın selvilerinden söz eden yazısını geçen sayı okumuşsunuzdur. **İnsancıl**, selvilerin gelişip gürleşmesi için elinden geleni yapacak. Çünkü genç insanın edebiyatımıza zenginlik getireceğine inanıyoruz. Bu sayımızda denemesini okuyacağınız Murat Yavuz 19 yaşında. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde okuyor.

Sadık Albayrak'ın ilgiyle okunan sinema yazıları bu sayıda bitiyor. Sadık Albayrak, gelecek sayılarda bakalım neler yazacak. Söylemişim daha önce, Albayrak 24 yaşında.

Yusuf Çotuksöken, **Dil Derneği'nin Yazım Kılavuzu** adlı yazısında, ülkemizin yazım kılavuzu sorununu derinlemesine inceliyor.

İnsancıl, kültür dünyamızda **Aydınlanmacı** tavrını sürdürüyor. Bu kanalda Mehmet Başaran Hasan Yücel'i anlatıyor. Afşar Timuçin **Felsefeden Ne Bekliyoruz?** adlı yazıyla, Kazım Polat'ın **İnsanlaşma Üzerine Notlar**'ı, Aydınlanmacı tavrımıza güç veriyor.

Bu sayımızdan başlayarak **İnsancıl**'ın Fiatı 5.000.- TL. oldu.

Sevgideğer okurum, İstanbul'a gelip bizi ziyaret eden dostlarımız, ayrılırken "İnsancıl ne kadar güzel" diyorlar. Geçen gün bir dostum, İstanbul'dan ayrılırken "Bu işin sırrı nedir. Gündoğdu" dedi. "Bu işin sırrı sevgi...aşk" dedim. Eleştiri adlı kitabımın girişinde şöyle diyorum "Her şeyden önce bu okurun büyük bir aşk yaşamış olmasını isterim. sonuna kadar. (...) Bir kadın ya da erkeği görünce içiniz titremediyse (...) Onunla olmak için dünyayı ateşe vermeyi düşünmediyseniz... Bence bu hayat yaşamamıştır." **İnsancıl**, bu hayatı yaşayanların dergisi. **İnsancıl**'ı oluşturanlar dünyayı ateşe vericesine büyük aşklar yaşamış insanlar, **İnsancıl**'ın temelinde sevgi var. Biz, size her ay 48 sayfadan oluşan bir sevgi gönderiyoruz.

Sizi seviyoruz. Bunu da söylüyoruz.
Sizlere sevgiyle dolu günler diliyoruz.

Cengiz Gündoğdu

ATILLA BİRKİYE'NİN AÇIKLAMASI

Ankara'da yayımlanan Karşı dergisinin Haziran 1991 tarihli sayısında "ATILLA BİRKİYE" imzalı ve "Bir Tenkid Üstadı" başlıklı yazı bana ait değildir. Yazıda söz konusu edilen, Nazlı Eray, Güven Turan, Hulki Aktunç ve Mahir Öztaş'ın katıldıkları, Bilsak'ta yapılan hikaye konulu panelin yöneticiliğini yapmadığım gibi, dinleyici olarak da orada bulunmadım. Ayrıca paneldeki beşinci konuşmacı ben değil Feridun Andaç'tır.

Adımı kullanarak yaratılan bu durumu protesto eder, ilgili kamuoyunun bilgisine sunarım.

ÖNCE ÇAĞIMIZIN İNSANİ OLMALIYDIK

İNSANCIL

Fotoğraf: Lütfü Özkök

"Güzel bir insan daha gitti dünyamızdan." Orhan Hançerlioğlu'nun ölümünü öğrenince bir arkadaşımız böyle dedi.

Şimdi soru şu. Nedir bir insanı güzel kılan. Hançerlioğlu, hazırladığı Felsefe Ansiklopedisi'nde bir anlamda sorunun yanıtını veriyor. "Eytışimsel ve tarihsel özdekçi öğreti, güzel kavramı üstünde de en bilimsel tanımı verir. Güzel, toplumsal ve tarihsel insan faaliyetinin ürünüdür."

Güzeli, metafiziğin sisli kavramlarından arındırıp, insanî etkinliğe bağlamak... İşte, Orhan Hançerlioğlu'nu güzel insan yapan budur.

Hemen şunu da söylemek gerekiyor. Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedi'sindeki bu güzel tavrı yüzünden hırpalanmak istenmiştir.

Güzel insanları hırpalayanlar her çağda vardır. Ama onlar, hiçbir zaman, çağının insanı olamamıştır.

Nedir çağının insanı olmak. Orhan Hançerlioğlu bunu şöyle anlatır. "Yanlışı eğitilmiş her çocuk gibi ben de gerçeği hayal dünyasında arıyordum. Okulda ve evde usumuz değil, duygularımız eğitiliyordu. Dış dünyada neler olup bittiğinin farkında bile değil-

dik. Bütün pencereleri kapamışlardı. Bu düzensizliklerin ortasında tek sağlam yanın, yaratılışındaki düzen eğitimidir. Düzenli sözler söylemeye bu yüzden özenmiş olmalıyım. Ne var ki, düşüncede ve bilgide kurulamayan düzenin başkaca hiçbir şeyde kurulamayacağını anlamak için çok zaman yitirdim. Serüvenim aşağı yukarı kendi kuşağımın serüvenidir. Ters yönde gelişen bir arayış. (Edebiyatçılarırmız Konuşuyor. Varlık Yayınları. İstanbul 1976)

Bir şiir, bir hikaye kitabı, sekiz romandan sonra, "niçin felsefe alanında çalışıyorsunuz" sorusuna verilen yanıtı bu. "Ters yönde gelişen arayışı" şöyle açıklıyor Hançerlioğlu. "Şunu demek istedim. Önce çağının insanı olmalıydık, sonra hikayeler, romanlar ve becerebilirsek şiirler yazmalıydık."

Hançerlioğlu'nu güzelleştiren bir nokta daha. Çağının insanı olmak için ciddi bir bilinç... ciddi bir uğraş.

Bütün pencereleri kapalı bir odada, dış dünyada neler olup bittiğini anlamadan, çağının insanı olamadan bozbulanık bilinciyle sanat yapanların ülkesinde... bu ülkede Hançerlioğlu... yeniden kendini yoğuran bu insan, bugün aramızda olmasa bile gitgide güzelleşiyor... güzelleşecek.

FELSEFEDEN NE BEKLİYORUZ?

Afşar TİMUÇİN

Felsefeden ne beklediğimiz felsefenin ne olduğuna bağlıdır; felsefenin ne olduğu da felsefeden ne beklediğimize bağlıdır. Felsefeyi şöyle ya da böyle kılan biziz, bizi de şöyle ya da böyle kılan felsefedir. İnsan ne olacağını ya düşünür düşünür olur ya da düşünür gibi yaparak yani yaşamın akışına bırakarak olur. Felsefe yapmak yaşama direnmektir. Bazı şeyleri olmak için düşünmeye gerek yoktur, yaşamın akışı içinde iyi kötü bir yerlere varmak olasıdır. Yaşamın akışı içinde oluşan insanla düşüncenin oluşturduğu insan birbirine pek benzemeyecektir. I. yüzyılda yaşamış olan köle filozof Epiktetos "felsefenin oluşturduğu insan"dan söz ederek şöyle diyordu: "Dünyayı düzene koymak istiyoruz. Dostum, önce kendini düzene koy, sonra göster insana felsefenin oluşturduğu insanı. Onlarla yemek yerken, onlarla gezinirken, onları kendi örneğine göre yetiştir."

Eskiçağ filozoflarının pekçoğunda rastladığımız örnek olma fikri bize felsefenin oluşturduğu insanı, bilge kişiyi düşündürür. Kendini felsefeyle kurmak, felsefeyle oluşturmak, felsefeyle varetmek aynı zamanda bir haz ko-

nusudur. Yeniyyle eskinin kavuşma noktasında, XVI. yüzyılda Michel de Montaigne, felsefi hazı felsefi yararlar bir tutarak şöyle diyordu: "Pek tatlı bir hekimimiz var. Öbürlerinin hazzı iyileşmeden sonra duyulur, bu hem haz verir hem iyileştirir." Felsefe gönül işidir. Felsefeyi acı ilaç içer gibi yapanlar felsefeden gerekli yararı sağlayamazlar. Sevinçle düşünebilmek, sevinç içinde düşünür düşünür kendini varetmek gerekir. Felsefeyi önemli kılan onun hem yararlı hem haz verici oluşudur. Felsefeden uzak olanlar felsefeyle vakit geçiren insana acıyabilirler. Oysa felsefenin verdiği haz, hazların en büyüğü ve en soylusudur. Yüce bir amacı öngörüyor olmakla felsefe hazların en değerlisidir.

Bu iki yönlü etkililik, hem yararlı hem haz verici oluş, felsefenin zorunlu koşuludur, bize bir alçak gönüllülükle birlikte bir sakıncılığı duyurur. M.Ö. VI. yüzyılda Pythagoras, tam bir alçakgönüllülük içinde kendisine *sophos* yani "bilge" yerine *philosophos* yani "bilgisever" dermiş. Felsefede *philos*'la yani "dost"la *sophia* yani "bilgelik" en yetkin insan örneğini oluşturmak üzere yan yana gelir. Bilgiyi sev-

mek, bilmek değildir, bilmekten daha başka ve daha önemli bir şeydir. Bilen insan sona varmış insandır, bir bilgi deposudur, bilgisever insan sürekli bir arayış içindedir. Felsefe yapmak hiçbir kesin sonu öngörmeyecek biçimde düşünmeye açılmaktır. Platon'un diyaloglarında Sokrates her zaman sona doğru sabırla ilerler, ama hiçbir zaman bize alın kullanın diye bir son bildirmez. Öyleyse Pythagoras'ın kendisine *sophos*'u yani "bilge"yi çok görmesi bir alçakgönüllülük belirtisi olduğu kadar bir gerçekçilik savıdır. Sokrates'in "Tek bir şey biliyorum, o da hiçbir şey bilmediğimdir" sözü bir alçakgönüllülük belirtisi olmaktan çok bir doğru arayışının anlatımıdır. Bütün bunlar bize elbette filozofun doğruyu öngörmediğini düşündürmemelidir. Önemli olan doğruyu bulmak kadar doğrunun peşinde olmaktır. Her bulduğumuz doğru bizi yeni bir arayışın eşiğine bırakacaktır.

İnsanoğlu bilgiye ulaştığına inandığı anda gerçeklikle bağırır koparır. Bilgileriyle övünen insanlar bilgisiz insanlardır. Bilgisever kişi aramaktan yılmayan kişidir, doğruya ulaşma yolunda yanılsaya düşmekten korkmayan ki-

şidir. Doğruyu arayacak yerde durmadan birilerinin yanlışını bulup çıkarmaya çalışan insanlar bilgisevmez insanlardır. XIX. yüzyılın ünlü filozofu John-Stuart Mill pek anlamlı bir biçimde insanların yanılma özgürlüğünden söz etmiştir. Uçsuz bucaksız bir dünyada, bilinenin bilinmeyenden çok daha küçük olduğu bir dünyada doğrular ancak yanlışların içinden sökülüp alınacaktır. İşte bu yüzden felsefe söz konusu olduğunda bilmek değil bilgiye yönelmek, bilgi edinme yolunda her an araştırıyor olmak önemlidir. Bilgili bir falcı, bilgili bir büyücü, bilgili bir tefeci, elbette usta insandır, bilgili bir felsefe adamı kendinde hiçbir anlam taşımaz. Felsefede edinilmiş bilgi ancak bize yeni arayışlar için çıkış noktaları sağlayabildiği ölçüde bir değer taşır.

Bu yüzden, felsefe yapmak başka şeydir, felsefe bilmek başka şeydir. Felsefe bilmek boşuna bilgi biriktirmektir. Gerçekte felsefe bilinen bir şey değil yapılan bir şeydir. Felsefe canlı bilgidir, yaratıcı bilgidir. Hem kurucu, hem dağıtıcı bilgidir. Hem kurucu, hem dağıtıcı bilgidir. Felsefe yapmak bir tutarlılıkta düşündürmektir, bir düzen içinde, bir dizge içinde düşündürmektir. Felsefede yaşam dile gelir. Felsefe yaşamın belli bir açıdan görülmesi ve gösterilmesidir. Felsefe yaşamın ne üstünde ne altında, ne ortasındadır. Felsefe yaşamdadır. Felsefe yaşama göre, yaşamın koşullarına göre yapılır. Felsefe yaşamın içinden süzülür ya da sağılır. Felsefe yaşamın içinden ağırlık ve gene yaşama yayılır. Felsefe yaşamı aşmaz ve öncelmez. Felsefe yaşamı izleyerek onu aydınlatmaya çalışır. Bu yüzden eskiler *primum vivere deinde philosophari* yani önce yaşamak sonra felsefe yapmak demişlerdir. Felsefeyi

yaşamdan damıtan bilgisever onu yaşam için en değerli aydınlatıcı olarak yaşama yöneltir.

Bu yüzden felsefe adamları felsefe öğretmekle değil felsefe yaptırmakla yükümlüdürler. Bu da felsefeci için, özellikle felsefeye yeni başlayan için korkunç bir sabır gerektirir. Ezberlenmiş felsefi bilgiler, belenmiş felsefe dizgeleri belleği bozmaktan başka işe yaramaz. Belletme kolaylığı yüzyılımızda tüm eğitim alanlarından kovulmuştur, ama felsefe başından beri böyle bir kolaylığa düşmemiştir. Amaç insanları, gerçekten düşünmek isteyen insanları insan üzerine, dünya üzerine, insanın geçmişi, şimdisi, geleceği üzerine, insanlığın temel sorunları üzerine, bellibaşlı insanlık durumları üzerine düşündürmektir. Aydınlanma ya da bilgilenme yalnızca düşünmeyle olasıdır. Düşünmenin dışında aydınlanma ya da bilgilenme olasılığı yoktur. Bu düşünme çabasında ne yalnızca merak ya da haz ne de yalnızca yarar söz konusu olacaktır. Bilindiği gibi eskiler felsefenin meraktan doğduğuna inanıyorlardı, yeniler özellikle felsefenin yararı üzerinde durdular. Oysa felsefenin ruhsal temelini de yaşamsal temelini de gözden uzak tutmamak ve merakın yanına yararı ve yararın yanına merakı koymak gerekir.

Felsefe, tüm arayıcılığı içinde, dünyayla bir hesaplaşma anlamı taşır. Felsefe, en geniş çerçeveli düşünce olmakla, dünyayla bütünleşme anlamına gelir. Her durumda, felsefe dünyayla bir dokunuşmadır, sonsuz bir genişlikte ve sonsuz bir özgürlükte dünyaya ulaşmadır ya da dünyayla buluşmadır. Felsefe, kendimizi ve başkalarını, içinizi ve dışımızı, özümüzü ve dünyayı bir bütün olarak kavramanın en etkin yolu-

dur. Felsefe bize dünyayı görebilme gücü sağlar, buna göre kendimizi anlayabilme gücü kazandırır. Felsefe yapmak dünyaya tam bir dinginlikte yerleşmek ve onu tüm incelikleriyle gözlemlemektir. Felsefe yapmak dünyadaki yerimizi bir daha ele almaktır, dünyayla ilişkimizi bir daha, bir daha, bir daha gözden geçirmektir. Felsefesiz insan dünyayla arasında önceden belirlenmiş bir ilişkinin olduğuna, olması gerektiğine inanır. Felsefe adamı dünyayla ilişkilerini kendine göre düzenler. Felsefe yapmak her şeyden önce yaşamda insan istemine öncelik tanımadır.

Bizim felsefeden beklediğimiz insanla ilgili tüm sorunları tam bir açıklık içinde, eksiksiz bir özgürlükte tartışma rahatlığıdır. Felsefe adamı için açıklık bir bilgi sorununu, özgürlük bir ahlak sorununu ortaya koyar. Felsefe yapabilmek için insanın kendisini yüzde yüz özgür duyacak kadar dürüst olması gerekir. Her gerçek felsefi tutum bir ahlak önerisidir. Felsefe tüm önyargıların atıldığı yerde, tüm dış belirleyici güçlerin unutulduğu yerde başlar. Felsefe ödün kaldırmaz, ödünle felsefe yapılmaz. Felsefeci hiçbir dış belirleyici gücün etkisinde kalmadan görüş üreten adamdır. Öyleyse felsefeden beklediğimiz ilk şey hiçbir ahlak sorunu ortaya koymayacak biçimde, tam bir bağımsızlıkta belirlenmektir. Felsefenin doğruları her yerde ve her zaman ahlakın koruyuculuğu altındadır. Felsefe bilmek ancak ve ancak dürüstlük içinde olasıdır. Mutlak özgürlüğe zorunlu tek bilgi alanı felsefedir. Kendini her türlü olumsuz koşullanma içinde özgür duyabilen kişiye filozof denir. Ancak dünya karşısında tam bir özgürlük içindeyseniz felsefe yapabiliriz.

İNSANLAŞMA ÜZERİNE NOTLAR - 3 - SORULAR

Kazım POLAT

1

Soru sormanın insan yaşamında yeri nedir? Nasıl bir rolü vardır sorunun insanlaşma, aydınlanma çabasında?

Soru sormanın günlük yaşamımı böylesine çıkmazlara sürükleyeceğini bilmezdim felsefe ile ilgilenmeden önce. Kurulu ya da verili değerlerimi bir tek sorunun bir anda altüst edeceğini düşünmezdim ...Zorlu mu zorlu bir uğraş olduğunu da....

Soru sormak tıpkı berrak, durgun suya taş atıp suyu bulandırmaya benzer. Bilincimize attığımız bir soru, bilincimizde netleşmiş bazı düşünceleri bulandırır. Ancak soru soranın böylesine bir bulanıklığın mutlak olmadığını bilmesi gerekir. Bu bulanıklık, verili duygu-düşüncelerle hesaplaşmak içindir. Yoksa öylesine amaçsız yapılan bir bulandırmanın sağlıklı bir yol olmadığı açıktır. Amaç verili olan duygu-düşünceleri sorgulamak olmalıdır. Ardından daha gerçekçi bir biçimde kurmaktır bilincimizi. Bunun kolay olmadığı da açıktır.

Bugün burjuva değerlerinin bilincimize ailede, okulda, işyerin-

de iyice oturtulduğunu görmemiz gerekir. Bu değerler, sistemin işlerliğini sağlayan değerlerdir. Sistem bilincimizi oluşturuyor. Farkında olalım olmayalım bu böyle. Çağımız insanını daha şanssız görüyorum bilincinin oluşumunda. Daha önceki çağlarda sistem dışı bilinçlerin oluşması için dünyada bakir alanlar çoktu. Sistemler ulaşamıyordu. Farklı olanın varolabileceği alanlar vardı. Avrupa'dan insanlar Uzakdoğu'ya, Ameraki'ya, Avustralya'ya kaçtılar. Kendileriyle ortak düşüncede olanlarla toplumlar oluşturdular. Bugün, insanı dünyanın dört yanında bulup kısılcasına almış, bir sistem kurulu. İster "demir perde"ler oluşturalım, burjuva sistemi teknolojiyi yanına almış kanımıza dek bulaşılıyor, kanımızın akış yönünü değiştiriyor. Güzeli-mizi, iyimizi, doğrumuzu sistem belirliyor. Bunun çoğunlukla ayır-dında değiliz.

Dikkat edersek, bir erkek ya da kadının güzelliğinden, bir kıyafetin ya da ilişkinin güzelliğinden söz ederken ne çok çakışıyoruz. Biçimsel.... Bunlar birer soru olarak neden belirmiyor bizlerin bilincinde? Meta güzellikler yerleş-

tiriliyor bilincimize Kısa vadeli güzellikler. Toptan değişiyor güzelliklerimiz... Tabii ki kolaycılığın gözardı etmemeli. Eğilip bükülen, ayak uyduran, uyum sağlayan bir varlık olarak insan kolaycılığa da uyum sağlıyor. Belki de bu noktada sistemin artık teori olarak gündeme getirmedeği ancak günlük yaşama rahatlıkla geçirdiği pragmacı felsefeye eleştireysel yönelmek gerekir. Ancak bu felsefe başlı başına ele alınması gereken bir konudur. Şimdilik amacım gereği, değinmem yeterlidir. Sistemin pragmacı felsefesinden yola çıkarak insanlara dayattığı "güzel" sistemin çıkarına "güzel"dir. İnsani güzel olması zayıf bir olasıktır. Bana göre, sistem değil, insan kendi güzeliğini yaratacaktır. İnsani güzelliği... İnsan emeğiyle doğrulmuş bir güzellik, özgürleşme çabasının göstergesidir.

2

Sorulara dönersek...Bence insanın kendi değerlerine ulaşmasının, insanlaşma çabasının ilk ve temel basamağı sorulardır. Soru sormakla başlanır... Verili-kurulu değerleri sorgulamakla başlamalı. Soru sorarak... Burada belirtmek gerekir ki sorgula-

maya doğru soruyla başlamalı. Yoksa kısır bir döngüye düşülür. Örneğin, "güzel nedir" diye başlandı mı sorgulayana verilecek yanıt yine verili-kurulu güzellik anlayışıdır. Ancak "Güzel dediğim bu şey neden, nasıl güzeldir" sorusu bana sorgulama için daha sağlıklı görünüyor. Çünkü "güzel" değişimin dolayımını yani bağlarını görmeye başlıyorum. Bu bağlar beni seçmelerimin dışında bir yere götürür. Babam, annem, öğretmenim. Televizyon-daki programda "güzel" dedikleri için diyormuşum. Gatelende boy boy sunulan resimlerde "güzel" diye sunulduğu için ben de "güzel" diyormuşum. Sistem güzeli mi belirlemiş, bunu görüyorum bu dolayımından. Ardından sistemin benim güzelim yaptığı bu güzelin analizini yaptığımda birçok çirkinlikleri, daha da çok içi boş olan bir güzellik olduğunu görüyorum. Emeksiz, insanlaşma sürecime katkısı olmayan, aşmam için sistemin surlarına sürüklemeyen duygu-düşünceler...Böyle bir güzel...

3

Soruları iki ana öbekte toplamak istiyorum. Birincisi, günlük yaşamda karşılaştığımız eylemlerimizle ilgili yanıtları kolayca, kesinlikle verilebilen sorulardır. "Kapı açık mı?" Bu soruya kapının açık olup olmamasına bakılarak "evet" ya da "hayır" diye yanıt verilir. Yanıt verildikten sonra bu soru tekrarlanmaz. Üstelik bu soru başkasına sorulan bir sorudur. Bilincimizde önemli bir rolü yoktur.

Üstünde durmak istediğim soru ikinci öbekteki bilim-felsefe sorusudur. Sistemin eğitim kurumlarında karşılaştığımız şudur bu sorulara ilişkin: Felsefe sorusu

"...nedir" ayrı, bilim sorusu "neden ile, nasıl" soruları ayrı görülüyor. Bana göre bu üç soru ayrılmaz. Ayrıldığı durumda felsefeyi salt metafizik kılarız. Üstelik kısır bir döngüde dönüp dururuz. Bir şeyin "neden" ile "nasıl" ını görmeden o şeyin gerçekçi bir anlamlandırmasını nasıl yapabiliriz? Ancak sistemin gerçekçilik diye bir kaygısı olmadığı için bu soruları da birbirinden ayırması kadar doğal bir şey yoktur.

Yine de bilim ile felsefe sorularının şöyle özelliklerinden dolayı örtüşmediğini görmek gerekir. Bilim soruları nesneler dünyasına, öznenin kendi kendine değil nesnelere sorduğu sorudur. Felsefe sorusu ise kişinin kendi kendine yönelttiği sorudur.....

Belki de, kaygının başkalığından, bu ayrımlardan çok, bu soruların birlikteliğini görme çabasındayım. İnsanın aydınlanma, anlamlar alanını, özgürlüğünü genişletme çabası bu soruların birlikteliğini görmeye itiyor beni. Belki de gerçekçi olmam...

Felsefe sorusudur insanın he saplaşma sorusu. Bu açıktır. "Aşk nedir" ya da "Aşkın anlamı nedir" soruları aşk kavramının dolayımını, bağlarını görmeden yanıtlanamaz. Biyoloji, psikoloji, sosyo-ekonomik, kültür bağları dikkate alınmadan nasıl sağlıklı bir anlamlandırma oluşturulabilir. Böyle bir anlamlandırma olsa olsa daha önce de değindiğim gibi sistemin salt metafizik, bana zorla dayattığı anlamdandırma olur.

4

Çölleşmiş bir yaşamın ortasındayız. Sistem bir serap sunuyor bize yaşam diye. Kuraklık var. Kuraklığı herkes yaşıyor. Ancak bilince ulaşması gerekiyor. Serap içindeyiz, dudaklarımız çatlamış,

kana kana yaşamı yudumladığımızı sanıyoruz... bilinçlerimize bu serabın tohumlarını ekiyorlar daha doğduğumuz günden.

Yaşamın olanaklı olduğu kuyulardır sorular. Kuyudur soru.... Yaşamı kana kana yudumlamak, dudaklarımızı çatlatan seraptan kurtulmak istiyorsak korkarak da olsa bu kuyulara inmeliyiz. Başında durup baktığımızda baş döndürücü, dipsizdir sorular. Bulandırır, korkutur dipsizlik... Üç seçenek var önümüzde: Birincisi, soruları görmezden gelip sistemin serabında dudaklarımız çatlasa da kana kana yaşamı yudumladığımızı sanarak yaşayacağız. İkincisi, sistemin dudaklarımızı kuruttuğunun bilincinde olarak sorulara yönelme cesareti gösteremeyip yaşamsızlıktan kuruyup gideceğiz. Sonuncu seçenek ise korkumuz da olsa ineceğiz sorulara.

Kuyulara inelim. Emeğimiz boşa olmayacaktır. Umuttur yaşamın dinamosu. Umut ile emek... önemli olan yanılsamalı değil gerçek kuyuya yönelmek. Dibi görünmese de karanlık da olsa insanın yaşam, aydınlanma, özgürleşme mücadelesidir kuyulara yönelmek....

Buna göre, eğer soruları yoksa bir insanın, insanlaşma, sistemi aşma, aydınlanma sürecine katılmıyor demektir.

Yeni çağa geçişte bir tek sorunun ne büyük önemi olduğunu düşünüyorum. Denebilir ki bir çağı kapayıp bir sonraki çağı açan bir tek soruydu. "Niçin" sorusunun yerine "neden" ya da "nasıl" soruları sorulduğunda koca bir sistem sarsılmaya başladı. Başka bir kuyuydu yönelinen. Yaşam oradan, o sorulardan fıskırmaya başlamıştı.

BÜYÜK AYDINLANMACIMIZ

Mehmet BAŞARAN

Yaşamı güzelleştiren, ona anlam katan, yücelten ekin ve sanattır. "Yeniden doğuş", "dinde değişim, "aydınlanma" dönemleri yaşanmasa, ekin ve sanat boy atabilir, bugünkü düzeyine ulaşabilir miydi uygarlık? Toplumların canlanması, kalkınmaları, daha insanca yönetimlere kavuşmaları; insanı insan yapan değerlerin yaygınlaşmasıyla gerçekleşmedi mi? Yaşanan nice yıkımlardan sonra bugün de "Umut insanda, umut ekinde" anlayışıyla gelişmede ekin sel boyuta ağırlık verme gereğini duyuyor toplumlar. Ekin sel yaşama katılım, toplumsal yaşama, kalkınma etkinliklerine bilinçle katılma demek çünkü. Özgürleşmenin, barışçı bir dünya kurmanın başka bir yolu var mı?

Ülkemizde kimi yerel yönetimlerimiz düzenledikleri şenliklerle insanı insan yapan değerleri yaygınlaştırmaya yöneldi. Para egemenliğinin azgınlaştığı, köşe dönücü politikaların uygulandığı, tüm değerlerin yozlaştırıldığı bir dönemde tabanda uç veren güzel bir umut bu.

KİMDİR BU HASAN ALİ?

Yerel yönetimce *Hasan Ali*

Kültür ve Sanat Evi açıldı Kar-tal'da, törene SHP Genel Başkanı Sayın Erdal İnönü katılmıştı. Buruk bir anısını anlattı izleyicilerle:

Hasan Ali Yücel İlkokulu'na gittiğinde, yanında oturan bir öğrenciye "Kimdir bu Hasan Ali Yücel" diye sormuş. Aldığı yanıt, dönemin eğitim anlayışını, tutumunu somutlayıcı nitelikte:

"Herhalde varıl bir işadamdır efendim, parası çok olduğundan bu okulu yaptırmış o yüzden...."

Görüyor musunuz, insan yetiştirme işini, özel okulucağa, okul yaptırmayı varsılların "iyilik", "acıma" duygusuna bırakan gidişin çocuk beynine yansıyışını... Ekinimize, sanatımıza ivme kazandıran, eğitimi aydınlanma krizmasına döndüren Cumhuriyet döneminin en büyük milli eğitim bakanı tanıtılmıyor öğrencilere. Devletin radyosu, televizyonu, kurumları, toplumun yetiştirdiği gerçek değerlere sırtını dönmüş çünkü. Ülke "ucuz emek cenneti", varsıllar vergiden düşerek arada bir okul yaptırdılar mı baş tacı....

Büyük eğitimcimizin otuzuncu ölüm yıldönümüydü bu yıl, duy-dunuz mu radyoda, televizyonda

anıldığını?...

BAĞIMSIZ TÜRKİYE'NİN EĞİTİM KURUMLARINI YARATAN AYDINLANMACI

1897'de doğan Hasan Ali'nin çocukluğu İkinci Meşrutiyet, Balkan bozgununu yıllarında geçiyor. Ardından Birinci Dünya Savaşı... Lise son sınıf öğrencisiyken askere alınıyor. Toplumun varolma, yaşama özelliklerini derinden yaşıyor. Yüksek öğrenimini askerlik dönüşü tamamlıyor. Kafası, yüreği Anadolu ihtilaline çevrik. Kişiliğinin mayasında Kurtuluş Savaşı var. Kendisini iyi yetiştirmiş bir yazar, bir aydındır. Türk ordularının kurtardığı İzmir'de öğretmenliğe başlıyor. Yenileşme devinimlerini coşkuyla izliyor. Milli Eğitim Bakanlığı temsilcisi olarak üç ay Mustafa Kemal'le ülkeyi dolaşıyor 1927'de. Sonra bakanlık müfettişliği, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü Cumhuriyet döneminin inançlı eğitimcilerini yetiştiren Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü ve 1935'te İzmir milletvekilliği....

Yazın incelemeleri, şiirleriyle dikkati çekmiş. *Bir Dehanın Romanı* adlı yapıtı Alman kültür bakanlığınca ödüllendirilmiş, ders kitapları yazmış seçkin bir ekin

ve sanat adamıdır, deneyimli bir eğitimcidir. 1938'de Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilince, ülkenin tüm değerlerinden yararlanarak bir eğitim imecesi başlatmaya yönelir. 3.3.1939'da el yazısıyla saptadığı eğitim anlayışı şöyledir:

"Cumhuriyetimiz, Türk zekâsını madde üstünde işletmeyi ve maddeleştirmeyi, ekonomik ve endüstriyel çalışmalarının prensibi bellemiştir. Bu prensip, ancak ilmi metotlara dayanarak gerçekleştirilebilir. Türk vatanının bütün servetlerini -yeratında,- üstünde, havada suda ancak bu zihniyetle tam semereli bir hale getirmek mümkün olacaktır, resmi maarifi, teknik ve pratik hayata birbiri arkasından gelecek kuvvetli nesiller yetiştirmeyi başlıca vazifelerinden sayar."

1939'da toplanan İlk Maarif Şûrası'nda geçmiş dönemin birikimleri harman edilir ve girişilecek çalışmalar bir plana bağlanır. Kurtuluş savaşının bilimin yol göstericiliğiyle eğitim alanında sürdürülmesi olacaktır bu.

İlköğretimin başında Tonguç, teknik öğretimin başında Rüştü Uzel, Talim Terbiye Kurulu'nda, Tercüme bürosunda Ataçlar, Sabahattin Eyüboğlular vb en seçkin düşün ve sanat adamları...

Hasan Ali döneminde Bakanlık, Talim Terbiyesi, Müdürler Komisyonu, Tercüme Bürosu'yla düşünce üreten, uygulayan bir foruma dönüşür.

Tonguç'un kurduğu Köy Enstitüleriyle (1940) yurt yüzeyi üretici, yaratıcı eğitim alanına döner; toprağı, halkı uyandıran, derinlerden değerler fışkırtan bir krizmadır bu.

"Batı, düşünceden korkuyu kaldırmakla başlar" düşüncesindedir Hasan Ali ve Eyüboğlu'nun dediği gibi "bir kişinin atacağı dev

adımlarından çok, bin kişinin atacağı insan adımlarını" istemektedir. "Bir yandan Batı'nın kültür kaynaklarına, bir yandan Türkiye'nin insan kaynaklarına, kısacası bir yandan hümanizmaya, bir yandan köylüye gitmek. Karanlıklar içinde bir çoğunluk ve yarım yamalak bir Tanzimat aydınlığıyla yeni Türkiye'nin kurulabileceğine inanmıyor, eğitim ve öğretim ilkelerinin bu acı gerçeğe çevrilmesini istiyordu. Köy Enstitüleri ve Dünya Klasikleri için yıllarca geceli gündüzlü cenkleşe tartışa Meclis'ten köy kahvelerine kadar her yerde giriştiği savaşın özü buydu" (S.Eyüboğlu).

Şöyle diyordu klasiklerin başına yazdığı önsözde:

"Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde arttırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır."

Giderek yazın eğitimi çağdaşlaştırılır. İkinci Maarif Şûrası'nın kararlarına uyularak hazırlanan "Türkçe metinler", onlara yardımcı "Okul klasikleri" dizisiyle okuyan, düşünen, akılcı, insancı yeniliklere açık uyanık kuşaklar yetiştirme yolu tutulur.

Bakanlık, klasiklerinin yanı sıra İslam Ansiklopedisi'ni, İnönü Ansiklopedisi'ni, Sanat Ansiklopedisi'ni ayrıca İlköğretim Dergisi'ni, Güzel Sanatlar Dergisi'ni, Mesleki Teknik Öğretim Dergi-

si'ni, Kültür Bakanlığı Dergisi'ni, Tercüme Dergisi'ni, Tarih Belgeleri Dergisi'ni Kadın ve Ev Dergisi'ni, Köy Enstitüleri Dergisi'ni de yayımlamaktadır.

Devlet Konservatuvarı, Opera, Devlet Tiyatroları, Milli Kütüphane, giderek üniversite özerkliği...

Coşkulu bir uyanış ve aydınlanma dönemi yaşanmaktadır.

Evet, devletin maarif işlerine el attığı 1857'den bu yana gelmiş geçmiş nâzır ve bakanların en büyüğü, en verimli Hasan Ali Yücel'dir. Dr. Yiğit Yaşargil'in dediği gibi yonutu dikilecek adamdır o. Yaşamı, geleceğimize ışık tutucudur:

*Kulak verin doğruya güzele
Acı çeken toprağı, insanı dileyin*

Bozkırdaki başağı, başaktaki köyü

Konuşan o değil mi derinlerden

Bize bizi getiren sesiyle

O değil mi zamanı sorguya çeken

*Açan düşünceyi yeni yönlere
Çekip çarıkları koca Tonguç'la
Çobanın yüreğinden Bilgin'in usuna dek*

Anadolu'yu süren

*Bakın nasıl büyüyor ekinlerle
Buluşuyor alnında Doğu'yla
Batı Diş gıcırtağı içinde çağın
Yürüyor usul usul
Nisan yağmuru adımlarıyla*

*Elleri gözleri yapılarca harç
Ey gericiler çıkarıcılar ey
Hasan Ali canlı bir anıt
Halkımın yüreğinde*

Ölümün otuzuncu yıldönümünde büyük aydınlanmacımızın anısına saygılar.

SU OLMAK İSTİYORUM(*)

(*) LORCA

A.Necmettin BORTEÇİN

ÇANAKKALE LÜFERİ

Yağmurlu bir aralık akşamı. Kadıköy iskelesinden miniübüs durağına doğru yürüyorum. Deniz kıyısında soğuktan üşümüş ve yağmurdan ıslanmış bezgin balıkçılar, bağırsıp duruyor. Birden irkiliyorum. "Haydi lüfer. Çifti altı bin." Balıkçı tezgâhına doğru seğırtiyorum. Yamuk yumuk bir yazı ile, tırsi denen sardalya azmanının üstünde bir etiket var. Etiketle, "Lüfer 3000 TL" yazıyor. Balıkçı, tezgaha yanaşmış olmamdan umutlu, "Vereyim abi" diye üsteliyor. Ben, kızgınlıkla ve sardalyaları göstererek, "Ne bunlar" diyorum. "Lüfer abi" diyor. "Ne lüferi" diye üsteliyorum. Balıkçı, anlıyor biraz işin nereye varacağını. Sesi, perde perde mırıldanmaya dönüşerek, "Çanakkale lüferi işte" diyor. "Atma" gibilerinden bakmaya devam ediyorum dik dik. Anlıyor. Dönüyor öte yana ve "Haydi lüfer. Çifti altı bine" diye bağırsını sürdürüyor.

Dönüp yürüyorum. Aklımda, plastik bebekler basan iş mekineleri. Kalıp bir açılıp bir kapanıyor. Ard arda oyuncak bebekler

diziliyor.

BİR BİNLİK VE MİLLETİN ERKEKLİĞİ

Gebze-Harem minibüsündeyim. Bir ocak ikindisi. Yollara insanlar dizilmiş. Minibüse el ediyorlar. Sürücü, yanındaki bıçkın delikanlıyla sohbetle. Minibüs dura kalka, homurdana homurdana ve trafik kurallarını hiçe sayarak ilerliyor. Bir ara sürücünün yanındaki, "Solda" diyor, "Solda bir binlik var". Anlayamıyorum önce. Bir an. Sonra, minibüs yoksul görünüşlü bir adamın önünde duruyor. Adam biniyor minibüse. Binliğin ne olduğunu anlıyorum o zaman. Bir şeyi daha kavırıyorum. Minibüse binen herkes bir binlik, sürücünün gözünde. Şimdilik binmeyenler de potansiyel binlik. O halde, herkes bir binlik onun için. Ben de. Şu yoksul adam da. Şu şık bayan da. Bunun dışında bir anlamımız yok sürücü için. Yoksul adam, yanındaki gazetesine bakıyor. Gazetede savaş haberleri. Dayanamıyor.

Yanındakine, "Öldürecekler bu milletin erkekliğini" diyor. Bu sözün, ilk kez kırk yıl önce söylendiğini anımsıyo-

rum. Kırk yıldır hiçbir şey değişmedi mi? Değişmemiş. Belki de daha olumsuzla varmış. Yoksul adam ısrarlı erkek olmakta ve ölmekte. Kore'den anlatıyor. Nasıl erkekçe gittiğimizi. Nasıl erkekçe öldüğümüzü. Asker millet olduğumuzu. Kim karar verdi asker millet olduğumuza. Bu karar ne zaman verildi. Bunları biliyor mu? Sanmıyorum. Ama inanıyor buna. Bu kararı kendinin vermesi gerektiğinin farkında bile değil. Tıpkı bir binlik olarak görüldüğünün farkında olmadığı gibi.

Minibüsten inip yürüyorum. Kafamda, tıkr tıkr kalıptan düşen plastik bebekler. Akşam oluyor. Hava şimdilik kararmayı sürdürüyor. Yarına kadar. Sonra sabah olacak.

UN ELENDİ ELEK RAFA

Bir dostum vardı. Uzun süredir görmüyorum. Bir gün vapura bindim. Güneşli bir bahar sabahı. Martılar keyifle uçuşuyor. Canım sıkın bir şeylere. Konuşacak birileri olsa diyorum. Baktım o. Sevinçle gittim yanına. Konuşmaya başladık. Garip şeyler söylüyor. Koltuğunun altında vurguncu bir gazete... Yıllarca nasıl uyutuldu-

ğumuzu anlattı uzun uzun. Aslında beş para etmezdi bu halk. Onca şey yapmıştık ama... sonrası hiçti. Değmezdi hiçbir şeye. Ne yapmıştık diye düşünmeye başladım. O anlatıyor ya' ben duymuyorum. Sonunda, dürüstçe ama pek de yararı olmayan şeyler yaptığımızı anımsadım. O ise, tümünden yadsıyordu her şeyi. Hatta daha da öte gidip aptallık olduğunu söyledi. Yetmedi, "Yuh!" dedi bize. İtiraz edecek oldum. Acıyarak baktı yüzüme. Uyanmamı öğütledi. Bir martıya takıldı gözüm. Is, pas, mazottan karaya dönmüştü kafası, kanadı. O, sürdürdü konuşmasını. Zengin bir kız bulmuş. Babası tüccar-mış. O da ortak olacakmış. Şöyle ithal mal satan cinsten işler yapacakmış. O da ortak olacakmış. İthalat serbestisi çok iyi olmuş. Martı uzaklaşıp gitti. Vapur iskeleye yanaştı. İndik. Yolumuz aynı yöne değildi. Ayrılırken, "Ben" dedi "Unumu eldim, eleğimi astım" Doğru. Elenen bir un ve eleyen birileri vardı. Bir güzel elekten geçirmişti her şeyi. Ama eleyen ve elenenin kim olduğunun ayırımında değildi. Üstelik elek de asılmamıştı henüz. Yeni unlar dökülüyordu içine. Gülmek istedim. Gülemedim. Sırıttım.

Yeni plastik bebekler kalıpların arasından çıkarılıp atılıyordu yere bir ışıkta. Bebekler gülüm-süyordu. Sevinçle.

Bütün bunlar neyin sonucu. İnsanlar neden aldatmak aptallığını akıllılık sayıyor. Neden karşı-sındakini özne olarak değil nesne olarak görüyor. Neden insanlar kendi çıkarlarını, bireyci kurtuluşlarını her şeyden önemli sayıyor. Neden insanlar, bir nesne olarak yaşadıklarının bile farkına varamadan ölüp gidiyor. Ba-

zen bununla da yetinmeyip nesne oluşlarının nedenlerini daha da pekiştirip duruyor. Evet neden.

BIRAK ŞİMDİ FELSEFE YAPMAYI

Size hiç oldu mu bilmiyorum. Birine birşeyler anlatmaya çalışı-yorsunuz, şuradan buradan örnekler veriyorsunuz. Derken, karşınızdaki, "Bırak şimdi felsefe yapmayı" diyor. Felsefe yapmak.... Çok ayıp, çok gereksiz, çok anlamsız bir şeymiş gibi. Böyle durumlar bana, neden felsefe okumak gerektiğini düşün-dürdü. Sonunda şu karara vardım. Felsefi bir yapıt okurken, aslında konu, olaylar ya da tartışılan şey, birebir o kadar önemli değil. Önemli olan, tartıştığı konuyu, varmaya çalıştığı noktayı, nasıl sorguladığı, çelişkileri hangi düzlemde daha iyi algıladığı, çelişkinin karşısını nasıl bir yöntemle geliştirdiği. Yani, bir düşünme yöntemi. Sonuçları algılamak değil önemli olan. Nedenleri, niçinleri sorgulayıp sonuçları etkilemek. Tersî durum nesne oluşun kaçınılmazlığı. Kimileri için, önemli olan sonuç. Sonuca göre tavır almak. Yaşama karşı. İnsana karşı. Kendine karşı. Ali'nin iktidarı iyi değilse Veli seçilmeli. Veli kim? Sistemin bir sonucu. Veli'yi seçiyoruz. Bir süre sonra Veli yitiriyor. Kim var sırada. Yine Ali. Bir üçüncü bile yok sistemin sunacağı. Ama, Ali yine seçiliyor. Neden? Çünkü sonuçlar önemli. Çünkü, düşünme yöntemimiz yok. Bize, nasıl düşünmemiz gerektiği öğretiliyor. Burjuva ideologlarının büyük birer düşünür gibi sunulması da bundan. Çünkü, burjuva ideoloğu sistemin felsefesini doğru belletiyor.

Kapitalizm, insanları plastik-leştirdi. Plastik nesneler haline soktu. Bir kalıptan tıkr tıkr dökülen, plastikten milyonlarca nesne yarattı. Düşünmeye üşenen. Okumaktan kaçan. Bir ideale bağlanmayı yadsıyan. Aşağılayan hatta. Bireyci ve acımasız nesneler yarattı.

Şimdi, burjuva ideologlarını duyar gibiyim. Adı toplumcu olan nice sistemin nasıl çöktüğünü anımsatarak yalnız kapitalizm mi diye saldırmaya hazırlanan. Önemsemiyorum. Çünkü, bu saldırı da sonuçları önemseyenlerin saldırısıdır. Ayrıca, bu konuyu, bu sayfalarda tartışmanın olanaksızlığını da biliyorum. O yüzden, şunu söyleyip geçiyorum, toplumcu sistemler, toplumu önemseyerek, toplumu yücelterek bir yere varmaya çalışır. Zor, acılı ve özveri gerektiren bir yoldur bu. Hep kösteklenmeye, yıpratılmaya çalışılan bir yol. Bu yüzden, bir yığın elki bu ideali saptırabilir. Ama, kapitalizm, toplumu değil sermayeyi yüceltmek için yola çıkar. Yani, baştan tasarlanan şeydir zaten insanları plastikleştirmek. Bunun için yola çıkar. Bunu gerçekleştirmektir ideali, ideolojisi. Kapitalizm, aydınlanmayı sevmez. Kendi alacakaranlığını aydınlık diye belletmeye çalışır. Bu fark önemli.

PARA PARA VE YİNE PARA

Hep düşünmüşümdür. Elmas, altın, pırlanta neden böylesine değerli sanılır. Zor bulunur olmasından açıklaması bana yetmiyor. Zor bulunur olmak görece bir kavram. Ülkeden ülkeye, insandan insana değişiyor. Kimi insanlar için para zor bulunur bir nesne. Hem de en az altın, pırlanta kadar zor bulunur. O halde, para çok değerli. Peki bir milyar-

der için? Onun için zor bulunur değil. Ama onun için de değerli. Pekî, pırlanta onun için zor bulunur bir nesne mi? Hayır. Onun için en bol şeylerden. Ama değersiz mi? Hayır. Onun için de çok değerli. Demek ki, yalnızca az bulunurluk ya da bolluk tek başına değerleme ölçüsü olamıyor. Çünkü, bir yoksul için, iki kilo pirzola da bir çeyrek altın da zor bulunur nesnelerden. Ama, yoksul, iki kilo pirzola verip bir çeyrek altın alamaz. Her ikisi de zor bulunur nesneler olsa da bu olanklı değil. Çünkü bu, metaların değişim, değiş-tokuş (Mübadele) değeri ile ilgilidir. Bunun için de ya sermayenin işletilmesi ya da emeğin satılması önkoşulu vardır. Yani, para kazanmak.

AYDINLIĞI ÖRTEN DEĞER: PARA

Üretim araçları, üreticinin elinden çıkıp da kapitalist sınıftan mülkiyetine girince, ücretli konumundaki insanlar için para yamsamsal bir değer oluşturdu. Artık, ürettikleri değerlerin maddi olarak kendilerine bir yararı yoktu çünkü. Ama o ürüne gereksinimleri de vardı. Hem ürettiği ürüne yabancılaştı insanlar, hem de o ürüne gereksindiler. Bu çelişki, paranın değerini daha da arttırdı. Yani, geçim derdi başladı. Bu geçim derdi, en belirgin olarak toplumsal gücün topluma yabancılaşması sonucunu doğurdu.

"...Proudhon, Bastiat'ya karşı şöyle diyor: 'Toplum açısından sermaye ile ürün arasında bir fark yoktur. Bu fark bütünüyle bireylere özgü öznel bir farktır.' Yani, toplumsal olan öğenin ta kendisi öznel, öznel soyutlamayı da toplum diye adlandırıyor. Sermaye ile ürün arasındaki tek fark,

sermayenin ürünün tarihi bir toplum biçimine özgü belirli bir toplumsal ilişkisini ifade etmesinden ibarettir. Toplum açısından bakmak tabir edilen şey, aslında tas-tamam bu toplumsal ilişkiyi (burjuva toplumuna ait ilişkiyi) ifade eden farkları gözden kaçırmak anlamına gelir. Toplum, bireylerden değil, bu bireylerin biririyle olan ilişkilerinin, bağlarının toplamından oluşur. Söylenenin şundan farkı yoktur: 'Toplum açısından köleler ve özgür yurttaşlar yoktur; her ikisi de insandır.' Tam tersine, bu toplumun dışında doğrudur. Köle ya da özgür yurttaş olmak toplumsal belirlemeldir. A ve B insanları arasındaki bir ilişkidir. A insanı kendi başına köle değildir. Ancak toplum içinde ve toplum sayesinde köledir." (Karl Marx, Ekonomi Politğin Eleştirisi İçin Ön Çalışma, Birikim Yayınları, s.337)

Evet, Ürün, sermayenin kölesidir. Tıpkı, burjuva toplumlarda bilinçsiz halkın, tüketim çılgınlığına sürülerek ürüne köle edildiği gibi. Burjuva toplumların gelişmesi için üretim ve tüketimin en üst düzeyde olması gerekir. Üretilen ürünün niteliği bu anlamda önemli değil. Önemli olan tüketilmesi. Üretime de tüketime de karşı olduğum sanılmasın. Üretim, dünyanın en kutsal etkinliğidir bence. Ama bu üretim-tüketim ilişkisinin nasıl işlediği önemli, onaylamak için.

TÜKETİM İÇİN PSİKOLOJİ

Üretim ve tüketim sürecinde psikolojik etkenlerin önemli yeri var. Üretim, insanların tüketim istekleri pompalanarak artırılıyor. İşinde yükselme istekleri pompalanarak artırılıyor. Her üretici, üretirken içiçe olduğu ürüne üre-

timin bitişinde yabancılaşıyor. Vitrinlerde gördüğünde istiyor. Toplumsal düzlemde, ürün, üretilirken sermaye ile içiçe. Alım satım aşamasında içiçe. Ama ürün, sermaye sayesinde köle. Bu kadarla bitmiyor. Emek ve emekçi, iç içe yaşarken bile birbirine yabancılaşıyor. Emek de ürün sayesinde köle. Uzaşıp gidiyor bu kördövdüşü. Psikolojinin bir görevi de bu çelişkileri saklamak kapitalist sistemlerde. Psikolojiyi de depolitize ederek yapıyor bunu egemenler. İnsan psikolojisinde, bilinçdışı sorunları çözümleyen psikanaliz, yıllarca Freud'un tekelinde, egemenlerce kullanıldı. "...Psikanaliz, bilinçdışına etkiye bulunmuş-kök salmış olayları irdelemede toplumbilimlerinden (sosyolojiden) çok, mitolojinin, tarihsel kişilerin, edebiyat ve diğer sanat yapıtlarının yardımına başvurmuştur." (Serol Teber, Politik-Psikoloji Notları, Ara Yayıncılık s.29) Bastiat, toplumsalı öznel, öznel soyutlamayı da toplumsalı gibi gösterirken, Freud da toplumsal olan bilinçdışını mitoloji, sanat ve edebiyat adamlarının öznel görüşleriyle açıklıyor.

Tüketim isteği, insanları yaşama karşı da yabancılaştırıyor. Plastikleştiriyor. Elbette üretimin amacı, tüketim. Elbette, insanlar en güzel şeylere değer. Ancak, üretim yalnızca bu gereksinimler için yapılmıyor. Örneğin, sekiz programlı çamaşır makinesi yerine çıkan dokuz programlılar insanlar iyiliğe değer bulunduğu için değil. Bir kerede tüketilip atılan ve çevreyi kirleten malların paketlenmesi de insanların iyiliği için yapılmıyor. Üretim fazlasının geri kalmış ülkelere satılma nedeni insanlar iyi şeylere değer

bulunduğu için değil. Elbette bu çılginca silah üretimi de insanların iyiliği için artmıyor. Çünkü, üretim-tüketim sarmalı ne denli hızlıysa kapitalist o ölçüde çok kazanıyor. Birbirinin benzeri birçok şeyi alıyor insanlar. Moda diyor sistem, atıyor yenisini alıyor. Olmadı, bu daha yeni, bu daha güzel, bu daha en son model. Her şey eskiyor. Her şey, alınıp satılır metalar haline geliyor en sonunda.

"Kaç paralık adam", "Ciğeri beş para etmez" deyimleri nereden geliyor dersiniz.

İş bu kerteye geldi mi insan ilişkilere en aza iniyor. Değerler parayla, metalarla ölçülmeye başlıyor. İnsani değerler, toplumca idealler, bağlanmalar aptallıkla eşdeğer tutulmaya başlıyor. Bütün değerler, sahiplenme güdüsüne kurban ediliyor. İnsanlar hem tüketilecek binlerce şey içinde hem de tüketememe korkusu içinde. Bunu başaramama korkusu insanları tedirgin ediyor. Aşklar bile, iki kişinin birlikteliğinden çok, birlikte tüketme beraberliğine dönüşüyor. Aşkı aşk gibi yaşamıyor.

Evet, iş geliyor iki insanın ilişkisine. En güzel birliktelik aşka. Gerçekçi yazarlar, bunu yazınca karşışerçekçiler kızıyor. İşte aşkı yadsıdıyor.

AYDINLATAN AŞK ÖYKÜSÜ

Aydınlanmadan söz ederken, özellikle aşktan söz etmek gerekiyor. Çünkü, bir süredir gerçekçilerin aşkı yok saydığı, küçümsemediği savlanıp duruyor. Kesinlikle bilinmeli ki, gerçekliği savunanlar, aşkı yadsımiyor. Aşk aptal kutusuna çevirmeye, boş

düşler, olmayacak düşler peşinde koşturan aşk masallarına karşı çıkıyor. Aşık olmayan, aşkı savunmayan, aşksız yaşayan hiç kimse aydınlık bir kafası olduğunu söyleyemez. Gerçekten söz edemez. İnsani değerden söz edemez. Aydınlanmayı savunamaz. Bu yüzden olanaksızdır aydınlanmayı savunan ve insani değerleri yücelten gerçekçi sanatçının aşkı yadsıması, küçümsemesi. Bazı aşklar anlatılıyor, bazı "sanatsal" yapıtlarda. Esas oğlan, esas kız birbirini seviyor. Küçük burjuva bunalımlarına düşüyor sonra. Sonunda aşık olmanın yetmediği anlaşıyor. Sonra düş kırıklıkları, aldatmalar, alkol. Barlar, Bodrum'lar. Başta aşk yüce. Sonra, çağdışı, mutlu...mutsuz...Hep sonuçlar yazılıp çiziliyor. En sonunda "Aslında aşk da yok" açmazına düşüyor insanlar. Ya da aptal mutluluğun da yüzüyor. Yanlış yollarda yanlış yönlerde doğru koşuşturup duruyor roman kahramanları. Bütün bunların yaşamda varolduğunu kabul ediyorum. Ama, yaşamın içindeki her şey gerçekçi mi? Yaşanan şeyler yazmak yetmiyor gerçekleri anlatmak için. Gerçeğin de yanlışlığı var çünkü. Bunun gerçeklikle gerçekçilikle ilgisi yok. Bunun, sonuçlara göre yön çizmekle ilgisi var. Edilginlikte doğrudan payı var. Bu yapıtlar insanları aydınlatamaz. Karanlığın ta dibine iter. Bazı durumlarda aşk olanaksızsa olanaksız dersiniz. Bu aşkı yadsımak değildir. Saygı duymaktır. Anlatacaksınız. Roman kahramanlarına gerçekleri anlattırırsınız. Acı çektirecekseniz, insanca acı çektirirsiniz. Etkenleri betimlersiniz. Doğruluğu, yanlışlığı betimlersiniz. Doğ-

ru, aşklar, sistemin istediği yönde akamaz o zaman. Biter. İnsanların kafasında bir soru işareti kalır. Okuyan düşünür yaşadıklarını ve sorgular. Aydınlanır bir anlamda. Ya da başkaldırır koşullara. Her koşulda yanyana bir aşk yaşar sevdiği ile. Okuyan sorgular terk edip gidişleri belki. Doğruyu ve yanlışlığı düşünür. Aydınlanır yine aşkı. Evet. Gerçekçi olmayan aşklara ve boş umutlar peşinde koşturan aşk masallarına karşıdır gerçekliği savunanlar. Direngen aşklar arar. Direngen yolardaşları arar. Aşkı aşk gibi yaşar yani. Yani, açıkçası sümüklü aşklarla işi yoktur, ne yaşamın gerçekliğinin ne de gerçekçi sanatçının.

ÇOĞALARAK YÜRÜMEK

Aydınlanma Çağı, yaklaşık iki yüzyıl geride kaldı. Bizim payımıza da bir şeyler düştü elbette. Ama ne kadar. O halde, kendi aydınlanma hareketimizi kendimiz başlatmalıyız. Çare yok. Tezgâhtaki balıkçı için. Minibüs sürücüsü için. İlle de erkek milletiz diye tutturana o güzel yüzlü insanlar için. Onlarla birlikte.

Şarkılarda, "Dünyayı güzellek kurtaracak" derken yüreklerin karması yetmiyor. "Bir insanı sevmekle başlar her şey" derken aktör, alkışlamak yetmiyor. Nesnelikten kurtulmanın, plastikleşmeye başkaldırmanın yolu birlikteliklerden geçiyor. Özgürlüğe giden yol, sevgilerden geçiyor. Kendini ve tüm insanları sevmekten. Hiç kimsenin yalnız kendi için özgürlük isteme hakkı yok. Özgürlük yolu çoğalmakla açılacak. Aydınlanarak çoğalmakla.

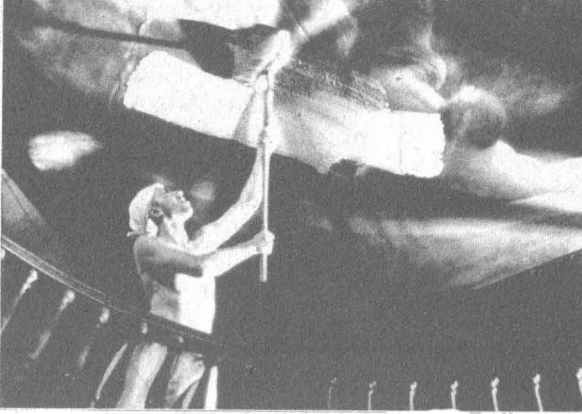
Bu yolda kimse yalnız kalmalı.

Sinemanın Işığında İnsan - 4 -

HİÇLEŞEN İNSANA METHİYE

Sadık ALBAYRAK

Farendj / Sabina Precnczyna

Bir dalgaya yakalanmış insan dünyayı nasıl görüyor? Dalgayla birlikte inip kalktıkça dünya da onunla birlikte sallanıyor. Dalganın ortasındaki insanın ufku belirsiz, değişken; dünyası güvensizdir. Dalganın ortasındaki insan için kıyı, titrek, bir görünüp bir kaybolan umuttur. Dalganın içindeki için gelecek var mıdır? Korkaktır. Güvensiz ve umutsuzdur.

Toplumsal dalgalar içinde insan, dalganın bilincine bile varmaz. Ama dalga onu pençesine almış oradan oraya sürükler. Sanatçı dalganın ortasındaki insanı nasıl anlatır? Dalganın içindeki insan, nasıl anlatılırsa sanat olur? Üstelik, toplumsal yaşamda, dalganın içindeki insanı kendisine anlatmak zorunda sanatçı. Toplumsal bir gelişmenin akıntıları içindeki insana kendisini anlatmak! Üstelik, aynı zaman ve toplumda sanatçı, aynı dalganın içinde yer alabilir. Dalgadaki insan kendisi olabilir.

Sanatçı, her şeyden önce, dalgadaki insana dalganın dışından, dalgayı, dalganın içinde kendisini, kıyıyı, dalgayı yaratan

rüzgârı gösterebilmelidir. Toplumsal hareketin dalgasında sürüklenen insana, o dalgaya karşı bir can simidi atabilmelidir.

Sabina Precnczyna tersini yapar. 10. İstanbul Film Festivali'nde birinci yapılan *Farendj*'le.

KATHARSIS ESTETİĞİYLE HİÇLEŞME

Farendj'de genç bir Fransız yazar, sevgiliyle gittiği Etiyopya'dan dönemez. Dönmek istemez. Fransa'dan niye kaçar, Etiyopya'da ne arar? Bunları bilmemize imkân yoktur. Bilinmeyen bir şeyler, bilinmeyen bir yerlere sürükler onu. Kesin olan bir şey varsa, o da yazar Anton'un o güne dek edindiği bütün değerlerden vazgeçerek bir hiçleşmeye yönelmesidir. Anton kendisini, kendisiyle birlikte içinden çıktığı kültürü neden reddeder? Anton kendisini reddederken yeni bir Anton yaratmaya neden çalışmaz? Bütün bunlar belirsizdir. Film bir hiçleşmenin akılsızca sergilenişinden ibarettir. Bilinmez güçler Anton'u bu yolculuğa sürüklerken, filmin kurgusu, bu yolculuğu alabildiğine hızlı, çarpıcı,

gizemli anlatmaya dayanır.

Fransız Sabina Precnczyna, bir dalgaya yakalanmış insanın dalgasını şiddetlendirir. Bir dalganın içindeki insanın bulanık bakışını seyircilerine taşır; seyircileri de dalganın ortasına fırlatır.

Hoş mu? Bu dalga insanı hiçleşmeye götürüyorsa.... Hiçleşen insanın ufuksuz methiyesine sizi de ortak etmeye çalışıyorsa.... Hiçleşme güzelleşmiş ve övgü toplayıcı bir estetik olmuşsa.. Asla! İnsanın güzelleşmesinin, gelişmesinin ve yücelmesinin peşinde bir estetik adına böyle bir filmi kabul etmek mümkün mü?

Belki buradan *katharsis*'e gelinebilir. *Katharsis*, seyirciyi bir dalganın ortasındaki insanın bakış açısına mahkûm etmektir. Brecht'in estetik arayışını ise izleyiciyi bu mahkûmiyetten kurtarma çabası olarak görebiliriz. Brecht, belli toplumsal ilişkiler, hareketler içindeki insana, bu ilişkilerin, hareketin dışından bir yerden, kendisine bakabileceği bir ayna tutmaya çalışır. Dalganın içindeki insanı, dalganın dışından bir yerden, sağlam bir noktadan kendisine gösterir. İnsan, bu gö-

BİR TEĞET TARİHİN DERİNLİKLERİNDEN

Her Çin'li bir karıncadır yıkar seddini dünyanın
Dağlar dolusu kır çiçekleri beni kendimle bütündü
Yıkılan duvarlar ey dünya efendileri
Bin asırlık güzüm, kavalım vız gelir şövalyeler
Sona erdi komedyası sefil bir palyaço kırmızı
Katoliğin kör aynası, Hristiyan canları
Canlarını verdiler anahtarlar yere düşerken
Neyi anlatıyor Gorbî'ler Marks'ın feryadı
Kızıl meydan da yargılanıyor taş bir duvar Hegel
Neresinden koparsa kopsun zincirim
O kadar çok yitirilecek sevdâ
Yıkıldı katedraller özgür artık emeğim

Biz buluruz aydınlığımızı yıkıldı ya duvarlar
Hepimiz zıplayabiliriz demirden, elektrikten
Tam milyar kere bilgisayar annem
Aradı buldu bana bir Annabel Lee
Adı ne olursa olsun Kleopatra, Katarina boşver
Ufolar çok şeyin peşinde nasıl olsa imgelerim
Geniş kanatlarıyla uzaydan gelecekler
Kurutulmuş insan eti konservesiyim sanki
Sevgilimin göğüsleri oyuncağı olmuş onların
Yakın petrolleri utanmazlığın alın yazısı
Sular karaları bassın, ne güzel çelişki
Kim öle kim kala dağlar çağlardır bizim
Dünyamızın yüz karası her devirde üç-beş bezirgan
İşbilir puştal karaköklü anlaşılmaz keçiliğin
Delirdim acılardan yine durdum ayak üstünde
Çünkü tarihten gelen bir teğetim ben

Geldi nihayet Katastro -final Kardinal Hazretleri
Al çanlarını hangi müzeyi seversen
Kemikler de kokar mı dersin sen ey silah tüccarı
Bu yetimlik, bu boynu bükük kentliliğim
Ateş çemberindeyim bir yudum su ver
Geldi uzaylılar başladı çatışma
Bir göründüler bir yok oldular yediler birkaç bebeği
Ey büyük elli adam sen bilirsin gayrı
Kurabilirsin beş kıta üzerinde çekirdeğini yoldaşlığın
Gece de olsa bir zencinin nefesidir yüreğimde soluyan

Ali Ersin GÜNÇE (1991)

İNSANIN YÜCELİŞİNE ÇAĞRI

Kaplan Adam, Hintli Budda-hadab Dasgupta'nın filmi. Fa-rendj, insanın hiçleşmesini övgü-lerken, *Kaplan Adam* insanın yücelişinin şiiridir.

Bir ay boyunca sevdiği işi, "kaplan dansı" yapabilmek uğru-na 11 ay bir madende çalışan biri-dir Kaplan Adam Ghunuram. Kaplan dansı, Hindistan'ın gele-neksel bir dansıdır; boyalarla kendini kaplana benzeten dansçı bir davulun eşliğinde, kaplanın hareketlerinden soyutlanmış bir dans sergiler. Dasgupta, deği-şen bir kültür içinde kaplan dan-sının etkisini yitirmesini, sanatı-nın ortadan kalkışı karşısında bir sanatçının trajedisini sergiler. Ghunuram, geçmiş yıllarda ken-disini heyecanla izleyen köylüle-rin, kafeste bir sirk kaplanı gö-rünce onu yüzüstü bırakmaları üzerine yıkılır. Film, insanın do-ğal olandan uzaklaşmasıyla, do-ğal'ı aklı ve kültürüyle aşıkça in-sanlaştığını vurgular. Kaplan Adam Ghunuram dansında do-ğal'ı soyutlayarak insanlaştırır. Oysa o, doğal'a, vahşi olana ye-nik düşer. Köylüler, bir kaplanın tavırlarından soyutlanarak geliştiri-lmiş, bir dans yerine gerçek kaplanı görmeye koşarlar. Ghu-nuram'la dalga geçerek.

Doğal'ı, kendi doğallığını da, dönüştürdüğü insanlaştıran insan bir noktada geriye mi dönme kte-dir? Yeniden doğal'a, vahşi ola-na mı? Hintli köylülerin, insanın doğal karşısında geliştirdiklerini hor gören, biçimsiz seçmenden, Buddahadab Dasgupta bu soru-ya simgesel bir cevap çıkarır.

Dasgupta, Festival'deki basın toplantısında, dünyada egemen olan kültürün vahşileşmesi, ticarileşmesinin altını çizdi. Ticarileş-me, kültürün ticari kapitalist özlü

rüşle güç kazanır, durumunu kavrar, direnç bulur. Dalgayla mücadele edecek motivasyona kavuşur. Kıyıyı belirgin bir biçim-de görüp durumunu değerlendi-rebilir.

Sabina Prenczina'nın filmi, deyim yerindeyse, bir "katharsis estetiği" üzerine kuruludur. Büyü-leyici özdeşleşme, insanı, ege-men dalganın boğucu, hiçleştirici akıntısına teslim eder. Böylece,

içi boş, yavan, akılsız bir filmin ki-şiliksizliğe çağrısına ortak olun-muş olur.

Peki bu filmin ödül alması? Son derece doğaldır. Bir kez da-ha, "ödül" olgusunun egemen, tutucu estetiğin bir etkili mekaniz-ması oluşuna örneklik eder. Peki ya *Kaplan Adam*'ın da aynı Jüri-den özel ödül alması, bu, nasıl olabilir?

olması, kültürün, insanın denetimi dışında doğal, vahşi gelişmelere dayanmasına yol açıyor. Doğadaki doğal ayıklanmanın yerini, ekonomik yapısı "piyasa"ya, "pazar"a dayanan bir toplumda, ticari ayıklama diyebileceğimiz bir süreç tutuyor. Böylece, doğanın "kör" güçlerine karşı aklını geliştirerek mücadele eden insan, toplumsal alanda kendi yarattığı "kör" güçlere teslim oluyor. Doğadan uzaklaşmayla ilerleyen insanlaşma, bu aşamada tıkanıyor; doğanın vahşiliği, toplumun vahşi işleyişi içinde insanın önünde dikiliyor.

Kaplan Adam simgesel anlamda bu gelişmeye karşılık düşüyor. İnsan buna direnmekle sürüyor. Ghunuram, kendisini sanatçı, aynı zamanda insan olmaktan uzaklaştıran kültüre karşı sonuna dek mücadele ediyor. Burada bu kültür kaplanda somutlanıyor. Vahşi kültür, kaplanla, insan kaplanı karşı karşıya getiriyor.

Filmin finali budur. Kafeste, Ghunuram'la kaplan amansız bir düelloya girerler. Ghunuram yenilir; kültürel anlamda bir kaplan dansçısı olarak da yenilmiştir zaten. Ama burada yenilmeyen, *Kaplan Adam*'ın taşıdığı şey, insanlaşmak, insan kalabilmek için bu "vahşi kültüre" karşı ölesiye mücadele etmek gerekliliğidir.

Ne yazık ve ilginç; akılcılığın, aydınlanma ve insanlaşmanın beşiği olan Batı'dan bugün, insanlıktan uzaklaşmaya, hiçleşmeye övgüler çıkarken; bu yolda geri kalan Doğu'dan insanın yücelişine çağrılar var. İstanbul Film Festivali'nde gösterilen filmlerden bu çıkıyor. Jürinin hem hiçleşmeye hem yüceleşmeye ödül vermesi ise bir kişiliksizlikten öte neyi sergileyebilir. Kişiliksizleşme hiçleşmeye giden yol-

dur.

İnsanın hiçleşmesini övgüleyen bir başka film, *Taksi Blues* da Fransa'dan geliyor. Ama mekân Sovyetler Birliği. Şematik bir karşıtlık üzerine kurulu: Çalışmayı, disiplinli bir hayatı ilke edinen Şilikov'la alkolik, serseri saksofoncu Lyoşa arasındaki çatışmaya dayanıyor. Yönetmen Pavel Loungine amaçsızlığı ve ahlaksızlığı erdem olarak sunuyor bize. Likeli, disiplinli Şilikov'u çizirken oldukça usta bir biçimde, bu ilkelilik ve disiplini belli bir özden, ideale bağlı olmaktan uzak tutuyor. Böylece Şilikov'un ilke ve disiplini anlamsız, saçma ve içi boş kalıyor. Bu, ilkeli, disiplinli, ahlaklı bir insana saldırısında Loungin'e büyük kolaylık getiriyor. Çünkü, belli bir idealden, dünya görüşünden yoksun bir insan üzerinde boş bir kalıptır bu özellikler. O yüzden Şilikov, kolayca karşıtına dönüşebiliyor, zavallılıkta Lyoşa'yı bile geride bırakabiliyor. Böylece insan olmaktan çok uzak, zavallı bir saksofoncu, üstelik ABD'den ün'para ve ilgi buldurtularak öne çıkarılıyor. Hiçlik, başarının parlak ışığında göz kamaştırıcı bir ideale dönüştürülüyor.

İnsanın yücelişi Doğu'da aranıyor. İranlı yönetmen Mohsen Makhmalbaf arayanlardan biri. Ne inanılmaz ve canlı soluklar getiriyor! *Bisikletli Adam*'da insan için bir destan yazıyor.

Çaresiz; hasta karısını kurtarmak için, üçkâğıtçı bir organizatörün önerisiyle, 7 gün boyunca hiç inmeksizin bisiklete binmeyi göze alan bir insanı anlatıyor. Bir amaç için yoğunlaştığında, insanın ne kadar güçlü ve yüce olabileceğine tanıklık ediyor. Makhmalbaf gerçekçi. Sözgelimi, 4. gece uyuyup düşüyor Bisikletli Adam; yerini kimse fark etmeden arkadaşı alıyor. Sabah, din-

lenmiş Bisikletli Adam, kimse anlamadan yeniden devam ediyor. Makhmalbaf, bu öykü aracılığıyla İran toplumundan çok canlı insan manzaraları çizerken, gücünün sınırlarını zorlayarak mücadele eden insanın ne büyük ve güçlü olabileceğini sergiliyor. Öbür filmi Seyyar Satıcı ise, etkileyici olmakla birlikte İslamcı ideolojinin tutucu etkisinden kurtulamıyor. Burada tam tersine Makhmalbaf'ın çarpıcı sineması insanı kaderin duvarlarına çarpıp duruyor. Ne kadar direnirsen diren, seni sürükleyen dalgayı aşamazsın diyor.

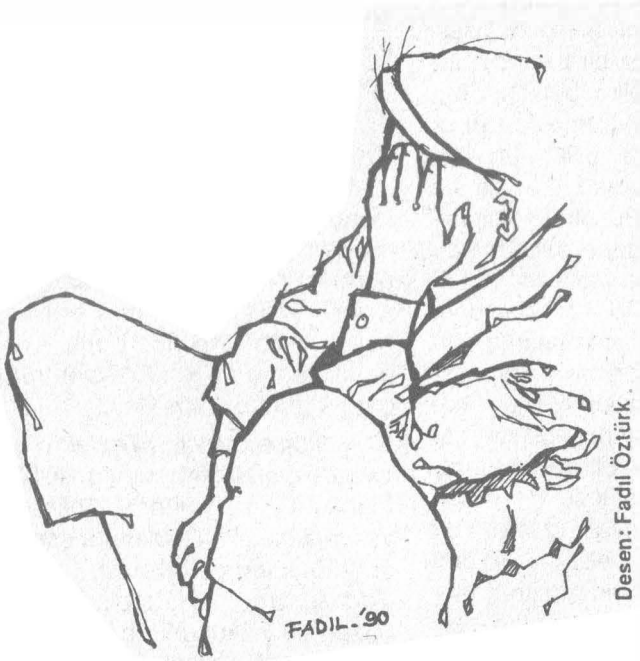
En çok da yenilgi alçaltıyor insanı. Yenilgisini rasyonalize etmeye çalışan insan, insani değerlerini reddetmeye kadar götürüyor işi. Bu yıl Film Festivali, büyük bir bölümünü Doğu Avrupa filmlerine ayırdı. Egemen rüzgâr ve modanın itişiyile.

Çekoslovak filmi *Teldeki Tarlakuşları*, insanlığı devrimsizliğe mahkûm etme yolunda, Çekoslovakya'dan karanlık devrim sonrası görüntüleri getiriyordu. *Teldeki Tarlakuşları* eski toplumlarının huzur ve sükununu özleyen insanları, onların ufkundan görüntülüyordu. Peki devrimden önce huzuru olmayanlar? Devrime geçmişin egemen değerleri üzerinde getirilen bir eleştiriydi bu. Tam da zamanıydı, insanlara "bir daha asla" dedirtmek için. Geriye götüren bir dalganın ufkunu bizim de ufkumuz yapmaya çalışıyordu.

Bir dalganın içine düşüyoruz: İnsanı hiçleştiren. Hiçleşen insanı model yapmaya çalışan bir estetikle yüz yüze geliyoruz. Bu estetik, dalgayı besliyor. Bu dalgaya karşı yeni bir insanla, yeni bir estetikle çıkmak gerekiyor. Hiçleşen insana övgüye karşı yücelen insanın destanlarına doğru...

GERÇEK, AMA KİMİN GERÇEĞİ

Ferzan GÜREL

1 920'nin biraz öncesinde ya da hemen sonrasında doğanlar anımsayacaklardır; kendilerini bilmeye başlar başlamaz çok görkemli bir dönemde dünyaya ayak bastıklarını, -belli belirsiz de olsa- hemen algılamışlardır. Büyük bir sevinç, anlatılması zor boyutlara varan bir sevinç yaşanmaktadır.... Koskoca bir karabasan, ulusun üzerinden hiç kalkmayacak sanılan o karanlık, boğucu duman, Atatürk'ün güçlü istenci, Türk halkının içtenlikli çabasıyla üstümüzden kaldırılıp atılmıştır. Herkes güven içindedir artık; geleceğe umut dolu beklentilerle bakar.... Çocuklar, o baştacı edildiklerini bilen çocuklar ve gençler, kendilerini seven,

güvenen Ata'larına lâyık olma çabısı içindedir. Okullarda öğrenme tutkusu, halkevlerinde kendini yetiştirme uğraşı vardır. Hep bir ağızdan söylenen türküler, şarkılar, piyanoda çalınan Batı, müziğinden parçalar, sokaklara taşar bu bilgi yuvalarının çatılarından. Sanata, bilgiye kucak açmıştır kamu hizmetindeki her yer....

Bu coşkulu ortamda büyür çocuklar; ileriye doğru atılan her adımın tanığı olmak, bunu bilmek onur verir onlara. Çevrelerindeki insanların değişen kılıkclarını ilgiyle izlerler: Annelerin güzel yüzü kara peçenin bunaltan örtüsünden kurtulmuştur. Babalar evlerinde bile giymeye alıştıkları feslerin çıkarmışlar, sokakta şapka

ile gezmeye başlamışlardır. Çocukların, ilkokullarda bellemeye zorlandığı klişeli yazının yerini yeni, kolay öğrenilen harfler almıştır. Birbiri ardına gelen devrimlerin değerini o zaman bilmeseler bile, daha iyi, daha güzel günlere doğru ilerlediklerini sezerler küçükler. Uygarlık düzeyine ulaşmanın yolunu tutmuş bir ulusun çocukları olmaktan mutluluk duyarak, sevinç ve güven içinde göğüsleri kabarak büyürlerken, yaşam hep böyle sürüp gidecek sanırlar. Buna yüreктen inanmışlardır bir kez. Öyle ki, yıllar, uzun yıllar sonra, Mustafa Kemal'in, ulusu ve arkadaşları ile el ele vererek yendiği o "Makûs Talih" in içte ve dışta birtakım insanlarca

yeniden hortlatılmak istendiğini görseler de "Kimse başaramaz" diye düşünür çoğu; Atatürk düşmanlığının bir karşı devrimi gerçekleştirebileceğine inanmak istemez. Ne yazık ki, olanak tanımadığı daha nice "talihsizlikler," sinsi adımlarla gelmektedir; insanlarımızın bilinçsizliğinden, demokrasi oyunlarındaki kalleslikten, geçiş dönemlerinin değiştirdiği anayasaların boşluklarından yararlanmış, kendine yol bulmuştur... O zaman olup biteni görmeye başlar, artık yaşlanan çocuk! Ne yazık ki güçsüzdür, kendisi gibi düşünenlerin arasında da eski güç birliği, Cumhuriyet'in ilk yıllarında duyulan o yapıcı coşku kalmamıştır. Bunu anlar, kahrolur. Bozulan ekonomik ortamda çoğu insan kendi derdine düşmüştür, kamu yararına ne varsa yağmalanmaktadır. Değerli bildiği düşüncelerin tersyüz edilmek istendiğini görür. Sonuç olarak, karşılıklı sevgi ve saygı örselenmiştir. Kimse bir başkasına elini uzatmak istemez. Kavram kargaşası da bunların cabasıdır.

"Ulus yaşamında bu da geçici bir dönem olsa gerek," diyerek kendini avutmaya çalışır; "Öyle ya!" diye düşünür, "Karanlık bir dönemden sonra gelen 60'lı yıllar, bir uyanış, yeniden bir atılım getirmede mi yaşamımıza?"

Her şeyin düzelmesini bekler. bir süre daha bekler... Beklentisinin tersine, her alanda bir yozlaşma vardır. Yapılan barajların, düzgünleşen yolların çoğalan beton yapıların örtemediği, gözlerden saklayamadığı bir yozlaşma! İnsanlar kamplaşmaya başlamıştır. Çıkarda birleşenler çoğalmıştır. Her şey Ziya Gökalp'in "Ben yiyeyim, el aç kalsın" dizelerini anımsatacak biçimlere girmiştir. Artık bilimdedir, sanattadır bütün umutlar. Sanat yoluyla insanlara gerçekler anlatılabilir. Ne yazık

ZAMAN

*Ben
Haddeden geçmiş cevherlerimi
Sana getirdiğim zaman
Dükkanın kapalıydı*

*Ben
İmbikten süzölmüş sevdalarımı
Önüne döktüğüm zaman
Mekanın yağmalıydı*

*Ben
Benden bu kadar
Dediğim zaman
Yüreğin dağlıydı.*

Ömer BİLGE

ki, az sonra bunu da yozlaştırma-ya çalışan insanlar bulunduğunu görür: Kâğıt pahalılaşmıştır, kitaplar okunmaz; güvendiği dağlara kar yağmıştır. Öyle ki karakışı uzatacak belirtiler de uç verir bu zor dönemin sonucu olarak. Bunlardan biri de "dışlama" modasıdır. Bozulmaz bellediği sanat çevrelerinde de kümeleşmeler başlamıştır. Kümeye sokmadıklarının yapıtları, kamu beğense de artık bir kez dışlanmış, lânetlenmiş gibi. Bunun nedeni onların ölçülerine uymamasıdır o yapıtın. Renkte ya da dilde, özde onların standartlarına uymayan yapıt, yapıt değildir.

Dışlamayı doğal karşılayanlardan biri, kendilerinin yaptığı bu işi şöyle savunur:

"Sanatçı nasıl gerçekleri arayıp ortaya dökme çabasında ise, sanat yapıtını değerlendirenler de gerçeği bulmak zorundadır. İyi olmayan bir sanat yapıtına dost- ahabap hatırı için bile olsa, iyidir diyemeyiz."

Umudunu sanata bağlamış insan, bunu duyunca şaşırır, kulaklarına inanmaz. Çünkü bu sözleri söyleyene değer vermiştir, be-

ğenmiştir. Bir yandan da kahrolur: "Gerçekler, kimin gerçeği?" diye sormak ister, yaşlı sesi kısılır, çıkmaz oralarda. "Gerçekler kimin tekelinde olabilir ki!" diye düşünmekten kendini alamaz... "Şimdiye değin gerçek bildiğimiz neler değişti neler! Ne şair-i azamlar bugün unutulup gitti; buna karşın bir Memduh Şevket Esendal'ın yapıtlarının değeri sonradan bilindi. Ahmet Hamdi Tanpınar, günümüzde eskisinden çok ilgi görüyor." Öte yandan sormak ister; "Dışladığınız yapıtları incelediniz mi? İncelemiş olsanız, değişmeyen gerçekler de bulurdunuz. Hem gerçekler zaman aşımına uğrayacağı gibi, zaman ile daha arlaşıp saydamlaşabilir de..."

"Zaman en iyi yargıç, en iyi eleştirmendir" sözünü anımsar...

Her uygar ülkede emeğin değeri bilinir. Hele sanat için harcanan emek, uzun boyutlu incelenmeden ve incelendikten sonra gerçekler sıralanmadan DİŞLA-NAMAZ. Dışlayanlar da bunu herkesten iyi bilirler. Lânetlemek, mitolojide ve masallarda kalması gereken bir safsata olmalıdır günümüzde artık.

BİR “EDEBİYAT ANSİKLOPEDİSİ” ÜZERİNE NOTLAR

Muzaffer UYGUNER

Gündelik gazetelerimiz son zamanlarda çok değişik armağanlar vererek baskı sayısını arttırma yoluna girmişlerdir. Otomobil verenler, sağlık bileziği sunanlar, süt ikram edenler, kitap armağan edenler her gün TV’de reklamlarını yapmakta ve okuru kendilerine çekmeye çalışmaktadırlar. Ben, otomobil, bilezik, süt, önlük ve daha birçok eşya üzerinde durmayacağım. Bunların yararlı mı, zararlı mı olduklarını uzmanlar araştırıp görüşlerini ortaya koyarlar. Ben, bir ansiklopedi ile ilgili görüşlerimi -kendimi uzman saymamakla birlikte- açıklamaya çalışacağım.

Bu ansiklopedi, bir dizinin bir cildidir. Daha önce de üç ciltlik bir ansiklopedi veren bu gazetemizin o ansiklopedisinde de hatalı bazı saptamaları olmuştu. Sözgelimi, illerimiz ve ilçelerimiz ve ilçelerimizle ilgili bilgiler verilmişti. Ama, yıllar önce kurulan ve bugün de il durumunu koruyan Kastamonu ansiklopedide yoktu. Yeni illerimizden biri olan Şirnak da yer alamamıştı. Afyonkarahisar’ın ilçelerinin merkez nüfusları yerine, köylerini de kapsayan nüfus rakamları yer almıştı. Kemaliye ilçesinin merkez nüfusu 32.202 ola-

rak verilmiş, köyleriyle birlikte nüfus toplamı 9.020 olarak yazılmıştı.

Yazarlara ise, sinema ve tiyatro oyuncularına oranla pek az yer ayrılmıştı. Sözgelimi, Ömer Seyfettin’in öykü kitapları bile anılmamış, Sait Faik’in son yıllarda yayımlanan kitaplarına yer verilmemiş, Memduh Şevket Esendal ise yer bulamamıştı. Akbaba dergisi alınmış, başka dergiler dışarıda bırakılmış; Milliyet gazetesi hakkında bilgi verilmiş ise de Cumhuriyet gazetesi dışarıda kalmıştır. Bu örnekleri çoğaltmak istemiyorum. Asıl konumuz zaten *Edebiyat Ansiklopedisi*’dir.

Edebiyat Ansiklopedisi’nin ansiklopedi maddesine bir bakalım önce; ansiklopedi ne demektir, görelim: “*Bütün veya tek bir ilmin dallarına ait bilgileri veren eserlere denir. Bu eserlerde, sözlüklerdeki gibi, sadece kelimelerin karşılıkları gösterilmekle kalınmaz, geniş ve derin bilgiler de yer alır. Maddeler harf sırasına göre dizildiği gibi, sistematik de olabilir*” (s. 18). Burada, “*geniş ve derin bilgiler*” derken “*doğru, tam ve en son bilgiler*” de denmek istenmiş mi? Bunun böyle olmadığı görülüyor. Oysa, bir ansiklopedide en son bilgilerin

doğru ve tam olması gerektiği kanısında, inancındayım. Üstelik, ansiklopedinin dilinin de herkesin kolayca anlayabileceği yalınlıkta olması gerektiği görüşündeyim. Bir de, alınan maddeler konusunda bir oranlama, bir hesaplama, düzenleme gerekir. Şimdi *Edebiyat Ansiklopedisi*’ne bakalım. Bu kitabın aceleye geldiği, yazanına ya da yazarlarının ne yazdığına bakılmadan, denetlenmeden basıldığı izlenimi doğuyor. Bazı satırbaşları ile konuya girmek istiyorum.

1. *Bilgi toplamı*: Bu ansiklopedi, bilgi bakımından divan edebiyatı ağırlıklıdır. Liselerde okutulan divan edebiyatı, bugün çocukları edebiyattansoğutmaktadır; o edebiyat artık bir uzmanlık dalı olmuştur. Ama, bu ansiklopedide divan edebiyatının her şeyi vardır. Divan şiirindeki bütün edebiyat sanatları oldukça geniş maddeler olarak yer almıştır. Bu kitap, divan edebiyatı ansiklopedisi olsaydı, o zaman denecek söz bulamazdık. Ama bu kadar ayrıntı, artık ölmüş sayılması gereken terim niye verilmiş? Bu terimleri içeren kitaplar varken, bu yola gidilmesinin nedeni anlaşılamıyor. Bunu okurlarına kupon karşılığı armağan eden gazete de üstelik çağdaş düzeyde bir

gazetedir, çağdaşıktan yanadır. Öyle anlaşılıyorki, bu ansiklopedi-yi divan edebiyatına tutkun, o dö-nem edebiyatını seven biri ya da birileri hazırlamıştır. Halbuki çağ-daş düşünen ve çağdaşlığı savu-nan bir gazetenin edebiyat ansik-lopedisi de çağdaş olmalıydı. Bu ansiklopedi kime yararlı olacak? Edebiyat fakültelerinde okuyan belirli sayıdaki öğrencilere belki. Belki de liselere Osmanlıca öğreti-mi koydurmak ve Arap harflerini öğretmek isteyen, böylece çıkar sağlamayı düşünenlerin hesabı böylece başlamış olacak.

2. *Dil konusu*: Ansiklopedinin dil konusunda da bir yolu yok. Os-manlıca sözcüklerin yanında, bu-gün artık Türkçe karşılıkları bulun-muş olan Batı kökenli sözcükler başbaşa, atbaşı yarış durumunda. Ölmüş olan Osmanlıca terimler ve sözcükler, yukarıda andığımız di-van edebiyatı temel alınınca elbet-te bol bol kullanılmıştır. Peki, yalın ve çağdaş dilimizin sözcük ve te-rimleri neden dışlanıyor? Şu terim-ler ya da sözcükler neden kullanılı-yor? Batılı görünmek için mi?:

Editör, edisyon, kritik, egzisten-sializm, ekspresyonizm, emosya-nalizm, empresyonizm, entinizm, entonasyon, fiktif, filoloji, fragman, fragmatizm, fütürizm, natüralizm, neoklasizm, obje, orijinal, otokritik, otograf, realizm, romantizm, sembol, sembolizm, sürrealizm.... Eski sözcüklerden fesa-d-ı telif, fe-sahat, hikâye, ibda, intihal, irtical, kafiye, mecmua, mevkute, müste-ar, müsteşrik, selâset..

Hangi dili bilmek zorundayız okur olarak?

Bazen, nedense, bir terimin es-ki ve yeni, ya da aydın (?) zümre ile halk arasında kullanılabileceği ayrı ayrı verilmiş, bazen de biriyle yetinil-miş. Sözgelimi, hem nakarat var hem de kavuşmak. Ama, günlük var da nedense rûznâme yok madde olarak. Hiç değilse madde başı ya-pılıp gönderme gerekli değil midir?

3. *Noksan ve hatalı bilgiler*. Yu-

karıda dedik ki, ansiklopedi, bilgi-leri doğru ve en yakın tarihi temel olarak vermelidir. Ansiklopediyi hazırlayanlar, bunu gereksiz gör-müşler ve eskimiş ya da zamanla yenileri eklenmiş konulara önem vermemişler. Eski metinleri ma-kaslayıp yapıştırıvermişler. Baka-lımışimdi:

a) Sait Faik Abasıyanık'ın *Sev-giliye Mektup, Bitmemiş Senfoni* adlı kitapları anılmamış; *Yaşamak Hırsı* adlı çeviri romanı atlanmış (s.5).

b) Salâh Birsell'in kitaplarından birçoğu anılmamış. Hangisini sa-yayım? (53).

c) Cemal Süreya'nın son iki şiir kitabı atlanmış (s.58).

ç) Memduh Şevket Esendal'ın Bilgi Yayınları arasında 13 kitabı çıktı. Kitapta bir roman iki öykü ki-tabından söz edilmekte ve "Yaza-rın tefrika halinde çıkan Miras, Vassaf Bey, Vicdan gibi romanları da vardır" denilmektedir. Hangisi-ni düzeltelim? *Miras*, tefrika edil-miş ise de kitap olarak da basılmış-tır. *Vassaf Bey* tefrika edilmemiştir, ama kitap olarak ba-sılmıştır. Vicdan adlı romanın adını ilk kez duyuyorum, tefrika edilen süreli yayını bildiren olursa, kitap-larını basıma hazırlayan ben ve üç çocuğu memnuniyetten göklere sıçrarız. Kitaplarının adları fazla yer tutar diye anmıyorum (s.102). Ayrıca Sovyetler Birliği'nde büyü-kelçilik yaptı diye yanlış bilgi de yi-nelenmiştir. Bakû, Tahran ve Ka-bil'de büyükelçi olarak görev yapmıştır. Duymayanlar duysun artık.

d) Sezai Karakoç'u aradım, ye-rinde bulamadım.

e) Samim Kocagöz'ün kitapları da o kadar az değildir. Hangi biri-nin adını anayım (s.177).

f) Ömer Seyfettin'in yazıları da yayımlandı. İlk iki kitabın adı şöyle: *Dil Konusunda Yazılar, Sanat ve Edebiyat Yazıları*. Bunlar neden anılmaz acaba (s.256).

g) Kemal Özer'in şiir kitaplarının

anılmamasının nedeni acaba ne-dir? (s.257).

h) Cahit Sıtkı Tarancı'nın TDK yayını olan Mektuplar kitabı görü-lemedi mi? (s.326).

ı) Yunus Emre'nin Sarıköylü ol-duğu ne zaman kesinlik kazandı ki? (s.375).

j) Ziya Gökalp'in bütün yapıtları Kültür Bakanlığı'ncayayımlanmış-tı. Onları da bilmeyen onun hakkın-da nasıl "madde" yazar. Böyle bir noksanlık çok garip (s.377,78).

Bu kadar yetmez mi? Bütün maddelerimi örnekleyelim?

4. *Bazı yazar ve ozanlar*: Kitap incelendiğinde, Türk edebiyatında ad yapmış bazı kişiler alınmamış, adı duyulmamış kişiler ise ne hik-metse alınmış. Bunlar o kadar çok ki. Ad ölçsüzlüğü burada görülü-yor işte. Sözgelimi Asım Bezirci, Turgut Uyar yok. Buna karşılık adı duyulmamış Dilâver Cebeci, Ke-mal Fedaî Coşkun, Bahaettin Özkişılınmış. Olabilir, biz adlarını duymamış olabiliriz. Ama, bunun bir ölçüsü olmalı. Cumhuriyet dö-nemi edebiyatından (şiir, roman ve hikâye ayrı ayrı) söz eden bölümlerde de öyle adlar var, öyle adlar da yok ki!

5. Gereksiz seçmeler: Ansiklo-pedilerde seçmelere yer verilmez hiçbir zaman. Ama, roman alıntıla-rı, mülâkat alıntıları bu kitapta gö-rülüyor. Hele bir de sonuna "Seç-meler" konulması, biraz da eş ve dosttan seçmelere yer verilmesi ne kadar gereksiz. Bu, bir antoloji değil bir ansiklopedidir.

Öyle sanıyorum ki, her şeyin dü-zeni ve sınırı vardır. Ama bu ansik-lopedide buna uyulmamıştır. Bi-limsel olması gereken bu kitapta, bu anlayış görülmemekte, belirli bir anlayışın ağırlığı kendini gös-termektedir. Buna göre, Edebiyat Ansiklopedisi'ne bilimsel bir yakla-şım ve anlayıştan uzak bir kitap olarak bakmak gerekiyor. İlgi-le-nenlere ve okuyanlara hayırlı ol-sun; noksanları da hataları da bi-linsin.

FARUK BAL

1967 Balıkesir doğumlu. Şiirleri
ilk kez *İnsancı*'da yayımlanıyor.

SESLERDE

Ne güzel bir çığlık bu çığlık

*Yıkımı yatakta
"Siz"li biz"li" aristokrat orostopol bir saygının
Yatakta sözcükler delişmen bahar dolu
Direnci kırmızı karanfil gibi.*

*Ne güzel bir çığlık bu çığlık
Sevdayı üflüyor saksofonun soluğu
"mimi dodo mimi dodo..." aşk hikâyesi
Yılgin yaprakların dökülüğü sokaklara
Yaz yorgunluğu
Sarı sapsarı yılgin ama sevilen
Bu umutsuz ezgi.*

*Kar beyaz bir sessizlik
Hüzün mü sevinç mi adlandıramadım
Yağışıysa karın masmavi kış denizlerine
Sevinç bu başkası değil
Çığlık ama sessiz bir ılık.*

*Daliveriyorum ıslak memelerine
Adsız asılsız işgalci bu düşlerde
Bir çığ göçüyor içimde
Kırlangıçların göç öyküleri gibi.*

Ekim'89

ŞAİR NE DEMİŞTİ O ZAMAN

*Gözlerimize taşıyordu deniz
Gözlerimiz inadına gökyüzüne
Ellerimiz yüreğimizi soğuturken
Benim çocukluğum depreşti
Senin yaşadığın an.*

*"Söylesene
Şair ne demişti o zaman?"*

*Bir zeytin dalı
Bin zeytin dalı gözlerinde
Gözlerin gürlüğü kuşlarının konağı.*

Haziran'90

Desen: Pınar Akkan

İSTANBUL ALACAĞIM

*İstanbul alacağım sana
gözlerine bir çift öfke kuşu
üşümüş bir serçe sürüsü içine
güz yağmurlarından ıslanmış
yüreğini üslenmiş.*

*akşam güneşleri alacağım sana
saçlarına sarielma bir hüzün
cascavlak martı sevinçleri
kış denizleri umut yazları
bahar alacağım sana.
yalanım varsa
gözüm önüne aksın
hele bir düze erelim.*

Kasım'89

DİL DERNEĞİ'NİN YAZIM KILAVUZU

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

Türkiye'de Harf Devrimi'nden (1928) sonra yayımlanan ilk yazım kılavuzu *İmlâ Lûgatı'dır* (1928). *İmlâ Lûgatı* 1941'de *İmlâ Kılavuzu* adıyla oldukça geniş, ayrıntılı, kuralları ve dizelgesi daha yetkin olarak yeniden yayımlanmış; 1981 yılına kadar birçok kez kimi genişletme, ekleme ve değiştirmelerle *Yeni İmlâ Kılavuzu*, *Yeni Yazım Kılavuzu* adlarıyla basılmıştır. 1983 yılında Türk Dil Kurumu kapatılıp yerine üyeleri atamayla göreve getirilen yeni bir Türk Dil Kurumu kurulmuş, bu kurum da, eski Türk Dil Kurumu'nun *Yeni Yazım Kılavuzu*'nun yarattığı yazım kargaşasına (!) son vermek üzere yeni bir *İmlâ Kılavuzu* (1.baskı 1985, Prof. Dr. Hasan Erenimzası ile, 2. baskı 1988) hazırlamıştır. *Yeni Yazım Kılavuzu* ile gelenekleşmiş pek çok birim, bu yeni kılavuzla ters yüz edilmiş, sözcüğün tamamlanması yazım kargaşası yaratılmıştır. Basında hakkında çıkan olumsuz eleştirilere karşın, ne yeni Türk Dil Kurumu üyelerine Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu başkan ve üyeleri, ne de Milli Eğitim Bakanlığı bu kılavuzun değiştirilmesi yolunda bir girişimde bulunmuştur. Eski Türk Dil Kurumu'ndan kimi üyeler bu durum karşısında yeni bir kılavuz hazırlama gereğini duyarak, *Ana Yazım Kılavuzu*'nu (1987,3. basım:1989: Ömer Asım Aksoy başkanlığında Oya Adalı, Ayla Bayaz, Mehmet Deligönül, Beşir Göğüş, Prof.Dr. Vecihe Hatiboğlu, Doç.Dr. Aydın Köksal, Emin Özdemir, Sami N.Özderim, İnci Sağın) çıkarmışlardır. Yine eski Türk Dil Kurumu üyelerinden bir bölümünün girişimiyle kurulan Dil Derneği (1987) de "yaygın ve

doğru yazım biçimini belirleyen ve ülkede bir yazım geleneği oluşturan 'Yeni Yazım Kılavuzu'nun, unutulmasına, unutturulmasına göz yummamak için aynı doğrultuda bir çalışmayı kamuoyuna sunmayı" (s.7-8) görev bilerek *Yazım Kılavuzu*'nu (Ankara 1989) yayımlamıştır. Böylelikle elimizde bugün ikisi birbirine çok yakın, biri her ikisinden çok ayrı üç yazım kılavuzu bulunmaktadır. Yeni Türk Dil Kurumu, kendi kılavuzunun bilimsel bir kılavuz olduğunu, Türkiye genelinde bu kılavuzun kullanılması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu konuda da resmi kuruluş olmasının avantajlarını doğrusu iyi kullanmaktadır. Sözelimi bütün devlet dairelerinde ve eğitim kurumlarında bu kılavuzun kullanılmasını salık vermektedir, dahası emretmektedir. (Bu kılavuzun Türk yazımında nasıl bir kargaşa yarattığını aşağıdaki döküme bakarak anlayabilirsiniz.)

Dil Derneği'nin *Yazım Kılavuzu*, kendilerinin de belirttiği gibi eski Türk Dil Kurumu'nun *Yeni Yazım Kılavuzu* üzerine temellendirilmiş, yine eski Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı *Türkçe Sözlük* (genişletilmiş 7. bası 2. cilt, Ankara 1983) ile karşılaştırılarak daha da geliştirilmiştir. Kılavuzun "GİRİŞ" bölümünde Türkçenin yazım sorunları ve özellikle Türk Dil Kurumu'nca kimi baskılarda geliştirilen ve geleneği bozmayacak biçimde gerçekleştirilen düzeltmelerle yayımlanan yazım kılavuzları üzerinde durulmuş, amacın "ülke ölçüsünde yazım birliğini sağlayabilmek" olduğu belirtilmiştir. Yeni Yazım Kılavuzu nasıl yıllarca yazım birliğini sağlayan tek yapıt olmuşsa, bu yeni kılavuz da aynı doğrultuda yazım birliği-

nis sağlamaya adaydır.

Dil Derneği'nin *Yazım Kılavuzu*, bütün kılavuzlarda görüldüğü gibi yazım kurallarına da yer vermiş, herkesçe doğruluğu kabul edilmiş böylece gelenekleşmiş kuralları, kolay anlaşılır bir dille, bol örnekle açıklamaktadır. Bu kılavuzla ilgili olarak kimi eklemeler ve düzeltmeler yapmayı gerekli gördük. Şöyle ki: *Eylemlerinin Yazımı* bölümünde "18.-mek'le biten eylemlilerinden sonra -i, -ı, -e, -a eklerinden biri gelirse /k/ düşer; bu eklerin -yi, -yı, -ye, -ya biçimleri kullanılır. Görmek, görme-yi..." (s.23-24). Fonetik değerlendirmeye göre bu örneklerde /k/ düşmüyor; önce /ğ/ye dönüşüyor, sonra da /y/ oluyor: görmek, görmeğe, görmeye gibi. *İkilemelerin Yazımı* (s.35-36) bölümüne "Kimi ikilemeler farklı anlamlar kazandığı için bitişik yazılır: *dırdır, fısıfıs, vıvır* örneklerinde görüldü gibi." açıklaması eklenmeliydi. *Deyimlerin Yazımı*'nda "Deyimler, çoğunlukla birden çok sözcükten oluşan..." tümcesinde deyim in tek sözcük de olabileceği kabul ediliyor. Kanımızca tek sözcük durumunda deyim yoktur. "Sözcük Dizini"nde de bir iki örneğe takıldık. Sözelimi *ağlaya ağlaya* (nedense *Türkçe Sözlük*'ün değişik baskılarında da maddebaşı olarak alınmış) bizce dizine alınmamalıydı, çünkü sözlük birim değeri yok bunun. Bir başka konu da yazılış ile ilgili: *ağırsıklet ağırsıklet* olacak, çünkü *sıklet* yazımı yeğlenmiş. Deyimlerin bitişik yazılması konusu bugün de tartışmalı. Sözelimi *ağızbirliği*'nin bizce bitişik yazılması doğru değil; *elbirliği, oybirliği* gibi bitişik yazılması gelenekleşmiş olanlar dışında *birliği* ile kalıp söz / de-

Bugün elimizde üç yazım kılavuzu var: Yeni Türk Dil Kurumu'nun *İmlâ Kılavuzu*, *Ana Yazım Kılavuzu*, Dil Derneği'nin *Yazım Kılavuzu*. Aşağıdaki örnekleri de kılavuzlardan seçtik. Yeni Türk Dil Kurumu'nun *Türkçe Sözlük*'ünü (1988) de tıradık. Sonuç ortada: *Ana Yazım Kılavuzu* ve *Yazım Kılavuzu*, eski Türk Dil Kurumu'nun *Yeni Yazım Kılavuzu*'nu örnek alıp geliştirdikleri için geleneği sürdürürken, yeni Türk Dil Kurumu'nun *İmlâ Kılavuzu* yazımını alt üst etmiştir. Örnekleri gözden geçirirken siz de bu yargımıza katılacaksınız. İK: *İmlâ Kılavuzu* (1988), TS: *Türkçe Sözlük* (1988), AYK: *Ana Yazım Kılavuzu* (1989), YK: *Yazım Kılavuzu* (1989).

İK	TS	AYK	YK
Acem aşiran	Acem aşiran	acemaşiran	acemaşiran
acı badem	acı badem	acıbadem	acıbadem
açık göz	açık göz	açık göz	açık göz
âdilâne	âdilâne	adikâne	adilâne
ağaç kavunu	ağaç kavunu	ağaçkavunu	ağaçkavunu
—	akar su	akarsu	akarsu
—	akar yakıt	akaryakıt	akaryakıt
—	ak ciğer	akeciğer	akeciğer
aküpunktür	aküpunktür	akupunktur	akupunktur
âlet	âlet	alet	alet
—	Ali Cengiz	alicengiz	alicengiz
—	Ali kıran	alikiran	alikiran
—	Allaha ısmarladık	allahısmarladık	allahısmarladık
anne anne	anne anne	anneanne	anneanne
—	Antep fıstığı	antepfıstığı	antepfıstığı
Arap zamkı	Arap zamkı	arapzamkı	arapzamkı
—	atar damar	atardamar	atardamar
ballı baba	Ayşe kadın	ayşekadın	ayşekadın
bestenigâr	ballı baba	ballıbaba	ballıbaba
beşi bir yerde	bestenigâr	bestenigâr	bestenigâr
biçer döver	beşi bir yerde	beşibiryerde	beşibiryerde
billür	biçer döver	biçerdöver	biçerdöver
bin dallı	billür	billur	billur
cem'etmek	bin dallı	bindallı	bindallı
cem'an	cem'etmek	cem'etmek	cem'etmek
cüz'î	cem'an	cem'an	cem'an
danabumu	cüz'î	cüzi	cüzi
def'etmek	danabumu	danabumu	danabumu
dikim evi	def'etmek	def'etmek	def'etmek
dikimhane	dikim evi	dikimevi	dikimevi
dil bilgisi	dikimhane	dikimhane	—
dil bilimi	dil bilgisi	dilbilgisi	dilbilgisi
doğa üstü	dil bilimi	dilbilim	dilbilim
eczahane	doğa üstü	doğüstü	doğüstü
ferî	eczahane	eczane	eczane
filârmoni	ferî	feri	—
Gazi Antep	filârmoni	filârmoni	filârmoni
gerçek üstü	—	Gaziantep	Gaziantep
gün be gün	gerçek üstü	gerçeküstü	gerçeküstü
hâdisce	gün be gün	günbegün	günbegün
hal'etmek	hâdisce	hadise	hadise
hilat	hal'etmek	—	—
ıç güdü	hilat	hilat	hilat
ilk bahar	ıç güdü	ıçgüdü	ıçgüdü
—	ilkbahar	ilkbahar	ilkbahar
—	ilk okul	ilkokul	ilkokul
kat'î	kara fatma	karafatma	karafatma
kur'a	kat'î	kati	kati
Küveytli	kur'a	kura	kura
lûmbago	—	Kuveyt	—
meal'en	lûmbago	lumbago	lumbago
mel'ânet	meal'en	—	meal'en
olağanüstü	mel'ânet	melanet	melanet
sârî	olağanüstü	olağanüstü	olağanüstü
tualet	sârî	sari	sari
terorist	tualet	tuvâlet	tuvâlet
vak'a	terorist	—	terorist
—	vak'a	vaka	vaka

yim oluşturan birimlerin ayrı yazılmasından yanayız: *ağız birliği, güç birliği, görüş birliği, fikir birliği, düşünce birliği, eylem birliği, davranış birliği, tutum birliği* gibi. (Ağızbirliği Ana Yazım Kılavuzu'nda da bitişik olarak yazılıyor.) Bir başka konu da kimi sözcüklerin büyük harfle ya da küçük harfle yazılması ile ilgilidir. Sözelimi birçok kılavuzda, bu arada *Yazım Kılavuzu*'nda da *Allah, allahısmarladık, Allah aşkına, allahlık, allahsız, allahsızlık* (s.53) örneklerinin yanında *Tanrı, Tanrıbilim, Tanrıbilimci, Tanrıçılık, Tanrıça, Tanrısal* (bu arada *ilahi, ilahe, ilahiyat, ilahiyatçı* (s.133), *Tanrısız, Tanrı tanımazlık* (s.222) gibi büyük ve küçük harfli yazılışlar tutarlı görünmüyor. Bizce Allah ve Tanrı (özellikle tektanrılı dinler için) sözcükleri büyük yazılmalı, öbürleri küçük harfle başlatılmalı. (Yeni Türk Dil Kurumu "*Allaha ısmarladık*" biçimini tercih ediyor.)Yine bu bağlamda *Araplaşmak, Bulgarlaştırmak, Türkçülük, Türkçeleştirilmek* gibi birimlerin büyük harflerle başlatılmış olması da yeniden gözden geçirilmeli; bunun için de halk arasında yazılış biçimi özellikle saptanmalı.

Bugün karşı karşıya bulunduğumuz, bu birikisine kısaca değindiğimiz sorunların *Yazım Kılavuzu*'nda söz konusu edilmemesi bir bakıma iyi olmuş. Çünkü yazım uzlaşma işidir: Sorunlar bilim adamlarının, uzmanlarının katılacağı toplantılarda ele alınıp tartışılır ve bilimsel çerçevede ortak bir noktada buluşulur. Sonra da kılavuzların yeni basımına gerekçeli olarak eklenir. Dil Derneği'nin *Yazım Kılavuzu*, eleştirilebilecek bir iki küçük noktası olsa bile, bugün yazım birliğini eski Türk Dil Kurumu'nun *Yeni Yazım Kılavuzu* doğrultusunda sağlamayı amaçlayan, oldukça derli toplu, günlük yazım sorunlarını çözen, basın ve yayın dünyasında, resmi ve özel kuruluşlarda, özellikle öğretim kurumları da hemen herkesin elinin altında bulunması gereken önemli bir yayındır. Özellikle dil devrimine gönül vermiş, Atatürk devrimleri bütünlüğü içinde dil devrimini de desteklemiş Atatürkçü öğretmenlere salık veririm. Öğrencilerinize bu kılavuzu aldırın, bu kılavuzun ilkelerini duyarlı olarak uygulayın ve savunun, derim.

ŞİİR, FELSEFE GİBİ BİR SEÇENEK

Hayri Kako Y.

Desen : Cemile Çakır

Resim ve yontu gibi felsefeyi de dışlayan İslâmın katı kurallarına bir çeşit başkaldırı olan tasavvuf, İslâm tanrıbilimin felsefi arayışını temsil ediyor bir bakışla. Bilindiği üzere İslâm bu dışlayıcı tutumunu şiirden de esirgemiyor. Bir niteliği devrimcilik olan sanat, bu tutsaklığa belki olabileceğinden de uzun dayanıyor. Minyatürler ve süsleme sanatları sayılmazsa en sabırlısı resimdir; laik düşünceye dek gün ışığına çıkmıyor. Felsefe ise İslâm tanrıbiliminin kısılcığında bocalayıp kalıyor. Şiir, kısa sürede bir yol buluyor kendine; kapıdan kovulsa bacadan giriyor. Çok geçmeden tasavvulla buluşuyorlar. İster şiir onda kendini ifade edebilme olanağını gördüğü için felsefeye sarıldı densen; ister tasavvuf kendine yasallık kazandırmak için şiiri kullandı densen, -ya da tersi- ne denirsen den-

sin; buluşmuş oluyorlar. Her şeyden önce nesnel yapıyı dışlayışlarıyla, bir başka deyişle yürürlükteki yadsıyan devinimleriyle birbirlerine yaklaşıyorlar. İkisinin de felsefeyle ilişkileri ayrı bir yakınlık nedeni gibi görünüyor bana. Bunları düşünürken düzyazı geleceği olmayan İslâm toplumlarının, düşüncelerinin kalıcılığı ve etkinliği için manzumeden başka seçeneklerinin olmadığını, bunun da şiire yol verdiğini unutuyor değilim. Manzum öykülerde işlenen felsefi konuların dışında, şiirsel düzeyle felsefenin kavramsal olarak elde etmek istediklerini yaşayan, yaşatan etkisi insanı kavrayan şiirler düşündürüyor beni. İşte buradan açılıyorum felsefe-şiir ilişkisini yoklama serüvenine. Tasavvufi şiirlerin, şairlerin etkisiyle olsa gerek, başlangıçta neredeyse şairle filozofu özdeş görüyordum. İkisini

de tanımaya başlayınca aralarındaki ilişkisizliğin de ötesinde karşıtlık taşıdıklarını düşünmeye başlıyorum. İlk kaynaklarım böyle gösteriyor. Örneğin Cansever: "Şiirle düşünmek, yalnızca buna inanıyorum. Şiirle düşünmenin karşıtı felsefe yapmaktır. Felsefe ise şiirin temeli olan imgeyi dışlar. Gene felsefe duygusallığa da karşıdır" (1) Bir başka yerde Dufreenne'le karşılaşıyorum: "Hiç kuşkusuz şiir felsefe değil" (2). Cansever ve Dufreenne gibi, sanat düşmanlığında Muhammed'den geri olmadığını anladığım Platon da serüvene açılmaktan caydırmıyor beni. Ancak kararlılığım bu sürüveni sıkıcı bulmadığım anlamına gelmiyor; bu konuda beni doyuracak bir çalışma bulsam 'azad olmuş' gibi sevineceğim. Belki Amerika'yı yeneden keşif; ama olsun; Hacı yolunda karınca kararına hep saygı duy-

muşumdur; beni de saygıylar karşılayan bulunur belki.

Bu aşamada karşılaştığım bütün görüşler ve görünüşler içten içe şiir-felsefe akrabalığını imliyor. Ömer Hayyam, Yunus Emre, Mevlana, Nesimi, Giordano Bruno, Novalis, Tagore... şiirle felsefe arasında sanki birer köprü... Bu adların düşündürdüğünü Sartre, Dostoyevski, Camus, destekliyor. Yapıtları yazınsal değer taşıyan Nietzsche, Schopenhauer da yüreklendiriyor beni. Soruyorum: Bir ses almak için sonsuzluğu tıklattığını düşünen şair (Yanılmıyorsam Voznesenski olacak) bir bakıma felsefi bir sorunu imlemiş olmuyor mu? Sonsuzluk karşısında şairin konumunu belirlemeye, adlandırmaya çalışırken Anaksimendros'u, Heraklitos'u, Descartes, Hegel'i, Marx'ı karıştırmış olmuyor mu işe?

Aristo'nun felsefeyi sanatların sanatı olarak tanımlaması da anlamlı görünüyor bana. Platon'un sanat düşmanlığını idealist çizgisine karşın Schopenhauer'un düzeltmesiyle azaltıyorum. Nietzsche çarpıcı bir biçimde, kendine özgü biçimiyle sanatın insana gerçekten kurtulma olanağını kazandırdığını söyleyerek karışıyor söze. Camus ondan geri kalmıyor, "Dünya açık olsaydı sanat olmazdı." (3) derken, dünyanın kavranmasına ilişkin olarak belki de sanata felsefeden daha etkin bir yükümlülük getirmiş oluyor. Romancının büyüklüğüne filozofluğunu ölçüt alan Camus, bu görüşüne düşüncelerin, yapıtta düzenleyici zekâ olarak belirmesi gerektiğini ve sanatın açıklanabilen dost bir dünya kurduğunu söyleyerek sorunun önemini kararlılıkla gösteriyor. Eugene Guillevic ondan etkilenmiş gibi: "Yaşamak eylemini tanımlamak tam anlamıyla felsefidir." (4) demekten ileri gidiyor; şiir sanatının dünyayı ele geçirmemiz olanağını

sağladığını ileri sürüyor. "Felsefe yapmak ölümü öğrenmektir." "savsözünü "Yazmak ölümü öğrenmek, ürkmekten ölümüne alışmaktır". (5) biçiminde evriliyor.

Horst Redeker, yazını yazar oku olarak bir çeşit gerçeklikle ilişki kurmak olarak niteliyor. Bilenski'ye göre de: "Sanat, hakikate ya da düşünceye imgeler halinde doğrudan bakıştır." Schopenhauer, sanatsal yaratıcılığın gerçeği ortaya çıkarabilecek idea'ları bulabileceği ve yansıtabileceği görüşündedir. Iris Murdoch, yazının ve felsefenin ikisini de gerçeği arayıp ortaya çıkarmaya çalışan etkinlikler olarak görüyor... Tolstoy'un, Savaş ve Barış'ın bir dönemin tarih felsefesini yansıttığı görüşü, bazılarıncı Dostoyevski'nin varoluşçu yazarların en büyüğü sayılması, bütün bunlar bu serüvenin özendirici yanları benim için.

Lukacs'ın, sanatın nesnel gerçekliği hep 'İnsana ilişkin' olarak gerçekleştirdiği görüşünü Horst Redeker de paylaşıyor. Burov'un "Sanat insan bilimi midir?" sorusunu andıktan sonra Redeker'le yazın-felsefe ilişkisini çözümlemeye giriyorum. "Tıpkı felsefede doğa, toplum ve bilincin en genel yasa adı verilen yasaların oluşu gibi edebiyatta da aynı boyutlarda gerçek bağıntı ve ilişkilere ilişkin nesnel hakiki yansımalar söz konusudur." (6) Ancak sanatta gerçeklik bağıntılarına ilişkin en genel yasaların felsefede olduğu gibi yasaların doğrudan formüllendirilişi... biçiminde olmadığı, "duygusal somut öğeleri olan nesnel yapının bir modeli halinde ortaya" çıktığını düşünüyor. Bunu gerekçesini de şöyle açıklıyor: "Edebiyat dile hizmet ettiğinden ama sanatla böyle bir şey kural olarak felsefi yasaların formüllendirilişi içinde kullanılamayacağından somut nesnel olan'ı canlandırması gerektiğinden, hakikat taşıması gerektiğinden,

den, hakikat taşıması gereken genelleştirme derecesi, kolaylıkla gözden kaçabilir" (7) Horst Redeker, sanatın, gerçekliği insana ilişkin olarak gerçekleştirdiği görüşüne çekince koyuyor; sanatın özgül konusunun bu olmadığı koşulunu getiriyor.

YAZIN VE FELSEFE

Anımsadığım bu filozof ve yazın adamlarının dışında daha birçoklarının, ama kalıcı ama uğrak olarak gündemlerine girmiş olan bu ilişkinin sorunsal olarak değişik boyutlardaki düşünülüp tartışıldığını ama çözülmediğini sanıyorum. Bütün görüşler bilinçli bir belirsizlik koruyor. Bunun nedeni, sanıyorum sorunsalın ve bu alanların düzgüsel nitelik taşımaları kadar yöntem ayrılıklarında yatıyor. Felsefe ve yazının uzaklaşıp yaklaştıkları alanları netleştirmeye çalışmak belki sorunun çözülmesi olanağını verir. Ancak bu çabanın çok genel düzeyde kalacağı için yetersiz olacağını, daha şimdiden zorlanmakla, ayrıntılı, dolayısıyla boyutlu bir çalışma gerektiğinin bilincindeyim. Ne var ki kaynaklara yönelttiğim algılarımın bana doğru sinyaller getirdiğini düşünüyorum; eğer özne değilsem. Bu, bana sınırlı da olsa bulunduğum yerin mantığını kurmam için atak davranmacesaretikazandırıyor.

Felsefe tek ereğe yönelirken, yazın pek çok alanda başarılı olabiliyor. Felsefenin alanının soyut oluşuna karşılık yazın somut alanlarda somut gereçleri kullanıyor. Bu bakımdan gerçeğin sınanması olanaksız görünüyor felsefede. Felsefenin anlatımı dolaysız, yazının dolaylı... Okuyucusuyla bütünleşmek, onu dünyasına almak, onun dünyasına girmek için okuyucu eliyle doldurulmak üzere bilinçli boşluklar bırakılmış oluyor yazında. İkisi de gerçeği arıyor. Felsefe kesinliği yeğliyor. Ancak iki gerçek arasında ayrılıklar var....

DENİZ

*Senin ikiyüzlü tavrından herkes endişelenir
kuşku duyulur o simsiyah yansıyan kandan
ve parmaklarını senin köpüğüne batıran ben
şunları yazıyorum kum, çakıl ve sünger taşlarına
doğrudur dul kaldığım yağız bir tekneden.*

*şimdi senin akıntına gömülmüş çürürken bir tekne
alını savruk bir martı ölüme sedef işler gözleri bahar şafağı
bakışı kitap yiyen akçıl bir bilge, kederi hâlâ içimde
çağdaş yangınlar adına bütün acılarını dağlayan
nasıl ki dağlayan ve sabreden.*

*gelip konsa da kanatları bir teknenin haksızlıklara
yine ve kanıtlayamaz suçunu senin yakışıksız
ama enflasyon parasıyla satın alınan bir şahmaran
kışkırtılmaya kapalı o çok onurlu ellerim kanıtlayamaz
çünkü tekneler derin bir uykuyla boğulur
ben dağlarım zamanımın dilini, ben sabredenim
senin akıntılarında dul kaldığım doğrudur.*

*simsiyah bir kan yansıyor
uykusu ayaklanınca o çürümüş ağacından teknelerin
simsiyah bir akıntıdır çünkü geniş
yangınlar ve teknelerin suda batışları da
korkar herkes zıpkın yemiş bir balık olagelmekten.*

Koray FEYİZ
91 Ocak

Gerçek gibi, düşlem gücüne duydukları gereksinim ve onu kullanmak bakımından da ayrılıklar gösteriyorlar. Felsefede kişiselilik çok genel, çok sınırlı bir düzeyde kalıyor. Yazında ise ikisinin de yeri önemli. Felsefenin gündeminde her dönemde çözmek zorunda olduğu hazır sorunlar vardır. Bu sorunların çözümlenmesine girerken önceki kuramlara tepki geliştiriyor. Yazın tepki olmaktan çok ,yeni olmak ve biçim kaygısıyla kendini var etmeye çalışıyor. Felsefe doğal görünmüyor; yazın doğayı ve doğallığı yapıntı da olsa gözetiyor.

ŞİİR, FELSEFE VE DİL

Şiir özeline gelince George Thomas'ın şu sözü bir çıkış yolu oluşturabilir gibime geliyor: "Şair-

lerde üstün bir nesnelerin yüzeyinden özüne inme yeteneği vardır" (8) Bundan şiirin felsefeye en yakın yazın dalı olduğu sonucunu çıkarıyorum. Gerçekten de şiir gündelik ilişkilerden koyuluyor yola; görünüşe yansımış gerçeği yakalamaya çalışıyor. Özdeksel olanın, kılğısal olanın parçalı görünüşünde bütüncül evrensel bir gerçek yaratıyor. Felsefe bunu özsel bir derinlik kuramsal bir düzeyle gerçekleştirmeyi amaçlıyor. Çözümlemelerini en iyi, en doğruyu, en anlamlıyı ilkeleştirmek üzere yoğunlaştıran felsefeye karşılık şiir, bunların edinileceği etkinliği, şiirsel dili yakalamaya çalışıyor. Şiirin bu yanı felsefe için konu oluyor. Seslendirilmiş doğal düşünceyi amaçlıyor şiir. Felsefe katıksız dü-

şünce olmakta buluyor niteliğini. İki de dilde ortaya çıkan düşüncenin özgürlüğünü gereksiniyor. Şiir sözcükte, sözde, nesnenin somutlaşmasını gerçekleştirmek gibi bir şey... düşünceyle dilin birliğine inen, onu, gerçekleştirmek isteyen bir çaba. Felsefe içinse dil, düşünceyi elde etmek için bir araç...

Yukarıda da değindiğim gibi şiir, sanat kuramı ve estetik dolayısıyla felsefenin konusu olabiliyor. Her şey gibi felsefi sorunlar da şiirin konusu olabiliyor ama ona bürünmeden, imgelerden gerçeğe sokularak 'dünyayı ele geçirebileceğimiz' bir yöntemle büründerek; onu kullanarak; böylece kendini sunarak... Seçenek olduğu ve dile dayandığı için felsefi dile gereksinim duymuyor. Yinelemiş

olacağım; kozmik dil de denilen felsefi dille şiir ters düşünüyorlar. Şiirin, filozofik insan düşüncesini, yaşamın yaşamanın nedeni, varlık yokluk, anlam nedir v.b. ele alması bile felsefi dile yönelmesini gerektirmiyor. Çünkü felsefi dil şiir için fazlasıyla yapaydır. Fizikötesi şiirler yazmış Dante, Milton, Donne gibi şairler bile felsefi dile hapsolmemişlerdir.

Dilsiz felsefede yoktur. Felsefe, ayrıca dili önemsiyor, önemli bir sorunsal olarak gündeminde tutuyor. Dilin felsefedeki öneminin araştırılması Locke, Hume, hatta Platon'a uzanabiliyor. Dille ilgili felsefi çalışmaların ilk denebilecek en önemlisi Herder ve Humbolt'da görülüyor. Saussure, Levi Strauss, Louis Althusser gibiler için dil, dünyayı görmek, anlatmak aracından çok, bir şey, başlıca bir sorundur.

Dilden yola koyularak felsefi sorunları çözümlemeyi amaçlayan 'dilbilim felsefesi' veya dilbilim çözümlemesi'ne göre konuşmalarımızın çözümlemesiyle felsefi sorunları çözmek olanaklıdır. Dil felsefi, inceleme alanına dil, anlam, sözcük gerçek ilgisini, doğruluk ve mantığa ilişkin soruları, sorunları alıyor. Searle şöyle soruyor: "Nasıl oluyorda aklımız dünyayı tasarımıyor?" sorusu, anlam nedir 'sorusu, 'bilgi nedir' sorusundan önce gelir". (9)

Dilbilimci deneylere, olgulara dayanıyor; varolan doğal dillerle ilgili olguları araştırıyor. Filozofun uğraşı ise kavramsal düzeyde kalıyor; anlam ve iletişimin gerçekleşmesini sorguluyor. Dilin gerçeklikle ilişkisini araştırıyor.

Felsefe çağdaş niteliğine büründüğü andan başlayarak insanı evren karşısındaki umarsızlığını derinleştirmek yerine, metafizik korkularından arındırıyor. Somut, doyurucu, katlanılır karışıklıklara koşullara ulaşmasının olanaklarını araştırıyor. Gerçeğin görünüşün-

den yola çıkan şiir imgeleri, seçtiği sözcükleri, görüş açısı, nesnelere bakışı alımlayışı, yansıtma biçimi, duyuş düşünüşüyle felsefeden etkin kılğısal bir güç kazanabiliyor. Felsefi sorular ve soruların çözümlemesi kuşkusuz birikim, gerektirir. Ama bu, sıradan insanın bu tür soru ve sorunlarının olmayacağı anlamına gelmez. Kendisine sunulan düşünce kalıplarını yetersiz bulup dünyayı sorgulamaya kalkışan herkes felsefi alana girmiş demetir. Bireyin yetersizliği burada sorunlarının bir kaosa yol açmasına neden oluşturulabiliyor. İşte tam burada din seçenek oluşturuyor. Sanat da burada... Nietzsche'nin gerçek dediğinin yerine kaos'u koyup, sanat insana seçenek olarak kaostan kaçma olanağını kazandırmakla dinden daha anlamlı, gerçek, doğru 'dost bir dünya' sunuyor, diye düşünüyorum.

Şiir, dil aracında buluşmaları dolayısıyla en etkin görevi üstleniyor bu bakımdan. Şiir için dil, zamanın bir başka özdeksel boyut oluşu gibi, gerçeğin bir başka boyutunu edinebileceğimiz alanlara göndermelerde bulunuyor. Bu anlamda içkin bir işlevsellik taşıyor. Felsefe içinse dil, yaşamsal bir organ, bir araç oluyor. İletişim dizgesi olduğu kadar düşünce oluşuyla evrensel değerlerin kavranması ve oluşumu içinde iş görür. Şiirin evrensel bir dil olduğu savı da buraya dayanıyor. Buraya, şiirin seçenek olarak içkin felsefi bir işlevsellik taşıyor oluşuna... Şair dünyasının biçimleri, şiirin oluşturucuları araç ve amaç olarak bunun için var olurlar.

"Felsefe sorusu ne evren olarak evreni ne de dil olarak dili sorar. Kısaca söylemek gerekirse felsefe sorusu dünyaya yönelmiş olan dilin anlamında derinleşmeyi başlatır"(10). diyen Nermi Uygur devam ediyor: "Dili felsefenin aynasıdır. Felsefe olanca nitelikleriyle

le dilinde yansır." (11) Bu niteliği de şöyle açıklıyor Nermi Uygur: "...felsefenin dili bilimleri bütün bildikleriyle bilebilecek bir bilme dilidir. (12) "Yani, imgesiz, katıksız, kesinlikli, dolaysız, yetkin bir düzyazı dili, yalın bir araç. Şiirdeyse yukarıdaki çözümlemelerde de açıklanmış olduğu üzere şiirsel öğelerle bağdaştırılabilir dil. Bazı dillerin felsefe için yetersizken büyük şairler çıkarmış olması da bu bakımdan açıklayıcıdır.

"Şiir, dil üzerinde felsefeye kalkışmaz" ama dili işlemekle onunla var olur; onakatkı sağlar.

Sanıyorum şiir örnekleri üzerinde çalışmak daha açıklayıcı olacak. Usuma ilk gelen felsefi bir savı olmamasına karşın Ahmed Haşim'in *Merdiven* şiiri; ölüm, yaşam, sonsuzluk, zaman, varlık, yokluk üzerine sorular, felsefi anlamları yoktur bu şiirde ama okuyucu onların soluğunu duyar, bu kavramlardan oluşan bir tülün arkasından ömür içinde seyreden kendini izler gibi olur. Hepimiz için geçerli bu. Düşünce dağarcığımızda oluşturup bir türlü ortaya koymadığımız felsefi sorunlarımızın karşılığı olarak şiirin dünyasına gireriz. Özdeşleşiriz şiirle, yaşarız şiiri... Şairin hüznünü mü paylaşıyoruz, şairin hüznümüzü paylaştığını mı sanırsınız, şiir boyunca düşünsel ve duygusal çözümsüzlüklerimizle baş başa olmaktan uzaklaşırız. Bu yönüyle de şiirin felsefeye göre etkin bir kullanımı vardır. Bundan olsa gerek felsefelerin şiirin bu gücünü kullanmak isteyişi; ahlak dizgilerinin şiiri aykırı bulmalarına karşın onabasıvurmaları....

Yeniden *Merdiven*'e dönecek olursak şiiri yaşadığımızı söylemek olanaklı görünüyor bana. Şiir bu gücünü dille düşüncenin bağdaşıklığına şiirsel öğeleri katarak elde ediyor. Şiir dille düşüncenin kesiştikleri yerde seyrediyor. Dille düşüncüyü kendine özgü olarak kaynaştırıp yoğuruyor. Bir dil-

düşünce cambazı gibi kendi olanaklarını oluşturuyor.

"Bir de Ritsos'un Kanıt adlı şiiri üzerinde çalışıyorum:

"Hâlâ yatakta yatıyordu kadın. Adam

takma gözünü çıkarıp masanın üzerine koydu,

biradımı yürüdü durdu, şimdi bana inanıyor musun?

dedikadına.

Kadın takma gözü eline aldı, gözüne yaklaştırdı adamabaktı."

Kadın, adamın kendisine hep takma gözlerle baktığını biliyor. Ama adamın gerçek gözlerle baktığı yerde bu kez kadın takma gözlerle bakıyor adama. Aralarında bir güvensizlik bir inançsızlık var. İnsanlığımızın trajik bir yanı, şiir olmuş. Buradan insanla, yaşamla ilgili genellemelere yanıt olan sorulara soru olan yanıtlara uzanabiliriz; ama şiir bütün bunları düzgünleyle yaşıyor. Şiiri yaşamak yetiyor. Görgül bir filozof gibiyiz şiirle.

Ölüm kaderde var bize

ürküntü vermiyor.

Lakin vatandan ayrılışınız dırabızor

(Yahya Kemal)

Alıp ne ayrılığı irdeliyor; ne de ölümün yaşamın felsefesine giriyor. Şiir ayrılıkla ilgili anıları, beklentileri, bilgileri düşleri uyandıracak, bunların her biri yine şiirin etkisiyle pek çok düşünsel çağrışıma yol açacak okuyucu duyacak, yaşayacak.

Ölümün çağrışımları ise daha trajik bir yaşantıyı başlatacaktır. Yaşamın her şeye karşın sürdürülmesi güdüsü, sonsuzluk iste mi ve her şeyin birgün biteceği gerçeği, anlayamadığı ama açıklamaları kabullenir görünüşünü yeniden bozacak; bir yığın sorunun üzerinde biçimlenen bir hüznü yaşatacak... Çarpıcı bir çelişki getiriyor bu dizeler: Ölüm ayrılık değil mi?... Bir çeşit savunma mekanizması: Öleceği gerçeğini, acısını bastırmak için -çünkü o gerçeğe

boyun eğmek zorunda- daha hafif olana, ayrılığa yansıtıyor acısını, bir yanılsama sunuyor. Geçici de olsa ölümün korkunçluğunu yatıştırıyor; ayrılığınkini azdırırken. Ayrılık da bir çeşit ölüm değil mi? Bir daha hiç görmeyeceğimiz biri bizim için ölmüş sayılmaz mı?

Sonuç:

Kagan, sanatın yaşama ilişkin yargılar, çözümlemeler yerine nesnel olanaksızlıklar yüzünden insanın yaşayamayacağı şeyleri duyup yaşamasını sağladığını söylüyor. Kagan'ın sanatın bu işlevini betimleyişi seçenek bir yaşantı imgesi uyandırıyor. Richard Hermann'ın, sanatın, insana kendi görevlerini unutturmaksızın bu işlevi gördüğü yönündeki düşüncesini de anımsatıyor. Bir başka yerde de şöyle diyor: "Sanat, bize doğrudan doğruya olgular ile nesnel yaşallıkların bilgisini ilettiği ölçüde değil, varlığını taşıdığı anlamın, varlığın bilinişi'nin ve değer'inin bilgisini, dünya ile insan arasındaki gerçek ilişkilerin bilinişini bize ilettiği ölçüde, bizim dünyaya belirli bir bakış açısından bakmak isteyip istemeyişimize bir yön verir, yani bizim dünyayla olan estetiksel, etiksel, siyasal değer ilintimizi yönlendirir." (13)

Bana öyle geliyor ki "seçenek yaşam" diye adlandırabileceğimiz sanatın bu yüksek düzeyli işlevi tümel nitelik gösterişiyle de felsefi bir yer tutabilir. Kagan'ın bir çeşit yaşanabilirliğini vurguladığını gözönüne alarak, korkmadan seçenek oluşunu ileri sürebilirim. Bunun gerçeğin yerine geçebilecek sahibir yaşantı olamayacağını, felsefenin yerini tutamayacağını 'böyle komik bir görüş taşımadığım en azından yukarıdaki açıklamalarda açık. Şiir, kendi yöntemince kendi içinde bir seçenek oluşturuyor ancak... Felsefenin betimlemeye çalıştığı şeyin kendisi oluyor. Şiir; yani felsefenin konusu olan şeyler, şiirin oluşturucu gereci oluyor.

Yeniden yokluyorum düşünce-

lerimi: Şiir, bir düşüncedir; bir düşünce yöntemidir; düşünüyor. Şiirin yaşama biçimi olduğu, şiirin düşünce biçimi olduğunu da içeriyor. Sözcük "kavramın özdeksel varoluşu" (14) "dil, düşüncenin dolaysız somut ifadesi"... (15) felsefe, "varolanlar üstünde yöntemli düşünme. (16) Bir görüşe göre de dil, şiirin kendisidir. Şiir düşünüşünün yöntemi düzgüsünde (kodlanmasında da ya da buna programlanmasında denebilir) yatıyor. Bu yöntem usun sınırlarını zorlayan mantığı üstüne çıkmaya çalışan (Çünkü mantık da verilidir) dünyayı oradan kavramaya çalışan imgesel nitelikli, ilgar bir alımlama ve yaşama biçimi olarak, seçenek, dost bir dünya olarak kendini sunuyor...

Çok ileri gitmedim sanıyorum, felsefeye naiv bir gözlük, şiire de Platon'un gözlüklerini taktım. Hepsi bu....

KAYNAKLAR

- 1- Cansever Edip, Broy Dergisi, Enver Ercan'la söyleşi, S.9, 1986
- 2- Anan: Özdemir Ince, Şiir ve Gerçeklik, M. Dufrenne, Broy Yayınlar S.84, 1985
- 3- Camus Albert, Sisyphos Söyleni, Türkçesi Tahsin Yücel, 1974, Ada Yayıncılık S.110
- 4- Guillevic 'Broy dergisi, Türkçesi Metin Cengiz, İstanbul, Mart 1986, Sayı5
- 5- Adı geçen dergi.
- 6- Horst Redeker, Edebiyat Estetiği, Türkçesi Aziz Çalışlar 1986, Kuzey yayınları s.88
- 7- A.g.y. S.88
- 8- George Thomas, Şiir Sanatı, Türkçesi Cevat Çapan, 1984, Üççiçek Yayınevi s.33
- 9- Nermi Uygur, Felsefenin Çağrısı, Remzi Kitapevi, 1984, s.29
- 10- Sarro, Yeni Düşün Adamları, basıma hazırlayan Mete Tuncay, 1979 Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- 11- A.g.y. s.144
- 12- A.g.y. s.145
- 13- Kagan Moissej, Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat, Türkçesi Aziz Çalışlar, 1982 Altın Kitaplar Y. S.465
- 14- Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisi ilgili madde.
- 15- A.g.y.
- 16- A.g.y.

SUNAY AKIN: “KIZKULESİ’NE BİLE ÇARŞAF GİYDİRİRLER”

Mustafa Suphi YEŞİLYURT

– 80 sonrası şiirimizi nasıl değerlendiriyorsunuz? *Belirginlik kazanan bir şiir yöneliminden söz edebilir miyiz?*

– Yapay olarak ortaya atılan “yeni” şiir yönelimlerinden söz edebiliriz. Ama unutulmamalıdır ki, seksenli yıllarda, siyasi yaşamımızda Demirel de “yeni” bir “kurtarıcı” olarak piyasaya sürülmüştür!.. Şairleri tek tek ele aldığımızda birçok yeni görebiliriz. Ama ortak bir payda altında toplanabilecek bir yönelimden söz edemeyiz. Daha doğrusu içinde bulunduğum bu zaman diliminden yeni bir yönelim görülüyor. Yalnızca, kendi şiirimi de bir ucuna koyabileceğim Akgün Akova, Oğuzhan Akay, Küçük İskender, Sina Akyol gibi şiiri keşfeden, cesur imgelerle saldıran, “hınzır” bir yönelimden söz edip, edemeyeceğimiz ileride belli olacaktır!..

80 sonrası şiirimizi değerlendiren nice görüş ortaya atıldı. Ben de bir-iki söz söyledim bu konuda. Sana şu an aklıma gelen bir örnekle özetlemek istiyorum bu konuyu: Benim köyümde çokça söylenen bir söz vardır; atı tek taraflı yüklersen devrilir, diye... İşte seksenli yıllarda da, bu yanlışlığın tartışmaları yapıldı. Şiir Atı’nın yola devam etmesini isteyen her şair bu dengeyi kurmalıdır. Şiir kitaplarının okunmadığı bir dönem-

deyiz. Bu yılıktan yayımladığı şiir kitaplarıyla geri dönen bir yayınevinden söz etmemek, adını anmışken hata olur: Şiir Atı...

– *Türkiye’de 60-70-80 dönemlerinde şiirin geri çekildiği yolundaki yaklaşımlar konusunda ne düşünüyorsunuz?*

– Seksenli yılların ortalarında bu yaklaşım gündeme gelmişti. O dönem için bu konu düşünülmeye değerd. Ama bence, maçın ikinci yarısında atılan goller, yani seksenli yılların ikinci yarısında yayımlanan şiir kitapları bu konudaki soru işaretlerini silip, süpürdü... Çeşitli kanallarda akan bir şiir var karşınızda. Biçimi, içeriği ve şiir diliyle bu denli renkli bir harita yeni çıkarılıyor şiirimizde!.. Son model arabaların oluşturduğu bir konvoy bu... Hiç bir arabanın da, geri vitesi yok! İleriye doğru yol alan şairlerden söz ediyorum tabii ki...

– *İlk kitabınız “Makiler” ile kimliğini oluşturan genç şairlerimizdensiniz. Cemal Süreya “garip ile ikinci yeniyi birleştiren bir tavır içinde” diyor sizin için. Oysa şiirlerinizde ikinci yeninin hiç etkisi yok. Daha çok garip döneminin şiirlerinin etkisi altında olduğu görülüyor. Ne diyorsunuz?*

– Garip şiiri talan edilmiş bir şiirdir. Biçim olarak kısa, dil olarak da yalın olması “bunu yazmak

kolay” yanlışlığına sürüklerdi çoğu şairi. İkinci yeni ise bilindiği gibi bunun tam tersine kutuplaştı. Ortak paydaları, her ikisinin de, birçok haksız ve gereksiz eleştiriye uğramasıdır. Benim her ikisiyle de bir alışverişim yok. Yalnızca, yeni bir şiirin, bu iki dağı aşma çabasından değil, aralarında oluşan vadiden geçeceğine inanıyorum. Evet, denize giden yol bence bu sözünden geçiyor. Etkilenme tabii ki olacaktır. Denize ulaşan hangi ırmak alüvyon taşımamış ki?.. Bende Garip’in alüvyonları biraz daha fazla olabilir. Yalnız biçimsel olarak doğrudur bu yaklaşım. Makiler’deki şiirlerin çoğunun göze kısa gelişi benim bu konudaki dezavantajım herhalde. Ama biz de, kısa şiirin ne olup olmadığına üstüne gidilmiş bir konu değil. Garipçiler bile yapmamış bunu!..

– *Şiirlerinizde belli belirsiz, inceden toplumcu şiirin motifleri var. Bunu dikkatle okuduğumuzda, ayırt etmek olası. İstersen biraz da, buraya değinelim. Ben bu sorunun yanıtını yukarıdaki sorumda alacağımı sanıyordum. Ama hiç değinmediniz?*

– Bu saptamana sevindim. Çünkü dikiş kutusunda makası değil, toplu iğneleri seviyorum! Şiir kuşu başıma pislesin diye gözünü gökyüzünden ayırmayan,

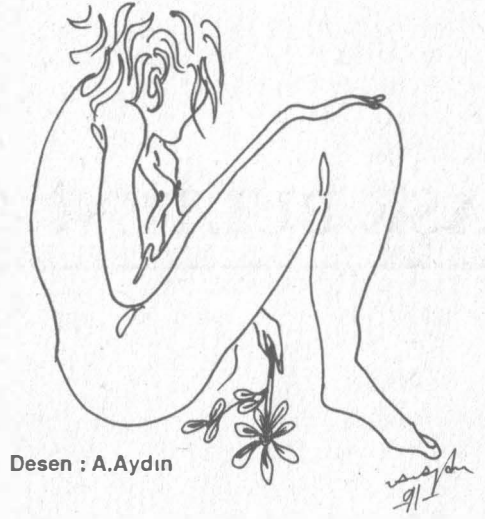
NERDEYİM

Utancına sığınmış
Bir çocuk gibiyim akşamları
Gökyüzündeki lekelerle takılır uçurtmam

İner çıkarım meyvesiz ağaçlara
Hincımı alırım
Aklımı çelen bulutçuktan

Küçücük kaçak evler kurarım kıyılarıma

Denizin ürpertisine değer ellerim
Evimin önüne demirli
Umuttan kayığım
Ben kimbilir nerdeyim
Necdet TEZCAN

Desen : A.Aydın

böylece de, üstüne bastığı lağımlı göremeyen bir şair değilim. Kendi kuşağımda yaşanan insan kıyımını biliyorum. Kasapları da biliyorum.. Diktatörlere, darbecilere, militarizme, bir elin beş parmağının eşit olmadığı anlayışına karşıyım. Sigara reklamları bahanesiyle yurdumun duvarlarında, gazete sayfalarında gezinen kovboylara karşıyım. Kızkulesi'ne bile kara çarşaf giydirmek isteyenlere karşıyım. İdam kararını imzalayanların kırıdıkları kalem.. İşte o kalemle yazıyorum şiirlerimi! Tabii ki, ortasından yapıştırarak. Yalnızca kalem mi? Daha neler kırık değil ki yurdumda... Umutlar kırık, yürekler kırık, düşünceler kırık ve en önemlisi insanlar kırık birbirine. Şiir yapıştırıcıdır!.. Bunun için de ithal malı Japon harikası gerekmez. Bu noktayı kavrayabilen birkaç şair yeterlidir. Evet birkaç şair... Tükürükleri bile yeterli olabilecek!

– Biçimsel olarak kısa şiirleriniz dikkati çekiyor. Daha önce değindiğiniz bu konuyu biraz daha açalım isterseniz. Şiirde uzunluk, kısalık sizce nedir?

– Kısa şiir yazıyorum, çünkü şiire ayıracak zamanım çok. Şiir diyorum, cetvel ile ölçülmez. Ku-

maşçı dükkânına girer gibi ele alınmamalı şiir. Bence. şiirde önemli olan derinliktir. Bir tek kuyu koca bir araziye sulayabilir. Yeter ki, suyu olsun... Şairin en büyük yanılsı kısa şiiri "kolaycılık" olarak algılamasıdır. Atlas Okyanusu'nu akvaryuma yerleştirmek kadar kolaydır kısa şiir; ama yalnızca o da değil; bir de içinde balina baslayacaksınız! Bence zor olan kısa şiirdir. Daha doğrusu, göze-kulağa kısa gelen şiirdir zor olan! Bir haritada delinenin yerini gösteren işaret gibi çarpıcı, heyecan verici olmalıdır. Kısa şiirin en önemli yanı da taşıdığı imge, yani buluşun gücüdür. Çok ama çok çalışmak gerekir, kısa bir şiir yazabilmek için Onca araştırmadan sonra ortaya çıkan bilimsel bir değer gibidir. Gecenin karanlığında gökyüzündeki onca yıldızın ayırımına bile varmayız. Ama kayan bir yıldız... İşte o kısa şiirdir! Gördüğün gibi Mustafa, bu konuda çok düşünüyorum. Bir şey daha söylemek istiyorum; elde, içilen bir tas sıcak çorba, tabakları derin olmayan uzun bir sofradan daha doyurucudur.

– Son bir soru, bazı şairlerimizin yalnızca kuşağının şairi olduğu gözlemleniyor. Genç kuşak

da bu şairleri tanımıyor. Sizce şiirimizin geleceği nedir? Bizden sonraki kuşağa bir şeyler bırakabilecek misiniz?

– Ben şiirimizin bugününü seviyorum. Dolayısıyla geleceğinden de umutluyum. Hatta, daha güzel olacağına inanıyorum. Bir şeyler bırakabilecek miyim? Bu serüvende kaybolmamak için geçtiğim yollara ekmek kırıntıları serptim!.. Yapacak başka bir şeyim de yok. Hiçbir şairin de yoktur. Bir şairin yalnızca kuşağına bağlı kalması kendisinden çok yaşadığı toplumu yönlendiren kültür politikasından kaynaklanır. Nâzım Hikmet yaşadığı kuşağa hapsedilmek istenilmiyor mu? Şiiri sokağa çıkarmak gerekir. Odasına kapanıp, bilgisayarıyla oynayan bir çocuk olmamalıdır. Ya da, yalnızca Kuran kurslarına gidip, gelen!.. Ben bu konuda üstüme düşeni yaptığımı inanıyorum, yapacağım daha çok şey var. Bırakalım 'baba' şairler eski araba lastiklerini onarsınlar. İflas etmiş bir şiirin şairlerinden de ancak tarmirci olur. Daha ne diyeyim: Barış sözcüğünün savaş ortasında anılmadığı, öncesinden şiirleştirildiği günler dilerim. Yetmez mi?

AŞK BÜLTENİ -7-

İzzet KILIÇLI

24 Ocak 1989

Ay sonlanıyor.

Yaşlanmış mısın? Öyle diyorlar da.

Çok yakın bir zamanda seni aramak zorundayım.

Yine sıkıntılar içindeyim. Beynim yine oldukça meşgul. Bir yılda iki ya da üç öykü üretebildim yalnızca. Sonuncusu uzadıkça uzadı (60 daktilo sayfası). Romanlarımıysa yayımlanacak düzeye getirmediğim daha. "Çamur Otel" duruyor bir yerde. Bitmesi için 100 defter sayfası daha yazmalıyım.

4 Şubat 1989

Aşk Bülteni'ni duygusallığımın ağır bastığı ya da şiire yöneldiğim zamanlar yazmam bazen aksıyor. Bazen de asıl amaçladıklarımın ayrı düşünceler yansıyor. Oysa senden ve senlerden söz edeceğim. Böylece hep gündemde tutacağım sevdamı. O masum yüzünü ve erotik bakışlarını unutamiyorum hiç. Geceleyin, şimdi anımsayamadığım bir düşünce gelip geçti usumdan. Yüzünle ilgili. Unutamadığım o gün yaşamımın mutsuzluğa gömülmesini doğurdu. Yorgunum. Sen yoksun. Göremiyorum yıllardır. Yalnızca düşlerimde oluyorsun. Artık yaşamaz duruma geldi yeryüzü, sensizlik yüzünden.

Sayfalarilerliyor... Şubattayız. Hangianlarını özleyorum? Seni şimdiki halinle istemiyorum. Yaşlanmışsındır. Yine de sevgilisiz. Neden karşılaşmıyoruz? Aramam mı gerekiyor? Mutlaka karşılaşmalıyım. Bunu engelleyen ne? Hangi okuldasin? Oraya neden gitmiyorum? Bu öykü bitmeli artık. "Tozların

30

Dansı"nı bitirdiğim gibi. Şimdi dinlendirmede. "Geceye Sığmayan Adam"ı sürdürüyorum. Seni anlatan üçüncü öykü bu. Gitgide çoğalacaklar. Hep gerçeğimi anlatacağım onlarda. Seni bulma savaşımı, duygularımı ve düşlerimi romana saklıyorum.

5 Şubat 1989

Cansıkıntısı... Sorumluluklarımı tavsamışım gibi duygularla iç içeyim; donup kalmışım. Birçok sorunun içinde tek edebiyatı düşünüyorum şimdi. Sen de ara sıra takılıyorsun bana. Önümdeki zamanın daralması gerginleştiriyor beni. Dayanma gücüm kalmadı. Bekleyemem artık zamanı. Olacaklar olsunlar.

15 Şubat 1989

Sen de böyle misin? Yani sinirli misin? Benimle evlenseydin mutsuz eder miydin beni?

Artık gerçekten çok müşkül bir durumdayım. Bir süre edebiyattan uzak kalacağım. Bakalım kimlerin burnu büyük.

Bir bozuldu mu düzenim, eski hale gelmek güçleşiyor.

İçimi dökmeye çalışıyorum. Ben bile içimden habersizim. Ne istediğimi, ne beklediğimi bilmiyorum. Hem sonra öylesine güç ki yeni bir yaşamı üstlenmek. Her şeyi kabullenmişim ve bir denize doğru akmaya çalışıyorum, hayır akıyorum. O deniz ölümdür belki. Çünkü kırktan sonra yeni bir hayat düşür.

21 Şubat 1989

Artık bütün gücümü ve cesaretimi toplamalıyım. Yaşayamadıklarımı yaşamalıyım artık....

2 Mart 1989

Fotoğraf : Hatice Tuncer

"GÖKTAŞI"

—öğretmenim Lülfiye AYDIN'a

*Sahibine ulaşamayan merhabalar
Küf kokulu bir akşama karışıyor
Yollara gölgeler düşüyor
Her alıp gidişinde
Gözlerini gözlerimden
Yaşama ölüm karışıyor*

Yaşama

ölüm karışıyor

Metin GÜNAL

Seni düşünemiyorum günlerdir. Yoksun gözümde ya da bu sıralar unuttum. Okuyorum böylece. O ise durup durup ağlıyor. Ağlamaklı oluyor. O yok mu dünyamda? O kim? Hiçbir yakınlık belirtisi yok. Korkuları var. Bir de herkese öyle. Gecenin ilerlemiş saatleri... (Paragraf olmalıydı.) Seni unutmuşum. Yaşlandığını, şişmanladığını, evine bağlandığını, bana yeni tatlar verecek birinin mutlaka var olduğunu, bunun sen olamayacağını yeni mi kavırıyorum? Orası nere, burası nere? Tanrı kimsin sen? Yardım etmeye hazır bir varlık mısın? Bir varlık değilmişsin. Var edilmemişsin, ezeli ve ebedi varmışsın. Senden başka kimse yokmuş. Ölüm yokmuş senin için. Durup duruyormuşsun öylece. Yansını görmek istemişsin. Ne kadar yetersiz bir açıklama... Gerçekten böyle mi olmuş? Hiçbir şey bilmiyoruz hakkında. Düşünmemiz bile günah. Yalnızca ölümümüz anında apayrı bir evrenle karşılaşacakmışız. Şaşıracakmışız. Varmış diyecekmişiz. Oluşumu hakkında bilgimiz yok. Hem oluşmak diye bir şey yokmuş onun için. Oluşmayı o yaratmış.

Nasıl anlatmalıyım kendime? Nasıl anlamalıyım?... Bir yapıt yaratan yazar gibi. Yapıt önce yoktu, olmadığı için de kimse bilmiyordu, böylece öğrendi herkes.

5 Mart 1989

Yıldız!... Bütün bunlar senin yüzünden. Yazgımı sen oluşturdun. Sonra da uzaklaştın benden. Buradayım. Var mıyım, yok muyum? Ne yapıyorum? İnsan bir arar. Sokağa çıkar her gün olmasa bile, insanların arasında bana benzeyenleri bulmaya çalışır.

13 Mart 1989

Bu defteri size adadım bütün Yıldızlar! Hayatımda birçoğunuz. Okunmanıza doyum olmuyor, yazılmanıza, düşünmenize.... Yine seni gördüm düşümde. Bu kez yazamadım. Çünkü unuttum düşü. Yalnızca seni gördüğümü anıyorum. Artık unutuyorum düşlerimi, yazmayı da unutuyorum. Roman mı bitti yoksa? Hayır ikinci cildi yeni sonlandı. Öbürleriye anlağımda duruyorum.

Uyku zamanı...

30 Mart 1989

Ne zaman sıkıntılara düşsem, düşlerime giriyorsun. Yine girdin. Bu kez yazabildim düş defterime.

Öykü ve roman yazmak gerçekten güç. Anlatacaklarım kimseyi ilgilendirmiyor hem. Ancak anlatımla bir şeyleri başarabileceğimi sezinliyorum. İşte yine boş bir arka yöneldi düşüncelerim.

9 Nisan 1989

Rastlantıya bıraktım her şeyi, yürümüyorum. Aradıklarımı aramıyorum bugünlerde. Neyin ardındayım o da giz. Bilmiyorum doğrusu. Mutluluktur belki.

Sen hangi bulun arkasındasın? Aşkımı yüz yıldır taşıyorum. Daha anlatabilecek miyim seni? Romanda. Yoksa yitip gidecek misin bir dönem daha? Belleğimden silinmeyeceksin, anladığımdan çıkacaksın; yorgun....

Anlağımdan çıktığın nasıl da belli.

D de nişanlanmış. Neden aradı beni? Mutlaka bir şey isteyecekti yine. Yardıma gereksinmesi var.

Biri evlendi, biri nişanlandı. Biri de taa en başında evlenmişti zaten, öteki de evlenmişti. Ona benzeyen birini görmüştüm sonraları. Muhakkak tanıyamamıştır.

17 Nisan 1989

Öylesine uzaklaştım sevdadan.

GECEYE UÇURULAN GÜVERCİNLER

Necati MERT

Bercest'eymiş adı!

Nebati Bey'i fotoğrafhanesinde ölü bulduğumuz sabah meğer o da kendi yatağında ölü bulunmuş.

Fotoğrafçıyı Orhan Camii'ne getirip musallaya koyduğumuzda yanındakinde de oyalı bir başörtüsü ile başı bağlı bir tabut, belli ki bir hatun vardı; kimdir, diye sorduk; isteksizce deyip anattıverdi avludakiler. Bildik!... İşte o zaman tuhaf bir hüzün buluşuverdi hepimize!

Vücudun, hele şimdikilerde, kolay belli edilişi marifetten sayılan sabırsızlıkları ve onların da kıpır kıpır olduğu bir çağı vardır; o çağındaydı. Ancak, o, sabırsızlıklarını belli etmek yerine, kısmeti çıksa da döl tutup gebe kalmasının artık çok geç olduğunu sezmiş ve kabullenmiş olmalı ki kıpır kıpırlılığını mecburen ve galiba zorlanmadan da gizlenmişti. Kimi günler, günün hiç umulmaz, hiç beklenmez bir saatinde, üzerinde, etekleri diz altında ve geniş dalgalı, beli kemerli, en üst düğmesi bir kez bile açık giyilmemiş, ancak büyük bir cesaretle kolu omuzundah üç parmak tutulmuş, bir dönemlerin o beyaz elbisesi, dükkânlarımızın önünden, sanki duvarları şeffaf tek kişilik bir tünelde ilerliyormuş gibi geçer giderdi. Sabrının fark edilmesini bile kendi adına bağışlanmaz bir ayıp sayan bir görgüydü ondaki. Ama bizim için, her kalabalığın içinde kendini

belli ediverişi ile "herhangi bir"leşmemiş bir ses, bir renk, bir ayrıntı değerindeydi; bu o kadar öyleydi ki bir günün bir saatinde, hatırası henüz yetersiz "ön-sezi"yi sevmiyorum, bir "hissikablelvuku" ermişliğiyle onu duyar, başımızı işten, tezgâhtan kaldırıp camdan dışarıya bakardık ki o, bir düş gelişyle, şimdi de sahiden geçmektedir.

Çarşıya, pazara ya da bir akraba bir arkadaş ziyareetine olabilecek bu gidişlerin dönüşünü beklemek üzere alçacık hasır sandalyelerimizi alır kapı önlerine çıkardık... Nebati Bey hariç bütün esnaf Bilirdik niçin çıktığımızı, ama ona hâlel verecek bir söz edip dedikoduya girişmediğimiz gibi yan bir bakışta da bulunmazdık. Nitekim adını da bilmiyorduk. Ardından öğrendiğimizde de şimdi de halâ zorunlu olmadıkça kullanmıyor, kullandığımızda da yine bir sezişle öğrendiğimiz hiç evlenmemişliği kirlenir korkusuyla, o iki çizgi, bir noktalı adını "hanım"sız, yalnız başına söylüyorduk.

Dönerdi.... Gene öyle kendi şeffaf tüneline ve kendi düşleriyle!

Düz düşünüp apaçık anlatmakla her şeyin helmeleştirildiği bugün, böyle bir hayat, yerini ve zamanını denk düşürüp erkeğine kavuşamamış bir kadının gizli hayatı olarak algılanabilir. Gerçekten de öyledir belki. Dilimiz varıp şimdi söylüyorsak da o zamanlar böyle düşünüp konuşmak sakındığımız

şeylerdendi; ayrıca o da, hali acıklı görölse de, haline kimseyi acındırmadan kendini değerli tutmuş biri idi. Hayatı hiç inişsiz çıkışsız olduğu halde, duygu ve düşüncelerinin onu sürüklediği yere kadar sanki gitmiş, nihayet karar kıldığı o yerde de dilediği her şeyi sanki gerçekleştirmiş birinin görmüşlük duygusu içindeydi.

Hiç sıcaklığı, soğuğu olmayan ılık bir hayat!

Ya da dünyaya gelip fotoğraf aldırması, gözlerini kapayınca da fotoğraftan çekilmişti!... O kadar!

Fotoğrafhanenin önünde, yol kenarında, olamaz ya, dalları bir top güvercin konmuş gibi salkım salkım çiçekli bir akasya ağacı vardı. Altında altın dişli, kırpışık gözü, mor ceketli pek esmer bir adam, önünde de tavşanı Mercan Hanım ve adsız güvercini için iki göz odacığı olan niyet tezgâhı.

Adetiydi, aşağı yukarı ayda bir, geçişlerinin birinde Mercan Hanım'ın önünde durur, onun tabladan çektiği kıvrık kâğıdı niyeti sayıp okur, ama okuduğundan çok uzanıp okşadığı sevindirirdi onu. Düz pabuçlarının üzerinde hafifçe yükselip odacığının çatısına tünemiş güvercine bir gonca gül uzanışıyla uzanır, okşar, okşar, okşadıkça yüzünün aydınlığı şamdanları uyandırılmış bir avize gibi daha da artardı. Ama o an bile öyle bir şeyi vardı ki gözlerinin ıslaklığını, gülmeye geçtiğinde bile koruyan bir çocuk gibi eski halini gizleyemiyor, ikisini birlikte yaşıyordu sanki.

İşte o anlar, hayatının sandığımız gibi hiç de inişsiz çıkışsız olmadığına inandığımız anlardı.

Bir Nebati Bey hariç!

Hiç gülmeyen ama yumuşak bir yüzü vardı. Üç dört basamakla çıkılan fotoğrafhanesinin, ön yüzünü bütünüyle kaplayan camı ardından bakardı hep. Bakardı da gördüğü bir şey olduğunu hiç sanmıyorum. Görünüşte, yüz.yüze olduğu, akasya altındaki esmer niyetçiyle ve onun Mercan Hanım'ı ve adsız güvercini ile bir tuhaf, bir anlaşılma iletişim içindeydi; öyle sanılırdı. Ama hayır!... Öyle kısıpıtsızdı ki bir şeyler duyup duyuruyor olmaktan çok poz süresi uzun mu uzun tutulmuş alaminüt bir makineye gönüllü bir sabırlılıkla poz veriyor gibiydi. Zaten güvercin beyazı takım elbisesi, eflatun gibi, bordo gibi, kırmızı gibi papyonu, cebindeki mendili, sapı sık süs bastonu, hafif kırılmış saçları ve sabahtan akşama ayaklarını hiç değiştirmeden oturuşu ile de bir hemşerimizden çok şehrimize konuk olmuş bir ecnebi aktörü andırıyordu. Hayır öyle de değil!... Yağmurdan, sıcaktan, rüzgârdan, hiçbir şeyden sıkılmayan hiçbir şeyle de sevinmeyen biri gibi görünüyordu ama şehrimizden her gün kalkan ilk ve son tren 16.55'in düdüğü duyulmaya görsün gözleri akasyalar gibi de salkımlanırdı!... Nedir bu? Henüz sönmemiş bir yolculuk umudu mu?... Sonra,

karşılaştığımız, adındaki faülün'ün hakkını vere vere hatırını sormak için özellikle karşısına çıktığımız da olur, o zaman bir sevinir, bir sevinirdi ki!... Niye-dir? Önem verildiğini bilip görmek güzel bir şey elbette... Ama nedense, böyle hallerde, içimizde ondan bulaşmış bir akşam, garipliği sanki, ardında oturduğu camı cam olarak değil de aşamadığı bir taş duvar olarak düşünür, daha büyük şeyler beklediğini ve onu aşıp sevinecek şeylerin daha büyük olduğunu duyar, bu duyuşumundan da gerçi biraz bencillik ama doğrusu zevk alırdık.

Müşteriyle ilgilenmez, karalık odaya girmez, işe el sürmezmiş Nebati Bey. Kalfası anlatırdı: Yalnız geceleri ve yalnız kendi çektiği fotoğraflarla çalışmış. Şimdi daha az çekiyormuş ama eski çektiklerini birtakım düzenlemelerle yeni yeni fotoğraflar haline getiriyormuş. Bir odası varmış: Arşiv; içi dosyalarla, ancak galerilerde, sergi salonlarında rastlanabilecek fotoğraflarla doluymuş.

Tuhaf değil mi? sağlığında göremediğimiz fotoğraflarından birini ölü bulduğumuz sabah gördük!

Kalfa çağırıp fotoğrafhaneye koştuğumuzda üç bacaklı stüdyo makinesinin önünde, o bildiğimiz giyimiyle upuzun yatıyordu Nebati Bey. Yerde, daha çok sehpaye yakın, saçılmış beyaz seramik parçaları ve ortalarında da bir sır ifşa eder gibi fazlaca açılmış bir gül vardı. Makine duvara, bir şasiye, kalfanın anlattıklarından olmalı, kanadı sanki düşük bir uçan güvercine dönüktü. Kendisinden mi yoksa içinde bulunduğumuz halden mi geldi, bilemem; insana vurulmuşluk duygusu, uçamayış korkusu; yükseklere güvensizlik ve kontrollü yükselme gibi birbirine yakın, karşıt veya birbiriyle iç içe ve hiçbir de yüklenilmez ve karışık şeyler duyuran bir fotoğrafta bu.

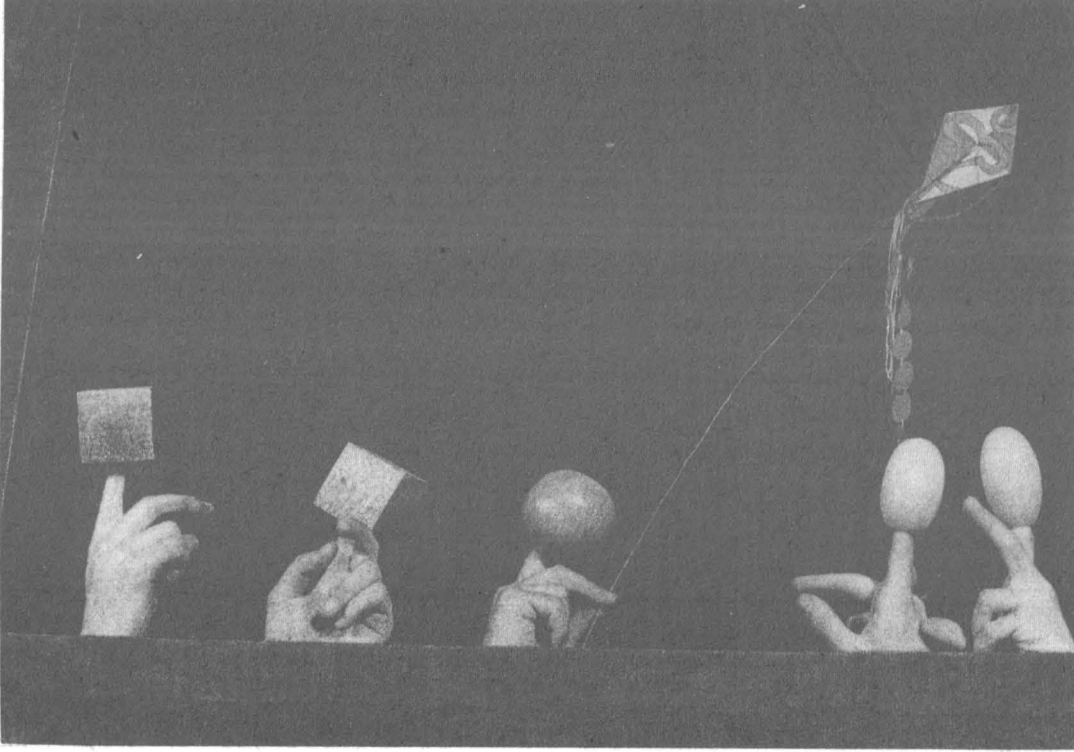
Görevimiz bitti, mezarlıktan konu komşu dönüyoruz. Yanımızda Bakkal Salih'in dünürü de var. Adam berber... Merhumenin de komşusu. Karısı da Hacamat Saniye derler, hanımlığından çok hacamat ediş ile, gevezeliği ile, yüzünüze güler, erkek erkek halleriyle şöhret almış bir kadın. Kız için ne talihsizlik; evden ilk çılgıklar duyulur duyulmaz koşmuş eve, dalmış odaya, çene bağlanmadan gördüklerini de sıcaklığına bir bir anlatıvermiş.

Biz, kocası olacak berberden duyduk ki, kızcağız, bir eli yorganının altında, başı yastığının gerisine düşmüş, boynu kuğu boynu gibi gerili ve gökyüzüne, bulutların kabardığı bir yere sanki peş peşe güvercinler uçurmaktayken öyleyce çekilmiş.

Eskilerin örtük, yetersiz ve demode oluşlarına dair çok şey söyleniyor ya, aldırmayınız! En çıplak şeyleri bile bir ifade edişleri, onların da vardı. Hatta bunları, tam istedikleri kadar ve tam da istedikleri biçimde anlatan insanlardı da onlar.

TİYATRONUN İŞLEVİ, KİTLELERİ HAREKETE GEÇİRMEKTİR

İsmail TANJU

Lake Çizgi / Benek, Renk, (Ümit Denizler)

İsa'dan sonra 408... İş gücü olmayan kalabalık insanlar için en çekici eğlenceler sirk oyunları ve tiyatrolardı. Sabırsız kitle, yer kapmak için, gün ağarmadan önce yataktan kalkıyordu. Kimisi, ise geceyi, dolaylardaki kemer altında geçiriyordu.

Bizans'ta, halk seyirlik oyunlara düşküdü. Kalabalık halde tiyatroya gidiliyordu, hatta yaşlılar bile ilerlemiş yaşlarına bakmadan bu hevesten kendilerini kurtarıyorlardı. Ancak tüm bu teatral seyirci kalabalığına rağmen Roma tiyatrosu işlevinde önemli

olan; toplumsal uyumu yaratan özgür birey değil, toplumsal uyuma ayak uyduran birey söz konusudur.

XIX.yy. sonları Osmanlıya bakıyoruz, Halk tiyatrosu'nun işlevi; şarkı, dans ve görüntü ile sağlanan duyumsal hazlar; cinsel imalar, dayak atmalar gibisinden ilkel doyumlar, söz hünerleri, kelime oyunlarının yenildiği zihinsel doygunluk seyirciyi ruhsal ve bedensel gerginlikten kurtarıp boşaltmakta, ilgisini dağıtmaktadır. Teatral seyirci toplumsal sorunlardan uzaklaşmakta, kurulu

düzeni savunmaktadır... Öte yandan emperyalizmin nüfus alanına girmiş olan Osmanlıda, yeni Osmanlı burjuvazisinin temsilcileri Jön Türkler, tiyatroyu iletme vasıtalarının en önemlilerinden ve kitleleri eğitmenin en etkili araçlarından biri saymışlardır.

Yıl 1980... "Karar 71"... yazar Cengiz Gündoğdu... Orta sıralardan sahneye koca bir kama atılıyor... Bir grup ayakta. Oyuncuyla tartışıyor... "Ben yazılanları oynuyorum.." diyor oyuncu. Biraz ileride "Değiştir şu oyunu... öldürürüz, Cengizler ölmez diye

bağırırız..." Her şeye rağmen oyun sahnede devam ediyor...

1990-91 sezonu, Brecht'in "Kafkas Tebeşir daresi"... Aziz Nesin'in "Bir Zamanlar Memleketin Birinde"... sahnede oyun oynanıyor... Çıt yok... Oysa "etkin seyirci" tiyatrodaki susup, oyunu izlemez, toplumsal, ekonomik ve ideolojik sorunlarını gündeme getiren salt kendi önerisiyle sahneye konulan oyuna katılır, soru sorar, haklıyı haksızı kendi yargılar, oyun sırasında kafasını kurcalayan her şeyi çekinmeden sorabilir. Oyundaki dansa ve şarkılara katılır ve bu seyirci için tiyatro bir gereksinimdir, günlük yaşantısının vazgeçilmez bir uzantısıdır.

Yıl 1991... Uluslararası Tiyatro enstitüsü 24. Dünya Kongresi. AKM Oda Tiyatrosu... Polonyalı Joseph Scbeina "Deneme ve Araştırma Tiyatroları" konulu konferansını veriyor (+). Konferans sonrası konu ile ilgili sorular yöneltiliyoruz konuşmacıya... Türk tiyatro kurumundan sorumlu 1980 sonrası ve öncesi kimi eski genel müdürler orada. Salonda gıt yok... Tüm dinleyiciler susuyor... İki dinleyici sorular yöneltiliyor... Gündoğdu ve ben... Yan sıralardan bir dinleyici "Neden soru soruyorsunuz?" diyerek soru sormamızdan rahatsız olduğunu belirtiyor...

1960'lı yıllarda başlayan "Genel Tiyatrodan Yararlanma" 12 Eylül 1980 sonrasında gerçekleştiriliyor... Seyirci ekonomipoliğe bağlı tüm toplumsal sorunlardan uzak, kurulu düzeni savunuyor... Susuyor... Soru sorana kızıyor...

Türk tiyatro kurumundan sorumlu insanlar tiyatronun işlevi konusunda kendilerine verilen görevleri tam olarak yerine getirmişler, teatral seyirciyi susturup,

dekor haline getirmişler ve tiyatroya yeni bir işlev kazandırmışlar; işlevsizlik... Ancak çok iyi bilinen bir gerçek vardır tiyatrodaki sanat sıralamasında bir sahne dekoru işlevini yaptığı için mi değer kazanır, yoksa sanatsal etkinliği için mi, sorusunu cevaplandırmak çok zordur. Sanat dolu bir dekorun bir ölçüde görevini yapmadığı için kötü, kötü görüntülü bir dekorun da görevini çok iyi yaptığı için iyi sayılabileceği bir gerçektir.

Tiyatronun işlevi, kitleleri harekete geçirmektir. Yıl 1972-74 İzmir... S.Günay Akarsu yönetiminde "Buca Belediye Tiyatrosu"... Binlerce insanı harekete geçiriyor... 1976-1978 yine S.Günay Akarsu, bu kez "Merhaba Gösteri Topluluğu" ile TÖB-DER, SGB, OLEYİS, TSİP, DEV-LİS, İLD, İLBANK vb., kitlelerin yanında, onlara destek... 1980'li yıllar, Türk tiyatro kurumuna bakıyoruz. İşçi ve köylü teatral yaşamdan sürülüp çıkarılıyor... Var olan seyirci ise tiyatroyu özgürlüğü yitirmenin bedeli, kulluk ve köleliğin yemi olarak algılar hale gelmiş... Susuyor... Konuşmaktan, düşünmekten korkuyor...

1980 sonrası oluşturulan teatral yapılanma, Osmanlı teatral toplum yapısının kendine özgü iç çelişkilerinin kapitalizmin koşullarını oluşturamamasında düşünsel bir engel oluşturan Osmanlı teatral yapısı gibi kapitalizmin kendine özgü iç çelişkilerinin bir üst üretim biçimine dönüşmesinde büyük bir engel oluşturmaktadır. düşünsel devinimi dural bir iç devinime dönüştürmektedir.

Böylesi bir teatral yapılanma; burjuva "kültür kuramları"nın yaygınlaştırırken; teatral subjektif etkinin rolü, toplumcu gerçekçi siyasi-teorik mücadelenin derinlik

ve yaygınlığı ile bağlantısını kesmekte ve "eleştirel ve diyalektik"i yadsırken, "ilüzyonist ve bireyci estetik" eğilimleri despotik bir tarzda kitlelere benimsetme amacını gütmektedir.

İlüzyonist ve bireyci estetiğe bağımlı teatral estetiğin işlevi; kitleleri kulluklaştırmaktır. Susan ve düşünmekten korkan seyirci, Polonyalı Scbeina örneğinde olduğu gibi, özgürlüğünü değil de köleliğini kaybettiğini sanmaktadır.

KAYNAKÇA

1- Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğunun Geriliş ve Çöküş Tarihi*, (çev. Asım Baltacıgil) C.III, 1988

2- Prof. Dr. Metin And, *Bizans Tiyatrosu*, 1962

3- G.M.A. Grube, *The Greek and Roman Criticism*, 1965

4- J.W.H. Atkins, *Literary Criticism in Antiquity*, 1952

(+)- Joseph Scbeina konferansı için bkz: Jamil Tanju, "Uluslararası Tiyatro Enstitüsü 24. Dünya Kongresi Komediya", *İnsan* (Dergi), Temmuz 1991 sayı.9

5- Prof. Erdoğan Aksel, *Tiyatroda Değişim*, 1988

6- 12 Eylül 1980 sonrası teatral seyirci araştırmaları için bkz: İsmail Tanju, "12 Eylül Sonrası Teatral Yapı Teatral Seyircinin Estetik Çözümlemeleri Anket ve Soruşturması", 1989, İsmail Tanju, *Sağ-İşçilik Teatral Yapılanmada Küçük Burjuvaya Bağlı Siyasal Etkiler*, 1990

7- Dr. Sevinç Sokullu, *Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi*, 1979

8- Ebüzziya Tervik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, C.II, 1973

9- Etienne de la Boetie, *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*, (Çev. M.A. Ağaoğulları), 1987

ŞOTA RUSTAVELİ TİYATROSU TÜRKİYE'DE

Hayati ASILYAZICI

Moskova'da genellikle yabancılar Rusların sordukları ilk soru: "Gürcü Tiyatrosu'nu gördünüz mü?"dür. "Görmedinizse gidip görmenizi salık veririz. Gürcistan bir tiyatro cumhuriyetidir" derler.

İşte bu kültürlü ve güzel ülkenin güçlü ve yetenekli sanatçıları, komşumuz Gürcistan'dan ülkemize konuk geldiler. Uluslararası 3. İstanbul Tiyatro Festivali'ne katılmak üzere İstanbul'dalar. Tiflis'ten kalkıp, üç bin km'lik bir karayolunu aşarak ülkemize gelen konuk tiyatro, günümüzün önde gelen büyük kurumlarından biridir. Gürcü tiyatrosu denince önce Tiflis'te bulunan iki tiyatrodan biri olan Şota Rustaveli Tiyatrosu akla gelir. İkinci tiyatro kuşkusuz Marcanişvili Tiyatrosu'dur. Her iki tiyatronun yönetimi çağdaş biçimdedir. Rustaveli Tiyatrosu'nun Genel Sanat Yönetmeni Robert Sturua; Marcanişvili'nin Temur Çkaidze'dir. Her iki yönetmeni 1967 yılından bu yana tiyatrolarındaki çalışmalarından ve yakından tanırım.

Şota Rustaveli, adını XII.yüz yılın ünlü destan şairi Şota Rustaveli'den alıyor. Genel Sanat Yönetmeni Robert Sturua, 1968

yılından bu yana Rustaveli Tiyatrosu'nun sorumlusudur. Gelmiş geçmiş en büyük Gürcü yönetmeni olan Sturua, dış ülkelere yaptığı geziler, tiyatrosu ile gittiği dış ülkelerde gördüğü ilgi, onun başarısının gerçek simgelerinden biridir. Günümüz Gürcü Tiyatrosu dendiği zaman hiç kuşkusuz Robert Sturua'nın yönettiği Rustaveli Tiyatrosu akla gelir. Yurtdışında bunca tanınmasının çeşitli nedenleri var. Sergilediği oyunların yurtiçi ve yurtdışında gördüğü ilgi, son yıllarda giderek artmakta, değişik sahne yapıtlarının yorumları evrensel boyuta ulaşmaktadır. Oyunculuk Rustaveli Tiyatrosu'nda her zaman üst düzeydedir. Tarihine baktığımız zaman büyük usta oyuncular gelip geçmişler; ancak, çağdaş yorumların günümüzdeki görüntüsünü bugün olduğu kadar, geçmiş yıllarda da toplumsal biçimlerin yerine konduğu bu tarihsel geçmişi içinde korumaktadır. Her zaman kendini yenilemiş, çağının gereksinimlerini doyurucu biçimde özümsemiştir. Toplum düşüncesinde öznelciliği, çeşitli bireysel istem ve bireysel eylemin çatışmasını veren tiyatrodur. Bunu zaman zaman Rustaveli ile Marcanişvili Ti-

yatroları üst düzeye götürmüşler, iki âşık gibi sanatsal nitelikte atışmışlardır.

Şimdi aramızda olan Rustaveli Tiyatrosu için genelde tüm tiyatro izleyicilerine, özelde bu festivalin değerlendirilmesine katkıda bulunacağından hiçbir kaygı duymadığım Rustaveli Tiyatrosu'nun sunacağı Bertolt Brecht'in "Kafkas Tebeşir Dairesi"ni görmelerini öneriyorum. Gerçekçi bir anlatımla ve hiçbir yan tutmayan nesnel bir öneri olarak sunuyorum sizlere. Bu denli yürekli seslenişimi yadsıyacak en küçük bir yanılgının hesabını bu sütunlarda vermeye hazır olduğumu da belirtmek istiyorum. Evet, Tiyatro Cumhuriyeti'nin usta yönetmeninin sahneye koyduğu "Kafkas Tebeşir Dairesi"ni usta oyuncularından görmeye çağırıyorum. Gürcü Tiyatrosu'na yirmi beş yılını vermiş bir eleştirmenin geceyarısı notlarıdır bunlar. Robert Sturua ile 'gece yarısı' yaptığım konuşmayı kısa da olsa aşağıda bulacaksınız. Buna geceyarısı konuşması bile denemez. Gün ağarkken Cihangir Oteli'nin Marmara Denizi'ne bakan odasından yaptığım kısa söyleşiyi aşağıya almadan kendimi alamadım.

ROBERT STURUA

Onun gözlerini görüyorum, parlıyor karşılaştığımız zaman. İçimi, bir coşku kaplıyor; yorgun yüzünün çizgileri, siliniyor ve birbirimizi kucaklıyoruz. Gürcistan'ın aynı kol'undan gelmenin verdiği sessiz içtenlikle tutkulu olduğu tiyatrosunu anlatmasını istiyorum:

“Biliyorsun” diyor. “Yirmi beş yıldır Gürcü Tiyatrosu'nun içinde sin, yanındasın, araya yıllar girse bile bizi bizden olduğun için iyi biliyorsun” diyor bana. Yazıyı, ben değil de *Robert Sturua* yazacakmış gibi konuşuyoruz. Bu tiyatro estetikçisini, kuramcısını ve pratikçisini dinlemek bile reji yaptığı zaman gördüğüm coşkuyu ve tutkuyu yüzünden okuyorum. Gürcistan'ın bunca iç çalkantılarının onu nasıl etkilediğini bildiğim halde, o yürekli davranışıyla çağdaş sanatçının nasıl olması gerektiği konusunda beni aydınlatıyor. Bir an duruluyorum, soru sormayı unuttur gibi oluyorum. Bir film gibi, izlediğim, izleyemediğim oyunların listesi belleğimden geçmeye başlıyor. Moskova'da bıraktığım zaman Mihail Şatrov'un bir belgeselini, “Brest Barışı”nı sahneye koymuştu. İlk gösterimine gitmiştim. Kaygılıydı az biraz. Sansür edilmesinden kuşku duyuyordu. Hafif hafif kulağıma fısıldamıştı. Şatrov, tarihsel ya da belgesel bir oyunun nasıl yazılabileceği konusunda önemli bir yapıt ortaya koymuştu. *Robert Sturua* gibi büyük bir ustanın elinde, bu oyunun elbetteki başarılı yorumlanacağından kimse kuşku duymuyordu. Yine evrenselliği yakalamıştı, her oyununda olduğu gibi.

“Bunu nasıl başardığını değil, bu denli kısa sürede böylesine ünlü oyuncularını nasıl bir takım oyunculuğu içerisinde kaynaştırmıştın. Vürdözler oynuyordu, böyle vürdözler, orkestra uyumu gibi ses vermezler bunu nasıl başardığını

bunun için şimdi soruyorum. Yanıtını kestirebildiğim halde bu soruyu o zaman vakit bulup sormadığım için şimdi sormak istiyorum.”

“Rustaveli Tiyatrosu'ndan alıştım. Bizim tiyatroyu da bildiğini, bir agramızda kaldığını için yakından gördüğün olayı anımsatıyorum. Disiplinli oyuncular, Vak-tangov Tiyatrosu sanatçıları. Değişik bir yorumla çıktık yola. Mihail Ulyanov ve arkadaşları inançlıydılar. Başardık sonunda. Başarı da olağanüstü başarıydı. Fantastik yorumuyla Lenin ve arkadaşları ile içiçeydik! İhtilal sonrası, ünlülerle seyircinin bu denli bir arada olması önemliydi.”

“En çok istenen oyunlardan biri ile Türkiye'ye geldiniz. Kafkas Masalı'nı getirdiniz. Bizim tiyatro yabancı değil bu oyuna. Doğrusu ya bizde de iyi oynandı Dostlar Tiyatrosu'nca 1980'lerde. En çok yurtdışında “III. Richard”, “Kral Lear”, bir de bu oyunu çok istedikleri için yurtdışı gezilerine götürdüğünüzü söylüyorsunuz?”

“Büyük istek geliyor, ne zaman yurtdışından bir çağrı alsak bu oyunları istiyorlar. Özellikle İngiltere'ye iki kez “Kral Lear” ile gittik. Shakespeare tutkunuyum, bizim Gürcü diline de iyi çevriliyor Shakespeare; usta çevirmenlerin dilinden Gürcüce oynanmasını izleyicilerimiz de seviyorlar. Hemen bütün oyunlarımız bir şenlik coşkusu ile karşılanıyor ülkemizde; özellikle Tiflis'te. Ne varki, iki yıldır neşemiz yok, tadımız kaçık, kimi siyasal olaylar bizde eski coşkuyu yok edemedi ama benim olaylardan etkilenmediğim söylenemez. Sanatçılar daha çok etkileniyorlar. Bağımsızlık savaşımında sanatçılar, aydınlar daha duyarlı oluyorlar. Bizler de belli ölçülerde baş çekmek zorundayız. Ama biz, hepimiz, halkımız tiyatroyu seviyoruz. Yaşamımıza girmiş tiyatro. Hiçbir olaydan soyutlanmıyor tiyatromuz.”

“Varoluşçu düşünceyi tiyatroya tüm Sovyetler Birliği'nde senin gibi olağanüstü başarı ile uygulayana, bu anlayışla yorumlayana rastlamadığımı söyleyemem. (İlk kez bir ünlü sanatçıya ‘sen’ sözcüğü ile soru yöneltiyordum. Aynı sözcükle bir de Polonyalı yönetmen-tiyatro adamı Jozef Szajna'ya sesleniyordum. Şu günlerde o da aramızdaydı, İstanbul'daydı.) Bütün Sovyetler'de günceli koruyan “Kral Lear”i de getirmenizi çok isterdim. Çehov oyunları da güncelliğini giderek artırıyor.”

“Oyunlarımı, yorumlarımı yakından tanıdığın için (bakın, ben de sen diyorum. Gülümsüyor: Üç yılda uğradığı değişikliği arıyorum yüzünde. Yorgunluğun ötesinde, geçirdiği üzüntüleri, acıları okur gibi oluyorum.) “Böyle bir yargın var belki de. Ama tiyatro üslubumu (biçemimi) bildiğin içindir” diyor. “Son üç yılımızı anlatan oyunlar çıkacak ortaya. Gençler, boş durmuyorlar. Sonuç olarak yorgun da gelsek, Türkiye'ye İstanbul'a gelmekten mutluyuz.”

“Kafkas Tebeşir Dairesi, 1975'ten bu yana dirimliliğini koruyor repertuarınızda?”

“Evet, canlı tutuyoruz oyunu. İstanbullu tiyatro severlerden nasıl bir ilgi göreceğimizi merak ediyorum. Bizim için, Türk tiyatro izleyicisi önemlidir. Oyun içinde oyunu, daha değişik yorumladım. Gittiğimiz her ülkede beğenildi. Bizim yorum, daha özümüzün içinden geldiğinden, bize daha sıcak gelir. Gerçek de öyledir, masalımıza iyi baktığımızı düşünüyorum. Epik tiyatro ürünü, öğretici oyundur “Kafkas Tebeşir Dairesi”; tıpkı Sezuani İyi İnsanı”, “Cesaret Ana” gibi.”

Sabah 05'ti saat!. Yağmur yüklü bulutlardan gökyüzü zaten gözüküyordu. Çiseleyen yağmurdan başka ses duyulmuyordu. İki saat sonra yeni çalışma saati başlayacaktı.

GÜLÜM

Birsen CAN

Seni her görüşümde heyecanlanırdım gülüm. İçimde bir sıcaklık dalga dalga yayılırdı. En çok yüzüme, anlardım yanaklarım kızarırdı. Dükkanakilere belli etmemek için umursamazca davranırdım. Ya da müşteri varsa onlarla ilgilenirdim. Ama bir gözüm kapıda olurdu. Ne güzel gelirsin o zamanlar gülüm. İş çıkışı, altıya on kala, yürüyerek. Hafifçe sallanırdın, rahat ve kendinden emin. Ama bu tavrını bazen fazlaya kaçırırdın gülüm. O zamanlar zaten kızdırmak için fırsat arardım ya, kasıntı derdim sana.

Seni seviyordum gülüm.

Dükkana benim için mi geldin, hiç söylemedin bunu. Evlendikten sonra bile günlerce sordum, gene şöyle dolu dolu "evet, gelişim senin yüzündendi" demedin. Sanki böyle konuşursan küçük mü düşecektin? Yakışmayacak mıydı kendinden emin haline?

O dükkanın tezgahtarıyla evleniverdin gülüm. Bunu neden yaptığını ailen anlamadı. Isınamadılar bana. Okumuş oğulları daha uygununu bulabilirdi. Aslında sen de anlamamışsın. Değişik bulmuşsun beni, öyle demiştin. Kırılmıştım gülüm, hazır çorba falan değildim ki değişik bulasın. Yani sen hiç sevgi sözleri söylemedin. Israr etsem kızırıyordun, neden kızdığını anlamıyordum. İnsan sevdiğine bunu söyler. Neyse, ama sonraları ailenin yanında beni daha çok savunmanı isterdim. Karın olduğumdan değil, sevdiğin için. İçimde kaldı bu.

Bazen darıldım sana gülüm.

Evimiz güzeldi. Ne olur kendi bildiğince döşemeseydin, biraz olsun zevklerime saygı gösterseydin. Eşyaların hepsini sen seçtin gülüm. "Bak, böylesi daha güzel..." Seksen yaşındaki anneannem danteller yapmıştı benim için. Onlara hiç değer vermedin. Ne zaman köpük köpük masa örtümü yaysam sigara külü dökerdin. Üstü çiçek dolu yastıklarımı televizyon seyredirken ayağının altına koyardın. Nasıl üzülürdüm, bir şey söyleyemezdim, hep haklı

çıkartırdın kendini. Ayakların ağrıyordu, hangisi daha önemliydi. Üstelik bu söylediğini kabullenmemi beklerdin. İnkna olmamak ne demek? Üzülüşüme aldırmazdın. Peki, düşüncelerimi hiç dinledin mi, anımsamaya çalış, hangi düşüncemi kabullendin. Sen beni işitmedin bile.

Bazen nasıl kızardım sana.

Derken hamile kaldım. O yıllarda çocuk istemiyorduk. Ben henüz gerektiği gibi bakamam diye, sen zorluklarından dolayı. Kürtaj oldum. Kadın doğumcuların muayene masalarından nasıl nefret ederim. Korkmuştum da. Ama zamanla unuttuk. Sonuç önemliydi zaten değil mi, sorun halledilmişti. O zamanlar senin için üzül müştüm, çok etkilenir mi, beni katil diye görür mü acaba diye, izi bile kalmadı.

Huysuzluğunla günümü zehir etmeni yorgunluğuna verip anlamaya çalıştım. Herşeyi bilirim tavrını evin en küçüğü, böyle alışmış, zamanla geçer deyip hoşgördüm. Beni sürekli eleştirmene iyiliğimi istiyor dedim. Bencilliklerini bile görmezlikten geldim. Uyuyamadığın zaman beni bilerek uyandırmama boşverdim. Ama herhangi bir kız gördün mü değişmeni anlayamadım. Hemen havalara girerdin, ne oluyordun ki? Ya apartmana taşınan kocasından yeni ayrılmış doktor hanıma gösterdiğin ilgi? O yapay kibarlıklar, o bilgiççe tartışmaların. Kadıncağız benle konuşmaya uğrar, karşısında seni bulurdu. Bütün kapı zillerine koşardın zaten. İnsanlarla konuşmayı bilmediğimi mi sanıyordun? Telefonları önce sen açardın, televizyon programlarını seçerdin, neden o boş kitabı okuduğumu sorardın.

Sana nasıl kızıyorum.

Şimdi kalkmış ayrılmaktan söz ediyorsun. Seni anlamıyormuşum. Peki, kaç zamandır benim için hiç önem taşımadığını sen anlıyor musun, ondan haber ver.

Senden nefret ediyorum ... gülüm ...

HERŞEYİN BİR BAŞLIĞI OLMASI ŞART MI?

Murat YAVUZ

Sevgilerin, hislerin ve gerektiğinde gözyaşlarının korkusuzca dolaştığı, tüm güzellikleri sığdıramadığımız kısacık yaşamlarla dolu şu dünyada; sevgileriyle beni ben yapan dostlarım için:

BİR GECE:

Bana her zaman biraz çılgın olduğumu hissettiren o coşku ve mutluluğun etkisiyle, gece yarısı İstanbul sokaklarında dolaşmak gibi (Aman tanrım!) bir komikliği yapmak üzere evden çıktım. Yaklaşık beş dakika önce sevgili dostum Canan ile yaptığım telefon konuşması beni çok etkilemiş olacak ki, bir zamanlar, (daha çocukken) bir kitapta okuduğum o cümle, "Kalbimin kuş olup uçacağını sandım" geldi aklıma. Şimdi bunu gerçekten doya doya yaşıyordum. Çünkü, tüm içtenliğiyle, gereksiz sözlerden uzak, yalnızca "Seni çok seviyorum" gibi hoş bir melodiyle süslü telefon konuşmasıydı bu.

Böylesine bir mutluluk içinde gece sokağa çıktığımda, ilk dikkatimi çeken, çimlerin üzerini aydınlatan güneş ışığı ve gitgide uzayan gölgelerle dolu bir sessizlik içinde yer alan serinlik oldu. Yü-

rüdüm. Sağlam görünüşlü, eski kâğıt ev, insana içerisinde sınırsız bir ferahlık ve rahatlık varmış his-sini veriyordu. Ayrıca tam anlamıyla çirkin olmaktan, ince sarmaşıklar, manolya ağaçları ve salkımlar sayesinde kurtuluyordu. Bunlar şimdi evi yumuşak yeşil yapraklar, büyük beyaz goncalar ve salkım salkım mor çiçeklerden örülme bir pelerinle örtmüşlerdi.

Evin çevresini çepeçevre bir taraça sarmıştı. Bu taraçanın bir yanında büyük bir limonluk, öbür yanda da bir kuşluk vardı. Düzenli aralarla, taraçadan çimenliğin yumuşak, taze otlarına geniş taş merdivenler iniyordu. Geride geniş park uzanıyordu. Aralarında mahcup ceylanların eksik olmadığı küme küme yaşlı ağaçlar; ağaçların arasında yanıp sönen, papatyaların arasında, kıvrılıp bükülen, dar bir gümüş şerit gibi gülümseyen nehir, her zamankinden güzeldi.

Güneş saati dördü gösteriyor-

du. Kuşların susma saatiydi. Hafif kımıldayan yaprakların arasından ne bir şarkı sesi geliyordu, ne bir cıvıltı, ne bir şakıma.

Sessizlik adeta sıkıcıydı. Bu manzaradaki tek parlak nokta, sedir ağacının altındaki tüneğinde uyuyan büyük, kıpkırmızı bir papağandı.

Mutluluğum tıpkı, çiçeklerinin bakımını her gün düzenli olarak yapan o yaşlı adaminkine benziyordu.

Tüm bu mutluluk, akşam üzeri yolları çeşitli sebze ve meyve artıkları ile kirleten, seyyar satıcıların yüzünden kayıp düşmemle son buldu. Ayağa kalktığımda, bana görünen, gözlerini dikmiş garip garip bakan iki kişi oldu. (Eminim düşmemle bir ilgisi yok, saçlarıma bakıyorlardı.) Hislerim bana, hemen eve gidip uyumamı söylüyordu. Belki bu coşkuyla rüyalarda devam ederim diye düşünüyordum. Büyük bir hayal kırıklığı ile eve dönüp yattım.

GÜZ KUŞLARI UÇMADAN

şimdi gidip yağmurları bulayım
ıslanayım güz kuşları uçmadan
ben bu şehirlerde duramam artık
usandım yabancı yaşamalardan

herkes gitti ya da yoktu, yalandı hüznün bile
belki aşk bile yoktu, bir düştü unutilan
ne acılar çektim, kimse duymadı
yoruldu sesim dönüp kendini aramaktan

kimseye bir şey olmaz, bırakın beni
saatler yine çalar, yarım kalır mahmurluğu gecenin
koşuşur arsız kuşlar, minibüsler kusar şarkılarını
sekiz vapuru bensiz de ayrılır sabahlardan

yapmayın, çocukları salmayın eteğime
yorgunum çalan zillerden, telefonlardan
ben bu masaları koyar giderim işte
"iyi günler"iniz bile hüznülenmez ardımdan

gitmeliyim o yağmurlar dinmeden
çekip gitmeden rüzgâr o düş sağanaklarından
bırakın yüreğimi, aşklar böyle yaşanmaz
yaşanmaz keder bile sıırıslıklam olmadan

Ayten MUTLU

Desen : Nilgün Kozal

Üzgündüm. Çünkü, içimde sevgi bulutları ile beliren coşkuyla içine girdiğim manzarada, beni son derece tatlı, beyaz elbisesi ile, melek kadar güzel bir yüzle beni karşılayacak olan, sarışın kıza gelemenden her şey bitmişti.

En önemlisi ise ertesi gün, birlikteyken, coşkuyu biraz daha fazla yaşadığım sevgili dostum Süreyya ile sevgi ve aşk dolu muhabbetlere devam edecek oluştumdu.

ERTESİ GÜN:

Başkaları için pek önemli olmayan çılgınlıklarla dolu bir gündü. Herhalde akşama kadar, bir heykelin çevresinde dönüp dolaşıp, (perspektif dersini ekerek) yatağı

aydınlatan ayışığı altında sevişen iki gençle birlikte, aşkla ilgili fikirler üretmek tam bir çılgınlık olsa gerek. Bir önceki geceyi hatırladığımda sevgi konusunda yanıltıcı bir şeyler anlamıştım. Kantine doğru yürürken, beni bir kez daha coşturan son derece sıradan giyimli, ancak, düşünen ve hisseden biri olduğu her halinden anlaşılan o tatlı kızın gözlerimin içine bakıp gülümseyişini ve âdeta ruhumu okşayan bir dille "merhaba" deyişini hiç unutamiyorum.

Buna benzer pek çok coşku ve mutluluğu yaşadık ve okuldan çıktuktan sonra, yere tüküren, sanki birbirini öldürmek istemiş çesine bakışan, yüzleri gülme-

yen, sevimsiz insanları gördükçe Türkiye'de olduğumu anlamak gibi bir hayal kırıklığı da olmasa, eve gidip Canan'a telefon etmek gibi bir coşkuyla mutluluğumu devam ettirmek isterdim.

BİR BAŞKA GECE:

Bütün bu çelişkiler, sadece zaman zaman kendimden bile korkmama neden oluyor. Aslında bu yalnızca bir kere başıma geldi. Şu an bu korkunun, nasıl bir çelişkidir kaynaklandığını hatırlamıyorum. Emin olduğum tek şey beni çok etkilemiş olması. Böyle ve buna benzer anlarda verdiğim tek karar ise, sevgiyi, aşkı, hoşgörüyü ve çılgınlığı her şeye karşına yaşamak ve yaşatmaktır.

YANLIŞI VE DOĞRUSUYLA TÜRKÇEMİZ

Memet TÜRKKAN

DEYİMLERİN YANLIŞ KULLANIMI

Deyimlerin oluşumunun başlangıcında eğretilme (mecaz) vardır. Bir yazarın ya da herhangi bir kişinin kullandığı bir eğretilme, toplumca benimsenmesiyle deyimleşmeye başlar. Ancak eğretilmenin tam bir deyim olması için, her türlü yanlış anlaşılmayı önlemek amacıyla başka sözcüklerle desteklenmesi ve eğreti anlamın destekçi sözcük ya da sözcüklerle kalıplaşması gerekir. Artık donmuş kalıplaşmış bir biçim ve anlama ulaştığından deyimler sözlüklere yazılabilir. Bundan sonra herkesin, deymi, sözlükte yazılı olduğu biçim ve anlamda kullanması gerekir. Oysa pek çok kişi, hatta ünlü politikacı ve yazar, deyimleri, sözlükteki biçim ve anlamlarına dikkat etmeksizin, birer eğretilme gibi kullanmaktadır. Şu örneklerle bu açıdan bir göz atalım:

(..ABD ve öteki ülkelerle herhangi bir anlaşma sağlandı mı?) *"Bu ağızda mı kaldı, telefon konuşmasıyla mı hallediliyor, yoksa yazıya mı döküldü, bilemiyorum."*

(Kenan Evren - Cumhuriyet Gazetesi say. 4, tar. 23.01.1991)

"Ağızda kalmak" diye bir deyimimiz yoktur; *"sözde kalmak"* deymi vardır, o da söz verilen bir işin gerçekleşmemiş olduğunu anlatır ki bu tümcede kastedilen bu anlam değildir. Ayrıca yukarıdaki sıralı cümlelerin yüklemeleri *"kaldı-hallediyor - döküldü"* aynı zaman çekiminde olmalıdır.

xxx

"Saddam devrilmezse bize de sıçrar."

(Kenan Evren-Hürriyet Gazetesi say. 1'tar.

23.01 1991)

"Sıçrar" eğretilmesi yangın ve savaş için kullanılırsa doğru olur, kişi için kullanılırsa o kişinin çirkefe, lağım suyuna benzetildiği imgesini doğurur ki düşman da olsa bir devlet başkanı için bu söylenemez. Hele diplomasi dilinde hiç kullanılmaz. Hele hele de bir zamanlar devlet başkanlığı yapmıştır bir kimse bunu asla söyleyemez. Söylenmesi gerekir

xxx

(Gordon Milne'nin takımı başında kalması kastedilerek) *"O kaldığı müddet içinde her zaman kafa oynarız"*.

(Beşiktaş Takımı Kaptanı Rıza -Sabah Gazetesi say. 26 'Sekiz sütuna manşet' tar.22.03.1991)

"Kafaya oynamak" diye bir deyimimiz yoktur, *"başa gürleşmek"* deymi vardır. Eğer *"başa oynarız"* deymi uygun bulunmamışsa *"birinciliğe oynarız"* denilebilirdi. Ayrıca *"müddet içinde"* sözü yerine *"müddetçe"* sözcüğü kullanılmalıdır.

xxx

"İlan'ın da gözünü kapayacağı şöyle bir anlaşma sezinlenir gibi:"

(Güneri Cıvaoğlu - Sabah Gazetesi say. 23'tar.22.03.1991)

1. *"gözkapamak"* diye bir deyimimiz yoktur. Kastedilen deyim aslı *"göz yummak"*tır.

KEMER

*Beydağlarının denize indiği yer
sokakları utangaç değil "turistik"
gözler, eller dudaklar öpüşken
yalancı mutluluğun filizlendiği yer*

*düşlerin yarı gerçekmişçesine konakladığı
içkievleri, yaldızlı sergenler utangaç değil
portakal bahçeleriyle güneşin parçalandığı
ve ak binalarla "turistik" edildiği yer*

*Beydağlarınca bir yalnızlık sırtında
bozukluğun sonuçlarını taşıyor Kemer incisi
doğanın boynu bükük son anlarında
"turistik" bir ölüme direnir, kurtulmak için*

Hilmi HAŞAL
Ağustos 1990

2. Deyimleşen iki sözcük birbirine bağlanıp kılıplaştığı için aralarına çekim ekleri giremez. Yazarın sandığı gibi "göz kapamak" diye bir deyimimiz olsaydı bile göz sözcüğüne -(ü)n iyelik eki ile -ü belirtme durum eki getirilemez.

ZİHNİN KARGAŞASI YARATAN EKSİKLİKLER

Yazarın art arda gelen şu iki paragrafı da bir okuyuşta, duruca zihne yerleşmiyor. Ancak ikinci, üçüncü okuyuşta bulanıklığı, bölük pörçüklüğü giderilebiliyoruz:

*Ve insanlar insanlara sahip çıkıyorlarsa
bu, yaşanan dünyada hem başka insanlar bu-
lunduğu hem de bir arada yaşama gereksin-
meleri ve zorunluluklarının doğurduğu insan
haklarına saygıdan kaynaklanmaktadır.*

*Biliyoruz, bilmeliyiz: İnsan yaşamının
içinde gereksinimler var, çelişkiler var, tepkiler
var; deneyler, bekleyişler, içgüdüler, yansımalar,
çatışmalar; tüm bu konularda tüzel yaklaşımlar,
anlaşmalar, üleşimler, sınırlamalar var...*

(İsmet Kemal Karadayı-"Neden Barış, Niçin Dostluk?.."Cumhuriyet Gazetesi say.2 tar. 07.03.1991)

Birinci paragraftaki "...hem başka insanlar bulundu" söz öbeği ile "...hem de bir arada yaşamak gereksinimleri ve zorunluluklarının doğurduğu" söz öbeği biçim bakımından (özelikle ad belirtme durumu eki alışlarıyla) eşgörevli konumda görüldüğünden, daha sonra gelen "...insan haklarına saygıdan kaynaklanmaktadır." öbeğini zihnimiz her ikisinin sonuna da eklemektedir (Çünkü doğal olanı budur). Ancak anlıyoruz ki yazar, birinci söz öbeğine üçüncü öbeğin (saygı)"dan kaynaklanmaktadır." bölümünü ekliyor. Ayrıca bu eklemede bir /n/ kaynaştırma sesi eksik kalıyor, "bulunduğudan" değil, "bulunduğundan" olması gerekiyor. Zihnimiz yazarın söylediklerinin tadına varma yerine bu kargaşayı çözme bunalımına sürükleniyor. Yazar, "bulunduğu" sözcüğünden hemen sonra hemen sonra "için" sözcüğünü getirseydi zihin bu kargaşaya düşmeyecekti.

İkinci paragraftaki kargaşa ise iki noktadan sonra gelen sıralı cümlelerin "var"(dır) ortak yüklemi altında toplanışındaki düzensizlikten doğuyor. Bu ortak yüklem gereksiz yerlere getirildiği halde en gerekli yere "çatışmalar" ile biten sıralı cümleye getirilmiyor. En doğrusu "var"(dır) ortak yüklemine noktalı virgülle biten yerlere, bir de sona getirilmesidir.

KÖY GÜNCESESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

22 Haziran pazar

O pek sevdiğim köydeyim. Dün geldim. Akşam üstü. Çaybahçesinde oturdum biraz. Köyü dostlarla sohbet... Yoldan geçenlere uzaktan merhaba.... Gece balkonda rakı... Eskiden olduğu gibi dağları göremiyorum. Sol yanımda kocaman bir yapı... Beş katlı... Birkaç yıl sonra denizi de göremeyeceğim belki.

Köy, can çekişen bir yaratığa benziyor. Doğadan gitgide uzaklaşan... çırpına çırpına can veren bir yaratık... Nereye baksam bir üzüntü doluyor içime...

İki yıl öncesine kadar bu köye gelirken içim içime sığmazdı.

Rüzgârları düşünürdüm.. Ordan gelirdi... dağlardan. Yerlere kadar eğilirdi ağaçlar...

Kaç kez gördüm denizle rüzgarın mücadelesini... Birgün akşamüstü...rüzgar, denizi önüne katmış götürüyordu... Biliyordum denizin bir oyunuydu bu. Kendini bırakmış görünüyordu. Rüzgârı açıklara çekiyordu. Orda hesaplaşacaktı... Öyle oldu. Uzaklarda sert bir savruntuyla durdu deniz. Sonra döndü... Kocaman dalgalarla rüzgârı kırbaçladı... Hızla kıyıya koşarken, dağlar yeni rüzgârlarla titriyordu.

Sonra rüzgârlar dağların arkasına saklandı yeni bir hesaplaşma için.....

Bir gece çay bahçesinde oturuyordum. Orda gördüm dağın mehtapla seviştiğini...

Dağla mehtap.... gezgine benziyordu ikisi de... Yıllarca birbirlerini aramışlar... batıya giden bir kavşakta buluşmuşlar yılların acıtıcı özlemiyle... Tarihin en kanlı savaşlarının verildiği topraklarda kadın ç-

çek toplamış... Sonra bulutların geceyi örttüğü saatlerde kadın. "Gel" demiş...

Burda gördüm. Dağın her sarılışında... hep öpüşünde, alev alev yanıyordu mehtap.

Bu köyde uzun yağmurlarla yürüdüm. Kekik kokulu dağ yamaçlarında sınırsız oldum.

Bulutlu bir günü düşünüyorum... Söz vermişçesine ordan burdan geldiler, dağların doruklarında toplandılar. Sonra sessizce... yavaş yavaş köye indiler o gün avuç avuç bulut toplamıştım.

Şimdi bunların hiçbiri kalmadı. İnsanoğlu hoyrat bir hayatla bu köyü bozdu.

Mehtap, yüksek binaların damlarında şaşkın şaşkın dolaşıyor. Rüzgâr, denize inmiyor. Bütün yollar binalarla kesildi. Bulutlar, çok uzaklardan, dağlara şöyle bir değip geçip gidiyor.

Yıldızlar az parlak... Yağmurun sevinci kalmadı.

Hep sakladım bu köyü. Oniki yıl. insanoğlu gelip bozmasın diye. İhlamur kokan bu köy, eşsiz güzelliğiyle sanki benimdi. Saklandığım... sığındığım bir güzellikti.

Ama olmadı. İnsanoğlu tıka basa cüzdanıyla geldi. Bozdu köyü. Artık saklanmanın bir anlamı yok. İstanbul'a yakın o pek sevdiğim köyün adı Esenköy... Yalova'dan kaptıkaçtılar kalkar. "Esenköy.... Esenköy, " diye bağırlar. Kaptıkaçtıya bindiniz mi, bir saat sonra burdasınız. Dağın tepesinde kaptıkaçtı son dönemeci dönünce, denizin kıyısında Esenköy'ü görürsünüz.

On iki yıl sonra ne kaldı. Önce köylü dostlar... Sonra yılların ötesinden süzülüp gelen anılar.

Bir de ceviz ağacı. Kocaman. Oturduğum evin

tam karşısında.

Onu kesmediler.

24 Haziran Salı

Balkondayım...Karşımda sevgili ceviz ağacı... kocaman...Az esintili bir gün....Şimdi şair dostum Ali Ersin Günçe'yi düşünüyorum. Durup dururken değil bu düşünce....Anlatayım. Pazar günü öğle suları. Balkonda oturuyorum. Bir ses "Gündoğdu bak, kim geldi." Baktım, Ersin'in eşi Sezen Hanım. Küçük çocukları Veysel. Az sonra Ali Ersin.

Hep birlikte balkonda otururken, içimde, derinlerde bir kaygı. Ya Esenköy'ü sevmezlerse... Çünkü Esenköy'ün güzelliği gizlidir. Hemen... bir bakışta göremezsin güzeliğini.. Görünüşüne aldırmayacaksın. Derinliğine ineceksin Esenköy'ün güzelliğini görebilmek için. Bundan ötürü, birçok tanıdık görünüşe aldandı, beğenmedi Esenköy 'ü.... Bir gerekçeyle birkaç saat sonra ayrıldı Esenköy'den.

Bu yüzden ben hep üzüldüm. Kimseyi çağırmadım Esenköy'e.... Kızmadım ama hiç kimseye..Hiç kimseden uğraştırıcı bir algılamayla derinlikteki güzellikleri çekip çıkarmasını beklemeyin. Özellikle son on yılda hiç emek vermeden birtakım şeyler elde etmeye alıştırdık. Emek... sabır... mücadele gibi insani etkinlikleri unuttuk. Armut piş-ağızma düş deyicilerden olduk. Ağzımıza düşenin armut mu olduğuna bile bakmadık.

Bir de şu var. Estetik bilincimiz dumura uğratıldı. Neyin güzel, neyin çirkin olduğunu bilemez duruma geldik. Bilebilseydik, Jale Baysal şunları yazmazdı: "Kısacası Orhan Pamuk bir imparatorluktur, bütün bir Türkiye Cumhuriyeti toprağıdır. Onunla genişledik, nefes aldık biraz." (Gösteri, Haziran 1991)

Orhan Pamuk'la ilgili bu nitelendirme estetik bilincin tam anlamıyla yıkımıdır.

Bu neyi gösteriyor. Şunu gösteriyor. Orhan Pamuk, çirkin tutsak edilen toplumun bir yazarda somutlaşması. İstedığınız kadar Pamuk'un eserlerinin güzel olmadığını söyleyin. Estetik bilinci dumura uğramış okur, Pamuk'tan vazgeçmiyor. Bu, Türkiye'de kötü eserlerin başarısıdır. Zaman Orhan Pamuklar'ın zamanıdır. Ama ben umutsuz değilim. Toplumsal yapı değişecek. Bu yıkıntının içinden güzel bir edebiyat doğacak.

Bütün dünyada insanlaşma sürecinin durdurulduğu... insanların tekellerin boyunduruğunda yaşatıldığı çirkin bir zamandayız.

Bu böyle sürmeyecek. Çirkin zamanlar bitecek.

Estetik bilincimiz dumura uğratıldı, dedim. Bu, "yer" konusunda da böyle. Bir güdümlenmeyle hemen inanıyoruz bir "yer"in güzel olduğuna. Binlerce

kişi o "yere" güzel demiş ya, bu yetiyor bize.

Burdan Esenköy'e geliyorum. Esenköy, binlerce kişinin güzel diye güdümlediği bir yer değil. Geleceksin kendin bulacaksın güzellikleri... Ben de hiç kimseye Esenköy için güzel demedim. Buraya gelenlere güzellikleri gösterebilirdim. Göstermedim inadına. Kendileri bulsun istedim. Sağa sola baktılar, bulamadıklar, çektiler gittiler.

Üzüldüm. Çok üzüldüm.

Pazar günü öğlen sularından balkonda oturuyorum. Ali Ersin dağlara bakıyor. Birden yeşilleri gördü. "Orda kaç yeşil var" dedi. Esenköy'ün dağlarında çok yeşil vardır görebilen için...

Ali Ersin yeşilleri gördü diye sevindim.

Sonra kalktık dolaştık. Bir dönemeçte, aşağıya... denize baktı. "Burası Ölü Deniz'den güzel" dedi.

Sevindim.

Çay bahçesine girdik. "Burası ıhlamur kokuyor" dedi.

Sevindim.

Gece balkonda rakı içerken.... mehtap dağların arasından çıktı. Ali Ersin "İlk ben gördüm" diye sevinçle mehtabı gösterdi....

Ali Ersin, bu sabah, bizleri uyandırmadan erkenden gitti. Biliyorum, gömleğin sol üst cebinde Esenköy'ün anısı, ıhlamur yaprağı vardı.

Ali Ersin, benim çevremde Esenköy'ün güzelliğini görebilen... hissedebilen üçüncü insan. Öbür ikisi Günay Akarsu'yla Mustafa Sercan'dı.

25 Haziran Çarşamba

Yağmurun sesiyle uyandım... Ceviz ağacı ıslanmış. Dağlar sırlı sıklam... Yürürsem diyorum. Beni çağıran yağmura bakıyorum.

Bütün uzaklar benim.... İşte böyle yağmurlu bir sabah, kapıyı sessizce kapatıp, alıp başımı gideceğim....

Annemin masalıydı o. Demirden asalı, demirden çariklı adam... Hep aradı. Bu dünyada bakmadık köşe bucak bırakmadı. Sonra yıldızlara gitti... Son masalı ne zaman anlattı annem... adam hangi yıldızda kaldı... Kadın uzayın hangi noktasında...

Bu yağmurlar niçin yağar...

Şimdi dün geceyi düşünüyorum. Çay bahçesinde oturuyordum. İçkili....Onu düşünüyordum. Sol yanımda mehtap, denize gidiyordu. O, belki böyle bir gecede gelir.... Omuzlarında kızıl bir şalla...

Masalda kadın "Seni seviyorum" demişti ayrılırken. Adam, "Hiç olmazsa o kalsın, sevgin kalsın bende" demişti kayalardan yuvarlanırcasına.... Kadın, telaşla, "Ne demek o, ne demek o" demişti.

Böyle düşünüyordum. Belki bir öykü kuruyor-

Yeniden Doğuyorum

*Gözlerimi veriyor, bakışını alıyorum
Ellerimi uzatıyor, dostluğunu alıyorum
Gülüşümü veriyor, gözyaşlarını alıyorum
Titreyişimi veriyor sevecenliğini alıyorum.*

*Hücrelerini veriyor, tükeniyorum
Gücümü veriyor, ölüyorum*

*Yeniden doğuyorum.
Kendimi veriyor, hayatı alıyorum.*

Berrin TAŞ

Desen : Hüseyin Şahin

dum.

Yıldızlı bir gecenin sonu.... Kadın, gözleri dolu dolu adama baktı. "Gel artık" dedi, "Yıllardır seni beklemekten yoruldum. Telefon edersin, mektubun gelir diye aylardır evden çıkmadım... Hep tetikte uyudum. Sabaha karşı gelirsin de kapının zilini duyamam korkusuyla...."

Yüreğinin atışlarıyla titriyordu kadın. Sessizce ağlıyordu. "Nerden sevdim seni.... Bütün hayatım altüst oldu. Seni düşünürken her şeyi unutuyorum. Kızgın tencereleri ellerimle tutuyorum.... Bak şu ellerime...."

Adam, kadının yanık ellerine baktı. Onun için yanan elleri sınırsız bir sevgiyle öptü. "Seni çok seviyorum" dedi. "Ama mücadeleye devam ediyor. Biraz daha beklemelisin."

"Hayır" dedi kadın. "Dayanamıyorum. Kimlerle nerdesin bilemiyorum. Yoruldum, seni beklemekten çok yoruldum. Ayrılırız."

Adam kalktı. "Seni seviyorum" dedi kadın. Adam "Hiç olmazsa o kalsın, sevgin kalsın bende" dedi. Kadın, "Ne demek o, ne demek o, diye telaşlaçıyordu.

Tam bu sırada dışarda cehennemi bir cayırdı

koptu. Silahlar patlıyordu. Adam dışarı çıktı.. Barut kokulu sokakta yürüdü. Kadın, "Tanrım, bize yardım et" dedi, koltuğa yığıldı.

Böyle düşünüyordum. Belki bir öykü kuruyordum. Onu düşünüyordum. Bir dost, "Merhaba" dedi, masama oturdu. Çaylarımızı yudumlarken, "Siz beni anlarsınız" diye başladı.

Gözleri dolu dolu, yılların gerisinde kalmış aşkını anlattı.

Dünyanın bütün çiçekleri kızın gözlerindeymiş. "Eninde sonunda ayrılacaktık. Çünkü bu dünya, o güzelliği taşımayacak kadar pis" dedi.

Tartışmadım. Gün ağarana kadar, dostun gençlik aşkını dinledim.

Ayrılırken, "Sizin o var. Onu bulabilecek misiniz."

Gülümsedim. "Tabii"dedim, "Bundan hiç kuşum yok."

Sonra ayrıldık...

Onu düşünürken uyumuşum. Yağmurun sesiyle uyandım. Biraz yağmura baktım. Yine uyudum.

Şimdi öğlen suları... Esintili bir gün. Bayram bitti. Yarın cangıla... İstanbul'a gidiyorum.

29 Haziran Cumartesi

Dün akşamüstü geldim köye. Otobüs köye girerken, güneş başka bir ufka gidiyordu. Sinirliydim. Canım sıkındı. Yolculuktan ötürü. Aslında pek se-verim yolculuğu.....Bir taşıt.... vapur, tren, otobüs, alsın götürsün beni.

Bir yıl öncesine kadar pek gezerdim.....Orası se-nin, burası benim dolaşır dururdum. Üstelik hiç uyumam yolculuklarda....Nereye gideceğimi ben de bilmem. Bir yerde iniveririm. Tabii bu her zaman böyle olmaz. Belli bir yere gittiğim de olur. Beni ça-ğırılmışlar. Yeni gözler göreceğim, yeni yataklarda yatacağım. Birkaç gün ekmek elden su belden ya-şamanın.....tembelliğin keyfini çıkaracağım.

Aslında büyük tembelliklerin düşünüyorum. Sırtüstü yatmayı...oh, ne güzel.... gel keyfim gel.

Bu yıl Edirne dışında bir yere gidemedim. Birçok yerden çağırdılar. Ama elvermedi yollar.

Bir yolculuğun tadını unutamam. Orta Anado-lu'nun kentlerinden birinde dolanıp duruyordum. Gece yarısı.... Otogara gittim. Batıya giden bir taşı-ta bindim. Yerime oturur oturmaz muavin koştu. Oraya oturamazmışım, yanımda hanım varmış, ya-nına oturduğum hanım son derece soğukkanlı bir sesle "Beyefendi benim tanıdığım" dedi. Akan sular durdu. "Brova size" dedim. Hanımefendi. "Sizi tanı-yorum. Siz Gündoğdu'sunuz. Sizle bir yolculukta böyle gece yarısı karşılaştığımızı düşünüyordum" dedi.

Güzel bir yolculuk oldu. Şurdan burdan konuş-tuk. Elma yedik. O verdi. Güzel sulu bir elmaydı.... Bir ara "Biliyorum, inceleyip duruyorsunuz beni, acaba o mu diye" dedi. Pek gülmüştüm bu söze.

Sonra ben yağmurlu bir kentte otobüsten indim. Gülümser yüzle el sallamıştı pencereden.

Şimdi dün geceye geliyorum. Dün gece köye gelirken sinirliydim. Kabataş-Çınarcık arası yolcu-luk sinirlendiriyor beni. Daha Kabataş'a gelir gel-mez başlıyor sinir... Pislik... karmaşa... saygısız-lık...Pis vapurlarda köle ticareti yapar gibi taşınan bizler. Türkiye'de hiçbir kuruluş, Denizyolları kadar saygısız olamaz insana.. Hele o satıcılar....sakal bir karış... tırnaklar pis...bağırıp duruyorlar. Bu ortam, insanı da etkiler. Dün şöyle bir dolandım vapurda.

Üç beş kişi dışında... kadını, erkeği, hepsi saygısız. Oturuşu, konuşması, cigara içişi... hiçbirinde incelik yok.

Bir de karşılayıcılar var Çınarcık'ta. Düşünün karşılayıcılar yüzünden iskeleden çıkamıyorsun. Yüzlerce insan, daracık bir yerde itişip kakışıyor. Geçende bu yüzden ceketimin düğmesi koptu. Bu hafta kararlıyım. Yumruklarım sıkılı yürüdüm. Bir sıkıştırma olsaydı, patlatıyordum yumruğu. Ondan sonra seyredin eğlenceyi. Kaç kişi denize düşer, kaç kişi hastaneye gider, kaç kişi karako-la....bilinmez.

Otobüste, Esenköy'e gelirken Fouche'yi düşün-düm o sinirle. Gelir giderken yollarda okuduğum ki-tap. Bir politikacının Portresi (Fouche)-(Stefan Zweig. Türkçesi. Burhan Arpad Say Yayınları. İs-tanbul. 1984)

Fouche için ilk söylenen şu. "Joseph Fouche. İhanet eden biri değil tam bir ihanet örneğidir. İha-neti dahilik yapabilmış bir mizacı vardır."

Fouche'nin karakterinin temel özelliği şöyle. "Hiçbir şeyden çekinmeyip utanmaması. (...) Eski partisindeki dostlarının, yığının ve kamuoyunun kendi hakkında ne düşüneceğini, neler söyleyece-ğini hiç umursamıyor. Onun için önemli olan tek şey var, kazananın yanında olmak her zaman ve yenilgiye uğrayanla asla birlikte bulunmamak. Bu bir yandan öte yana yıldırım hızıyla gidip gelişleri, kişiliğini değiştirivermekle gösterdiği ölçsüz hazır-lığıyla öylesine bir çekinmezlik ve utanmazlık örne-ği ortaya koyuyor ki, karşısındaki elinde olmadan şaşkınlıyor ve hayran kalıyor. Kanısını taşıyan sancağı herkesin gözü önünde fırlatıverip bir başka inanç bayrağını gürültüyle dalgalandırması için yir-mi dört saat, çoğu bir saat ve hatta bir tek dakika yetiyor. Bir düşünceye değil, zamana ayak uyduru-yor ve tempo hızlandıkça o da daha hızlı, daha hızlı izliyor."

Fouche, dönecliği....ihaneti dahilik noktasına çı-kabilmiş biri. Şimdi yalnız Türkiye'de değil, bütün dünyada Fouche'nin müsvetteleri var. Bu müsvet-teler, tıpkı Fouche gibi, hiçbir şeyden utanmadan zamana ayak uyduruyor, düşüncelerini... ideallerini yerle bir ediyor. Burda durmuyor. İnsani ideallere

EKMEKARASIZIMIZ DİRİS-ATMACA SİLİLEF İNSANCI YAYINLARI

DAR GELİYOR GÖKYÜZÜ

*Sığmıyor koynuma ellerim
Uzatsam, gökyüzü erişilmez*

*Kayan toprak altımda
Yerçekimi/merkezüssü
Uğuldayan başım/yoklar içinde*

*Gürül gürül sokaklar
İçinde yapayalnız, kalabalık
Yitip gitmiş şarkılar*

*Biçen kim sabahları
Böyle dar, kuşanılmaz*

*Dilsizim, karanlığım
Önü tutulmuş ırmak içimde
Zorluyor yüzünü duvarların*

*Çağrılıyım
Kuşların şafak şölenine
Karışacak sesim.*

Çiğdem SEZER

Sedat Tosunoğlu

bağlı direngen insanlara "şeker, doğmatik" diye saldırıyor.

Bu sinirle eve girdim....Beni bekleyen sofraya oturdum. Rakımdan ilk yudumu aldım. Bir türkü. "Söğüd'ün erenleri/Koyverin gidenleri...."

Kızıma...Zeynep'e baktım. Yıllar geçti. Küçük Zeynep büyüdü. Genç kız oldu. Tıpkı anneme benziyor. Annem gibi teşekkürle geçiyor sınıflarını..

İkinci yudumda "Anlat bakalım Zeynep, oğlanlarla aran nasıl" dedim. Dik dik yüzüme baktı. "Aman baba" dedi.

Bu sırada bir şarkı "Karabiberim, nasıl edelim/ Yıllardan beri ah seni severim"

Gece yavaş yavaş koyulaşıyordu gizli bir sevdayı örter gibi....

30 Haziran Pazar

Dün gece Mustafa'nın Teras'ında rakı içerken Fouche'yi düşündüm. Fouche, hayatı boyunca kılıktan kılığa giriyor. Papaz okulu öğretmenini..., kiliselerin yağmalıycısı... komünist... Otranto dükü... cumhuriyetçi...Bonapartçı...kralcı...hepsi Fouche...

Dün gece şunu düşündüm. Foucheler, Fouche müsvetteleri yalnız politikada değil, hayatın her alanında var. Sözelimi kültür dünyasında... Adam

bir zamanlar çok hızlı toplumcu gerçekçi...Şimdi zamana uydu. Toplumcu gerçekçiliği bıraktı. Bırakması bir yana toplumcu gerçekçilere sövüyor.

Adam bir zamanlar "anlaşılır eser"i savunuyordu. Şimdi anlaşılmazcı.

Adam, her şeyin metalaştığı bir toplumsal sistemi savunuyor. Sonra aynı adam sanat eserinin metalaşmasına karşı çıkıyor.

Adam, ödüllerin nasıl ayak oyunları ile dağıtıldığını sağda solda anlatıyor... son derece önemli, belge olmasın diye bunu yazmıyor... sonra bu adam, gidiyor, ayak oyunları ile dağıtılan ödüllerden birini alıyor.

Adam sanat despotlarına mücadelede senin yanına geliyor. Sanatın demokratikleştirilmesi mücadelesi sallantıya düşünce, hızla seni bırakıyor. Sana despotlarına koşuyor. Ordan sana "Despot adam" diye saldırıyor.

Adam büyük övgülerle geliyor. "Siz" diyor, "sözünü sakınmaz... dürüst... Babiâli despotlarına mücadele veren eşsiz bir yazarsınız." Sonra eserini çıkarıyor övgüyle imzalıyor. "Lütfen okuyun. Sizin görüşünüz benim için çok önemli" diyor. İş gücü bırakıyorsun. Geceler boyu uykusuz kalıyorsun. Eser kötü. İkinci eserine yararlı olur umuduyla bu

Fotoğraf : Selim Özgen

SOKAKTAKİ ÇOCUK

*şubat yırtıldı
bulutlar karanlığı soluyor
ve göğün yorgun göğüslerinden
kesilmiş süt gibi dökülen yağmur
kentlin saçlarından süzülüp
toprağın damarlarına doluyor*

*dişleri dökülmüş insanların
ağızına benzeyen pencerelerden
ampullerin kanı akıyor kaldırımlara
gece bir eşkıya gibi geçiyor akşamın sınırından
gece bir düşman yüzü gibi soğuk
örtmüş gözlerini avuçlarıyla
ağlıyor sokaktaki çocuk*

*o çocuk benim
ne bir pencere var yıldızlara karşı
ne de çekeceğim solgun bir perde
kaldırımlar ayağa kalkın
söyleyin, yastığım nerde.*

Muammer HACIOĞLU

nu söylüyorsun. Adam birden değişiyor. Sağda solda "O mu" diyor, "O edebiyattan anlamaz."

Adam genç. Güzel eserler yazıyor. Mücadele ediyorsun. Adama yol açıyorsun. Yıllar geçiyor. Adam bir yere geliyor. Sonra bir gün, "Derginizde gençlere fazla önem veriyorsunuz" diyor. Bir zamanlar onun için söylenen sözleri, o, bu kez gençler için söylüyor.

Şimdi Foucheleri...Fouche müsvettelerini düşü-

nüyorum. Zweig, bunlar için "ahlaka aykırı yaradılış" diyor. Sorun, acaba yalnız ahlaki mi...Değil. Ahlaki olsa kesersin ilişkini olur biter.

Sorun bence şurada. Foucheler "insanlığa yararlı bir ölküye, manevi bir ihtirasa asla hizmet" etmiyor. Foucheler yalnız... yalnız kişisel çıkarını düşünüyor. Sözgelimi, sen toplumcu gerçekçi yönetime içtenlikle inanıyorsun. Bu yöntemin sanatı, insani kanalda ileri götürücüğüne inanıyorsun. Fouchelerin böyle bir amacı... sorunu yok. Sen kuvvetliysen Foucheler senin yanında. Sen sallantıya düşünce Foucheler derhal karşıya geçiyor. Hem sana, hem toplumcu gerçekçi yönetime sövüyor. Çünkü çıkarını orda görüyor. Foucheler yine senin yanına gelebilir, yine seninle birlikte toplumcu gerçekçi yöntemi savunabilir. Çıkarı gerektiriyorsa tabii.

Şimdi burda önemli nokta şu. Foucheler, katıldığı her hareketi, eninde sonunda yerle bir eder. İnsanlığa yararlı ölküler Foucheler yüzünden yarım kalır. Sözgelimi, cumhuriyet... demokrasi ölküsü Fouche için asla önemli değildir. Çıkarı zedeleniyorsa, cumhuriyeti de demokrasiyi de kundaklar. Kültür dünyasında da aynı şeyi yapar. Sözgelimi sanatın demokratikleşmesini çıkarı elvermiyorsa derhal baltalar.

Foucheler, için, ölkü... insani değerler... dostluk... yol arkadaşlığı yoktur. En küçük bir zorlukta hemen kaçır. Alışkın ellerle her şeyi boğar.

Şu kesin. Foucheler olmasaydı insanlık, bugün daha ileri noktalarda olurdu.

Peki, n'apmalı Fouchelere... Önce şunu bilmeli. Foucheyi asla küçümsemeyeceksin. Fouche, kişisel çıkarı için her şeyi yapabilir.

Şimdi Fouchelerin panzehirini söylüyorum. Açık... net olacaksın. Açık... net bir ortamda hiçbir Fouche barınmaz. Fouche gizli kapaklı işleri sever. Fouche, gizli kapaklı ortamlarda soluk alır.

Peki, kim Fouche, kim değil, nasıl anlayacağız. Birazcık kişisel çıkarına dokunacaksın. Fouche hemen dişini gösterir.

Çay bahçesindeyim. Esintili bir gün. Yavaş yavaş akşam oluyor. Tatil bitti. Yarın dönüyorum. Hafta sonları yine gelirim. Ama o tatil değil.

Akşamın bu güzel saatinde kafamda evirip çevirdiğim öyküyü düşünüyorum. Şöyle bir sahne. Adam, kapının dibinde, tam çıkarken, kadına sarılıyor. Boynunu koklarken "Bekle beni" diyor. Bu söz, kadının son direncini de kırıyor. "Yıllarca beklerim ben seni...yıllarca" diyor.

Bu öyküyü yazar mıyım bilmiyorum. Ama düşünüp duruyorum. Bir ordan bir burdan...Belki yazmayı değil de bu öyküyü düşünmeyi seviyorum. Yazınca biter. Ben hiç bitmesin istiyorum.

FUAR OLAN SANAT

İNSANCIL

Dergimiz, çıkışından beri sanat eserinin mal olmadığını savunuyor. Sanatın metalaşmasına karşı ısrarlı bir mücadele başlatıyoruz.

Sanatın metalaşması, kendi başına, bağımsız bir süreç değildir. İçinde yaşadığımız sistemin ürünü. Sanatın metalaşması yeni bir olgu mu? İlk biz mi ortaya koyuyoruz bunu? Hayır. Dünya üzerinde sanatın,

insani değerlerin metalaşması, kapitalizmin tarih sahnesine çıkışıyla başlıyor. Giderek derinleşiyor. Bunun ortaya konusu da çok eski. Kapitalizm çözümlemeleriyle aydınlanıyor. Marx'la, Engels'le, Lenin'le, Rosa Lüksemburg'la...

Sanat, büyük ölçüde bu sürecin insan dünyasındaki tahribatını işliyor. Balzac'tan Kafka'ya, Gorki'den Nazım Hikmet'e...

Metalaşan sanat, sanat kuramcılarının ilgi alanına girmekte gecikmiyor. Lukacs, Walter Benjamin, Caudwell, Fischer, Brecht ve öbürleri bu konuda bir çok şey yazdılar.

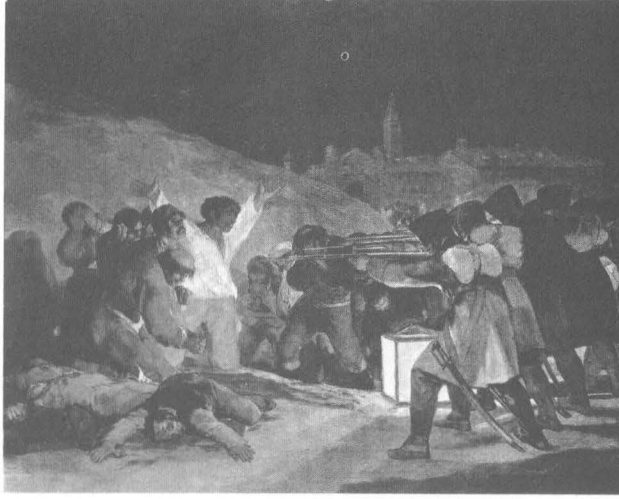
20. Yüzyılda, sanatın metalaşması, başlarda, sanatçıların radikal görünümüyle tepkileriyle karşılanırken, çok geçmeden sanatı teslim aldı. Sistem, bireyci, gerçek üstücü karşı çıkışları kısa sürede metalaştırdı.

Bütün bunlardan sonra, peki niye, bizde sanatın metalaşması bu kadar güncel? Çünkü bizde, sanatın metalaşma süreci son yıllarda tırmandı.

Gecikmiş bir toplumuz. Dünyanın yaşadığı gelişmeleri arkadan ve o ölçüde de hızlı yaşıyoruz. Geç yaşamak, hızlı yaşamak demek.

Hız, bizleri sarsarak sürece uyandırırken, bazılarını, çoğunluğu kendinden geçiriyor. Hızla metalaşan sanat, sanatçının gözlerini görmezleştiriyor. Sanatçı, artık meta olan eserini, bir meta üreticisi-ne dönüşmüş kimliğini ayırt edemiyor.

Resminin pazara çıkması yadırgatmıyor ressamı.

Resminin açık arttırmalara çıkartılmasından onur duyuyor; tersini yaşayacak yerde. Müzayedelere sokulurken şöyle konuşabiliyor: "Bu bir uluslararası seçim olacaktır. bazı resimler 'bakır', bazıları '24 ayar altın' çıkacaktır. (1)" İmgelemi bakırla altın arasına sıkışıp kalıyor. Artık bu sanatçıya

bir tek renk yetiyor. Sarı... Altın boyamak için. Para yapmak için!

10-17 Temmuz'da bir fuar düzenleniyor. "Belli yerlerde tecimsel mal sergilemek amacıyla açılan pazar (2)"dir fuar. Düzenlenen, bilgisayar, ambalaj ürünleri veya anneler günü fuarı değil. Sanat fuarı! Düzenleyen Plastik Sanatçılar Derneği. Sanat fuara giriyor. Panayıra iniyor. Sanatı paranın kısılcısından özgürleştirme mücadelesi verecek bir kuruluş, PSD, bunun düzenlenmesini üstüne alıyor!

Dernek başkanı, "pazar" diyor. Bu fuar, "sanat pazarı"nın geliştirilmesinde önemli bir adım olacakmış. Bir de, "dünya piyasalarına" açılabilirse... (3)

İnanılmaz. Şaşkınlık verici. Nasıl böyle olağan!

Bu metalaşma, sanatçıları (!), kurumlarını, pazarlarını, kuramcılarını hızla üretiyor; inanılmaz bir tavırla.

Dil zorlanıyor. Resim nedir? Resim zorlanıyor. Tüpteki boyalardan ne ayrıcalığı kalıyor? "1. Sanat Fuarı"nı geziyoruz. Utanmak da bize düşüyor...

Resim var mı?

Bunlar kaç ayar?

Yoksa, tüplerdeki boyalar mı, daha anlamlı?

1. Erol Akyavaş, Lale Filoğlu'nun 10 Eylül 1990'da Cumhuriyet'teki haberi

2. Türkçe Sözlük, TDK, 1983, Ankara

3. Hüsamettin Koçan, Hürriyet Gösteri, Temmuz 1991

İNSANCIL YAYINLARI

Ali Ersin Günçe

PAZAR RESİMLERİ

Şiirler

10.000 TL.

*

Ayten Mutlu

SENİ ÖZLEDİM

Şiirler

10.000 TL.

*

Cemile Çakır

CEMREYE ÇAĞRI

Şiirler

10.000 TL.

*

Cengiz Gündoğdu

RÜZGAR

Eleştiri

10.000 TL.

Kitap Edinme Koşulları: Kitap tutarını İnsancıl 666 043 no'lu posta çeki hesabına yatırdıktan sonra, makbuzun fotokopisiyle istenen kitabı belirten bir mektubu dergimiz adresine göndermeniz yeterlidir. Abonelere % 25 indirim yapılır. Ödemeli gönderilmez.

İNSANCIL, İNSANİ... GERÇEKÇİ ESERLER YAYINLAR